

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સુશ્રી રસિલા એસ. મહેતા

વિ.

કસ્ટોડિયન, નરીમન ભવન, મુંબઈ

(સિવિલ અપીલ નં. ૨૯૨૪ ઓફ ૨૦૦૮)

મે ૬, ૨૦૧૧

[પી. સત્યાસિવમ અને ડૉ. બી.એસ. ચૌહાણ, ન્યાયમુર્તિઓ.]

વિશેષ અદાલત (પ્રતિભૂતિઓમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓનો વિચારણા) અધિનિયમ, ૧૯૯૨:

કલમો ૩(૨) અને ૪(૨) તથા ૯-એ – સિક્યોરિટીઝ કૌભાંડમાં સંકળાયેલ વ્યક્તિઓની અધિસૂચના – ૪.૧.૨૦૦૭ની તારીખની અધિસૂચના દ્વારા શરૂઆતમાં અધિસૂચિત કરાયેલ એકમોના વધુ બે પરિવારજનોને અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા – ઠરાવાયું: જ્યારે અગાઉના એકમોને અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેમના વ્યવહારોની સંપૂર્ણ વિગતો જાણીતી ન હતી અને અપીલકર્તાઓને અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા ન હતા, કારણ કે તેમની સંડોવણી અને તેમની તરફ નાણાંના વળાંક અંગે સ્પષ્ટતા ન હતી – કેનબેંક ફાઇનાન્શિયલ સર્વિસિસ લિ.ની ફરિયાદના આધારે, કસ્ટોડિયને યોગ્ય રીતે અપીલકર્તાઓને અધિસૂચિત કર્યા હતા અને કલમ ૪(૨) હેઠળ અપીલકર્તાઓ દ્વારા તેમની

અનધિસૂચના માટે કરાયેલ અરજીને ફગાવતાં વિશેષ અદાલત ચુકિતસંગત હતી – સિક્યોરિટીઝ કૌભાંડ.

ધારાઓ ૩(૨), ૩(૩), ૩(૪) અને ૯-એ – પ્રતિભૂતિઓના વ્યવહારોમાં થયેલ ગુનાઓમાં સંડોવાયેલા ન હોય એવા વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધની કાર્યવાહી – નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું: ૨૫.૧.૧૯૯૪ના રોજ અધિનિયમમાં કરવામાં આવેલા સુધારા દ્વારા, ધારા ૯-એના બળે વિશેષ અદાલતને દિવાની અધિકારિતા પ્રદાન કરવામાં આવી છે – અધિનિયમનો હેતુ માત્ર ગુનેગારને કાયદાની પકડમાં લાવવાનો જ નથી, પરંતુ જાહેર નાણાંની વસૂલાત કરવાનો પણ છે – તૃતીય પક્ષ, ગુનેગાર અને/અથવા તૃતીય પક્ષની સંપત્તિ વચ્ચે સંબંધ હોય તો તૃતીય પક્ષને પણ અધિસૂચિત કરી શકાય છે – ધારા ૩(૨) માં આવેલ “સંડોવાયેલ” શબ્દનું અર્થઘટન એવી રીતે કરવાનું છે કે જેથી અધિનિયમનો હેતુ સિદ્ધ થાય – વિધિઓનું અર્થઘટન – હેતુલક્ષી અર્થઘટન – અર્થઘટનનો નિયમ, ‘નોસ્તિતુર અ સોસિયિસ’ – તેની લાગુ પડતાશ – સૂત્ર ‘ઉત રેસ મેજિસ વેલિયાત ક્વામ પેરેઆત’

ધારા ૩(૨), ૩(૩), ૩(૪), ૯-એ અને ૧૧ – સૂચિત વ્યક્તિઓ – મિલકતોની જમિ – ઠરાવાયું: ધારા ૩(૨) હેઠળ સૂચના જાહેર થયેલી તારીખથી, દૂષિત નાણાંથી પ્રાપ્ત કરાયેલ હોય કે અન્ય રીતે પ્રાપ્ત કરાયેલ હોય તેવી, સૂચિત વ્યક્તિઓની માલિકીની તમામ જંગમ/અજંગમ મિલકતો, સૂચના જારી થતાની સાથે જ એકસાથે જમ થયેલી ગણાશે અને ધારા ૧૧ હેઠળ વિતરણ માટે ઉપલબ્ધ રહેશે.

કલમો ૩(૨), ૩(૪) અને ૧૧ – કલમ ૩(૨) હેઠળની અધિસૂચના – મિલકતની જમી – સાંભળવાની તક – નિર્ણય કરાયેલ છે: કલમ ૩(૨) અધિસૂચિત કરવામાં આવનાર વ્યક્તિને વ્યક્તિગત રીતે સાંભળવાનો કોઈ અધિકાર આપતી નથી, કારણ કે નિર્ણયપૂર્વ સાંભળણી અધિનિયમના સમગ્ર હેતુને નિષ્ફળ બનાવે – મિલકતની જમી અધિસૂચનાનું સ્વાભાવિક પરિણામ છે અને મિલકતનું વેચાણ નથી – મિલકતના વેચાણનો આદેશ કરવાની સત્તા વિશેષ અદાલતમાં રહેલી છે, જેની અધ્યક્ષતા વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ દ્વારા કરવામાં આવે છે – અધિસૂચિત વ્યક્તિ અધિસૂચના બહાર પાડ્યાના ૩૦ દિવસની અંદર કલમ ૪(૨) હેઠળ અરજી દાખલ કરી શકે છે – આ નિર્ણયોત્તર સાંભળણી સમાન છે, જે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોને સંતોષે છે.

ધારા ૩(૨), ૩(૩), ૩(૪), ૯-એ અને ૧૧ - સૂચિત વ્યક્તિઓ - મિલકત જમ કરાયેલ - જાળવણી, મરામત ખર્ચ, વ્યાજ અને મોડા ચુકવણાં બદલ દંડ અંગેનો દાવો - ઠરાવ્યું: જમ કરાયેલ મિલકતો કસ્ટોડિયન પાસે યથાવત્ રહે છે - તેમની સંભાળ, જાળવણી, મરામત વગેરે માટે કસ્ટોડિયન હાઉસિંગ સોસાયટીઓને ચુકવણી કરવા માટે જવાબદાર છે, અને તેથી વિશેષ અદાલત દ્વારા મંજૂર કરાયેલ તેનો દાવો યથાવત્ રાખવામાં આવે છે, પરંતુ તે જાળવણી અને મરામત ખર્ચની બાકી રકમ ઉપર વ્યાજ અને દંડના ખર્ચ વસૂલ કરવા માટે અનુમતિપાત્ર નથી.

વિશેષ અદાલત (પ્રતિભૂતીઓમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓનો નીચલી અદાલતમાં વિચારણા) નિયમો, ૧૯૯૨:

નિયમ ૨(બી) ને કલમ ૧૧(૨) સાથે વાંચવામાં આવે તો - “વિત્તીય સંસ્થા” - કેનબેંક ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસિસ લિ. (કેનફિના) દ્વારા ફરિયાદ તથા તેનો દાવો - ઠરાવ્યું: વિશેષ અદાલત અધિનિયમ અને નિયમોના હેતુ માટે, કેનફિના “વિત્તીય સંસ્થા” છે - તેનો દાવો અધિનિયમની કલમ ૧૧(૨)(બી) હેઠળ આવે છે અને ફરિયાદ નિયમ ૨(બી) હેઠળ આવે છે - વિશેષ અદાલત (સિક્ચોરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓનો વિચારણા) અધિનિયમ, ૧૯૯૨ - કલમ ૧૧(૨).

ધારાઓનું અર્થઘટન:

ઉદ્દેશ્યલક્ષી અર્થઘટન - કાયદાના હેતુ અને કારણો - તેનું મહત્વ - ઠરાવ્યું: અદાલતો પર આ બાધ્યકર્તવ્ય છે કે તેઓ કાયદાનું એવું અર્થઘટન કરવા પ્રયત્ન કરે કે જેથી તેના હેતુ અને ઉદ્દેશનું રક્ષણ અને પ્રોત્સાહન થાય અને કેસના તથ્યો પર અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ કરતાં વખતે વિધાનની નીતિને ધ્યાનમાં રાખે - જ્યારે ઉદ્દેશ્યલક્ષી અર્થઘટનનો નિયમ ગતિ પામી રહ્યો હોય ત્યારે, ભાષા જે હાંસલ કરવા માંગે છે તે બાબતે યથોચિત રીતે સ્પષ્ટ હોય, ત્યારે વિધાનના આશયની અવગણના કરવા અદાલતોએ અત્યંત અનિચ્છુક રહેવું જોઈએ.

સુમેળભર્યું નિર્વચન - નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું કે: કોઈપણ વિસંગતિ ઊભી થાય તેવી સ્થિતિમાં, સુમેળભર્યું નિર્વચન આપવું જોઈએ.

શબ્દો અને વાક્યપ્રયોગો:

૧૯૯૨ના સિક્યુરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓના વિશેષ અદાલત (ગુનાઓની સુનાવણી) અધિનિયમની કલમ ૩(૨) ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં “ગુનામાં સંડોવાયેલ” અને “ગુનાનો આરોપિત” એવા પ્રયોગોનો અર્થછાયાર્થ.

૮.૬.૧૯૯૨ના રોજ, સિક્યુરિટીઝમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓના વિચારણા માટેના સ્પેશિયલ કોર્ટ અધિનિયમ, ૧૯૯૨ની જોગવાઈઓ હેઠળ, કસ્ટોડિયને સ્વર્ગસ્થ ‘એચએસએમ’ તથા ‘એચએસએમ’ જૂથની ૨૮ સંસ્થાઓને, જેમાં તેમના કુટુંબના સભ્યો પણ સમાવેશ પામતા હતા, સિવાય કે વર્ષ ૨૦૦૮ની સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૨૯૨૪ અને ૨૯૧૫ના અપીલકર્તાઓ, એટલે કે, ‘એચએસએમ’ની માતા સુશ્રી ‘આરએસએમ’ અને ‘એચએસએમ’ની ભાભી સુશ્રી ‘આરએમ’, સૂચિત જાહેર કર્યા હતા. અપીલકર્તાઓ સક્રિય રોકાણકારો હતા અને છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન મૂલ્યમાં વધારો પામેલા રોકાણ દ્વારા તેમણે પોતાનો હિસ્સાપત્રક સમૂહ ઊભો કર્યો હતો. તેઓ માધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિ. ખાતેના ફ્લેટોના માલિક હતા, જે સંયુક્ત કુટુંબના કબજામાં રહેલા અન્ય ફ્લેટો સાથે મર્જ અને એકીકૃત કરાયેલા છે. આ અપીલકર્તાઓના શેરહોલ્ડિંગના બેંક ખાતાઓ સંયુક્ત રીતે ધારિત હતા, જેમાં અપીલકર્તાઓ પ્રથમ ધારકો હતા અને તેમના કુટુંબના સભ્યો સંયુક્ત/બીજા ધારકો હતા. સંયુક્ત/બીજા ધારકો સૂચિત સંસ્થાઓ હોવાના કારણે, અપીલકર્તાઓની સંપત્તિઓને ૮.૬.૧૯૯૨થી જમ ગણવામાં આવી હતી અને છેલ્લા ૧૫ વર્ષથી તેનું સંચાલન કસ્ટોડિયન દ્વારા કરવામાં આવતું હતું. ૨૧.૭.૨૦૦૬ના રોજ કસ્ટોડિયને અપીલકર્તાઓ વિરુદ્ધ સામાન્ય વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૨૦/૨૦૦૬ દાખલ કરી, જેમાં એવી જાહેરખબરની રાહત માંગી કે ઉક્ત અપીલકર્તાઓ સ્વર્ગસ્થ ‘એચએસએમ’ અને અન્ય સૂચિત સંસ્થાઓના બેનામી તથા મિત્રો હતા અને તેથી તેમની સંપત્તિઓનો ઉપયોગ તેમની જવાબદારીઓના નિવહન માટે થવો જોઈએ. અપીલકર્તાઓએ પણ ૧૧.૯.૧૯૯૭ના રોજ એમ.એ. ક્રમાંક ૨૯૧/૨૦૦૬ દાખલ કરી, જેમાં એવી જાહેરખબરની રાહત માંગી કે બધી સંપત્તિઓ તેમની જ છે અને તેઓ પ્રથમ ધારકો છે તથા તેમના બેંક ખાતાઓ અને શેરહોલ્ડિંગની મુદતી જમા રકમોને જમીમાંથી મુક્ત જાહેર કરવામાં આવે. ૪.૧.૨૦૦૭ના રોજ, કેનબેંક ફાઈનાન્શિયલ સર્વિસિસ લિ. (કેનફિના) દ્વારા કરવામાં આવેલી ફરિયાદના આધારે, કસ્ટોડિયને ૧૯૯૨ના અધિનિયમની કલમ ૩(૨) હેઠળ બંને અપીલકર્તાઓને સૂચિત જાહેર કર્યા, જેના માટે ૬.૧.૨૦૦૭ના રોજ અખબારમાં જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું. ૧૯.૧.૨૦૦૭ના રોજ સુશ્રી ‘આરએસએમ’એ વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૧/૨૦૦૭ દાખલ કરી અને ૧૮.૬.૨૦૦૭ના રોજ સુશ્રી

‘આરએમ’એ અધિનિયમની કલમ ૪(૨) હેઠળ અસૂચિતકરણ માટે વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૨/૨૦૦૭ દાખલ કરી. સ્પેશિયલ કોર્ટે તેના તા. ૨૬.૨.૨૦૦૮ના આદેશ દ્વારા બંને અરજીઓ નામંજૂર કરી. તેણે ‘એચએસએમ’ તેમજ ‘એચએસએમ’ જૂથની અન્ય સંબંધિત સૂચિત સંસ્થાઓને સંબંધિત માધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિ.ના ફ્લેટ ક્રમાંક ૩૨-એ, ૩૨-બી, ૩૩, ૩૪એ, ૩૪-બી, ૪૪-એ, ૪૪-બી અને ૪૫ સંબંધિત બાકી લેણાં અંગે કસ્ટોડિયન દ્વારા દાખલ અહેવાલ ક્રમાંક ૧૯/૨૦૦૮ને પણ મંજૂરી આપી અને માધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિ.ના ફ્લેટ ક્રમાંક ૩૧ સંબંધિત બાકી લેણાં અંગે કસ્ટોડિયનનો અહેવાલ ક્રમાંક ૨૩/૨૦૦૮ને પણ મંજૂરી આપી. આથી વ્યથિત થઈ, સુશ્રી ‘આરએસએમ’એ તા. ૨૬.૨.૨૦૦૮ના અંતિમ આદેશ વિરુદ્ધ સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૨૨૯૪/૨૦૦૮ દાખલ કરી અને સુશ્રી ‘આરએમ’એ સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૨૯૧૫/૨૦૦૮ દાખલ કરી. સુશ્રી ‘આરએસએમ’એ કસ્ટોડિયનના અહેવાલ ક્રમાંક ૨૩/૨૦૦૮ને મંજૂરી આપતા સ્પેશિયલ કોર્ટ દ્વારા પારિત તા. ૭.૫.૨૦૧૦ના આદેશને પડકારતી સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૪૭૬૪ સન ૨૦૧૦ પણ દાખલ કરી. સુશ્રી ‘જેએસએમ’ તથા ‘એચએસએમ’ના અન્ય છ કુટુંબ સભ્યોએ કસ્ટોડિયન દ્વારા દાખલ અહેવાલ ક્રમાંક ૧૯/૨૦૦૮ને મંજૂરી આપતા સ્પેશિયલ કોર્ટના આદેશ વિરુદ્ધ સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૩૩૭૭/૨૦૦૮ દાખલ કરી.

અપીલોનો નિકાલ કરતાં, અદાલતે

નિર્ણિત કરવામાં આવ્યું: ૧.૧. આ સ્થાપિત કાનૂન છે કે કોઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે તેના ઉદ્દેશ્યો અને કારણોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. અધિનિયમનું એવું અર્થઘટન કરવા માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું અદાલતની ફરજ છે કે જેના દ્વારા તેના ઉદ્દેશ અને હેતુનું રક્ષણ થાય અને તેની પ્રગતિ થાય. જોગવાઈઓનું કોઈપણ સંકુચિત અથવા તકનીકી અર્થઘટન વિધાનકારી નીતિને નિષ્ફળ બનાવશે. તેથી, કેસના તથ્યો પર અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ કરતી વખતે અદાલતે વિધાનકારી નીતિને ધ્યાનમાં રાખવી જ જોઈએ. [ફકરો ૧૨] [૨૫૬-સી-ડી]

૧.૨. અધિનિયમ અથવા વૈધાનિક નિયમના અર્થઘટનનો આ એક મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે વિવિધ જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે દરેક જોગવાઈને અસરકારક અર્થ અને અમલ પ્રાપ્ત થાય અને કોઈ વિસંગતિ ઊભી થાય તે સંજોગોમાં સુસંગત અર્થઘટન અપાવું જોઈએ. [પરા ૧૨] [૨૫૬-ડી-ઈ]

૧.૩. સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓની સુનાવણી માટેની વિશેષ અદાલત અધિનિયમ, ૧૯૯૨ કડક ઉપાયો માટે જોગવાઈ કરે છે. તે અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો, એ અર્થમાં કે કોઈપણ સિક્યોરિટી સંબંધિત કોઈપણ વ્યવહારમાં સંકળાયેલા કોઈપણ ગુનામાં કોઈપણ વ્યક્તિ સંડોવાયેલ હોય, તો તેના વિષે અધિસૂચના પ્રસિદ્ધ કરી શકાતી હતી, અને ત્યારબાદ તેની બધી મિલકતો જપ્ત થયેલી માનવામાં આવતી હતી. અધિનિયમમાં સમાયેલ જોગવાઈઓ સ્વભાવથી કડક હોવાથી, તે જે હેતુ અને ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા માંગે છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને તેનો ભાવ અને આશય નિર્ધારિત કરવો આવશ્યક છે. [પરા ૧૮] [૨૬૧-ડી-એફ]

હર્ષદ શાંતિલાલ મહેતા વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય. (૧૯૯૮) ૩ એસ.સી.આર. ૩૮૯ = (૧૯૯૮) ૫ એસ.સી.સી. ૧; હિતેશ એસ. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, ૧૯૯૨ (૩) બોમ્બ. સી.આર. ૭૧૬; એલ.એસ. સિન્થેટિક્સ લિ. વિ. ફેરગ્રોથ ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસિસ લિ. અને અન્ય ૨૦૦૪ (૪) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૦૯ = (૨૦૦૪) ૧૧ એસ.સી.સી. ૪૫૬; જ્યોતિ હર્ષદ મહેતા અને અન્ય. વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય. ૨૦૦૯ (૧૨) એસ.સી.આર. ૧૨૨૯ = (૨૦૦૯) ૧૦ એસ.સી.સી. ૫૬૪; અશ્વિન એસ. મહેતા વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય. ૨૦૦૬ (૧) એસ.સી.આર. ૫૬ = (૨૦૦૬) ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૫ – આધારરૂપ માનવામાં આવેલ

૨. જમી અંગેની જોગવાઈઓ:

૨.૧. વિશેષ અદાલત અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) માં એક અતિપ્રભાવક જોગવાઈ સામેલ છે, જે મુજબ ઉપકલમ (૨) હેઠળની સૂચના પ્રકાશિત થયેલી તારીખથી અને તે તારીખથી, તે ઉપકલમ હેઠળ સૂચિત કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિની માલિકીની ચાલ સંપત્તિ કે અચાલ સંપત્તિ, અથવા બંને, સૂચના પ્રસિદ્ધ થતા જ એકસાથે જપ્ત થયેલી ગણાશે અને કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૪) સ્પષ્ટ કરે છે કે આવી જપ્ત કરાયેલ સંપત્તિનો વ્યવહાર કસ્ટોડિયન દ્વારા વિશેષ અદાલત જે રીતે નિર્દેશ આપે તે રીતે કરવામાં આવશે. અધિનિયમમાં એવું કંઈ જ નથી જે સૂચવે કે માત્ર તેવી જ સંપત્તિઓ, જે સૂચિત પક્ષની માલિકીની હોય અને જે માત્ર દૂષિત નાણાંના ઉપયોગથી જ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હોય, તે જ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ પહેંચણીના હેતુસર જપ્ત કરી શકાય. અધિનિયમની કલમ ૩(૩) મુજબ તમામ

સંપત્તિઓની જમી સ્વયંસંચાલિત છે. ઉક્ત કલમમાં એવું કોઈ મર્યાદાંકન નિર્ધારિત કરેલું નથી કે જે સંપત્તિઓ જમ થવા પાત્ર છે તે માત્ર સિક્યોરિટીઓમાં થયેલ ગેરકાયદેસર વ્યવહારો સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ, જેના સંદર્ભમાં આ અધિનિયમ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. [ફરો ૧૭ અને ૨૫] [૨૬૦-એફ-એચ; ૨૬૭-એ-સી]

૨.૨. અધિનિયમની કલમ ૧૧નું વાંચન વધુમાં એ દર્શાવે છે કે કલમ ૩(૩) હેઠળ વિશેષ અદાલત દ્વારા જમ કરાયેલી બધી સંપત્તિઓ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ વહેંચણી માટે ઉપલબ્ધ છે. ફરીથી એવું સૂચવતું કશું નથી કે આવી સંપત્તિઓની વહેંચણી માત્ર એવી સંપત્તિઓના વેચાણ પૂરતી મર્યાદિત હોવી જોઈએ, જે કલંકિત નાણાંના ઉપયોગથી હસ્તગત કરવામાં આવી હોય. કાયદાકીય અવધિ સંપત્તિઓની જમિ અને તે જ સંપત્તિઓના વેચાણ માટે અસંગત છે. જોડાણ હેઠળની બધી સંપત્તિઓ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળની સૂચના પ્રકાશિત થવાની તારીખ સુધીની જવાબદારીઓના પરિશોધન માટે વેચાણપાત્ર ગણાશે. [પરા ૨૫] [૨૬૬-એચ; ૨૬૭-એ-સી]

૩. શું નિર્ણય-પૂર્વ અને નિર્ણય-પશ્ચાત સુનાવણી માટે પૂરતી જોગવાઈઓ ઉપલબ્ધ છે, જેથી કુદરતી ન્યાયના નિયમોની ખાતરી થાય?

૩.૧. વિશેષ અદાલત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) કસ્ટોડિયનને એવી સત્તા આપે છે કે, સત્તાવાર ગેઝેટમાં કોઈ વ્યક્તિ વિષે સૂચના પ્રસિદ્ધ કરી શકે, જો તેને પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીના આધારે તે સંતોષ પામે કે તેવી વ્યક્તિ ૧.૪.૧૯૯૧ થી ૬.૬.૧૯૯૨ ની કાયદેસરની અવધિ દરમિયાન પ્રતિભૂતિઓમાં થયેલ વ્યવહારો સંબંધિત કોઈ ગુનામાં સંકળાયેલી હતી. કલમ ૩(૨) સૂચિત કરવામાં આવતી વ્યક્તિને વ્યક્તિગત સુનાવણીનો કોઈ હક આપતી નથી. આવા કોઈ હકના અભાવે નિર્ણય પહેલાંની સુનાવણીનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ સૂચના પ્રસિદ્ધ કરતાં પહેલાંની સુનાવણીની જોગવાઈ કરતી નથી, પરંતુ નિર્ણય પછીની ન્યાયસંગત અને વાજબી સુનાવણી માટે નિર્વિવાદરૂપે યોગ્ય પરિસ્થિતિ પ્રદાન કરે છે. નિર્ણય પહેલાંની સુનાવણીની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી તે હકીકત કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ નથી, કારણ કે કસ્ટોડિયન દ્વારા સૂચના પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય માત્ર તે કારણે જ એવી રીતે સૂચિત વ્યક્તિનો કોઈ હક આપોઆપ છીનવી લેતો નથી અને તેના ઉપર કોઈ ફરજ પણ લાદતો નથી.

વધુમાં, નિર્ણય પહેલાંની સુનાવણીથી અધિનિયમનો સમગ્ર હેતુ નિષ્ફળ બની જાય. જો કોઈ વ્યક્તિને શા માટે સૂચિત ન કરવી જોઈએ તે દર્શાવવા માટે સમય આપવામાં આવે, તો તે સમયનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ, જો કોઈ નાણાં હોય તો, તેમને વધુ અન્યત્ર ખસેડવા માટે થઈ શકે, જેથી તેમના પત્તા મેળવવા વધુ કઠિન બની જાય. [ફકરા ૩૦-૩૧] [૨૬૯-એફ-જી; ૨૭૦-એ-સી; ૨૭૧-એફ-જી]

સ્પેશી કોટન મિલ્સ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ૧૯૮૧ (૨) એસસીઆર ૫૩૩ = (૧૯૮૧) ૧ એસસીસી ૬૬૪ - પર આધાર રાખવામાં આવ્યો

૩.૨. સંપત્તિની જમી એ સૂચના આપવાનો સ્વાભાવિક પરિણામ છે, સંપત્તિનું વેચાણ નહીં. સંપત્તિના વેચાણનો આદેશ આપવાની સત્તા માત્ર વિશેષ અદાલતને ધારા ૧૧ હેઠળ જ રહેલી છે અને આ તે તબક્કો છે જ્યાં સૂચિત વ્યક્તિ પર પ્રતિકૂળ અસર પડી શકે છે; તેથી, ધારા ૪ ની ઉપધારા (૨) એ આ બાબતે કોઈ વ્યક્તિને સૂચિત કરતી સૂચનાની યોગ્યતા કે અન્યથા અંગે સુનાવણી માટે જોગવાઈ કરે છે, જો તે માટેનું યોગ્ય અરજપત્ર એવી સૂચના બહાર પાડ્યાની તારીખથી ૩૦ દિવસની અંદર દાખલ કરવામાં આવે. વિશેષ અદાલતની અધ્યક્ષતા વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશ કરે છે. કસ્ટોડિયન સમક્ષ રહેલું તમામ સામગ્રી વિશેષ અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે અને સૂચના સામે પડકાર કરતી સૂચિત પક્ષકાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ અરજાનો નિર્ણય કરતી વખતે વિશેષ અદાલત તે તમામ સામગ્રીનું સ્વતંત્ર રીતે મૂલવણી કરે છે. આ નિર્ણયપશ્ચાત સુનાવણી સમાન છે, જે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોને સંતોષે છે. [ફકરો ૧૮ અને ૩૧] [૨૬૦-બી-ડી; ૨૭૧-ડી-એફ]

૪. અપીલકર્તાઓને સૂચના:

૪.૧. જ્યારે ‘એચએસએમ’ અને તેના પરિવારના સભ્યો/એકમો સહિત તેના સમૂહના ૨૮ સભ્યોને અધ્યાદેશ હેઠળ સૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે તેની લેવડદેવડની સંપૂર્ણ વિગતો જાણમાં નહોતી. તે સમયે અપીલકર્તાઓને સૂચિત કરવામાં આવ્યા નહોતા, કારણ કે તેમની સંડોવણી અને નાણાંનું તેમની તરફ વળતર સ્પષ્ટ નહોતું. ભારતીય રિઝર્વ બેંકે નાણાંના વળતર અંગે તપાસ કરવા માટે જાનકીરામન સમિતિની રચના કરી હતી. કારણ કે આ કૌભાંડ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ મારફતે શેરોના હસ્તાંતરણ દ્વારા ખાતાઓ અને નાણાકીય વ્યવહારો સાથે સંબંધિત છે, ભારત સંઘ દ્વારા વિવિધ સમિતિઓની નિમણૂક

કરવામાં આવી હતી, જેઓએ સંબંધિત સામગ્રી એકત્રિત કરી અને સંડોવાયેલા વ્યક્તિઓને બહાર લાવ્યા હતા, તેથી વ્યવહારોની સાચાશ કે અસાચાશ નિર્ધારિત કરવા માટે તે અહેવાલો પર આધાર રાખવામાં કસ્ટોડિયન અને વિશેષ અદાલત સંપૂર્ણપણે ન્યાયસંગત છે. [ફકરો ૩૨ અને ૩૪] [૨૭૨-બી-ડી; ૨૭૬-ડી-એફ]

ચાઈલ્ડલાઈન ઈન્ડિયા ફાઉન્ડેશન અને અન્ય વિ. એલન જહોન વોટર્સ અને અન્ય, જે.ટી. ૨૦૧૧(૩) એસ.સી. ૭૫૦ – પર અવલંબન રાખવામાં આવ્યું હતું

૪.૨. જેમની બાબતમાં નાણાંનો નોંધપાત્ર વળાંક કરવામાં આવ્યો હતો એવા સૂચિત પક્ષકારોના હિસાબો ‘એચએસએમ’ સમૂહના સભ્યોના અસહકારને કારણે પૂર્ણ થઈ શક્યા નહોતાં. મહત્વપૂર્ણ પાસું એ છે કે અપીલકર્તાઓએ તેમની આવકનો સ્ત્રોત કસ્ટોડિયન સમક્ષ કે આવકવેરા સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ કોઈને પણ સમજાવ્યો નથી. અપીલકર્તાઓ પાસેથી આકારણી વર્ષ ૧૯૯૧-૯૨ માટે બાકી આવકવેરો રૂપિયા ૨,૬૫,૩૮,૩૪૫ છે; આકારણી વર્ષ ૧૯૯૨-૯૩ માટે તે રૂપિયા ૧૧,૫૫,૨૮,૯૫૧ છે અને આકારણી વર્ષ ૧૯૯૩-૯૪ માટે તે રૂપિયા ૪,૪૬,૪૦,૫૮૬ છે. કેનબેંક ફાઈનાન્શિયલ સર્વિસિસ લિ. (કેન્ફિના) દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદના આધારે, કસ્ટોડિયને ૦૪.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ અપીલકર્તાઓને સૂચિત કર્યા હતા. અપીલકર્તાઓએ સૂચના પડકારતાં અધિનિયમની કલમ ૪(૨) હેઠળ અરજીઓ દાખલ કરી હતી. વિશેષ અદાલતે ઓડિટ અહેવાલ સહિતની તમામ સામગ્રીનું પરિશીલન કર્યું અને એ નિષ્કર્ષે પહોંચી કે અપીલકર્તાઓ માત્ર સ્વર્ગસ્થ ‘એચએસએમ’ના મોખરા છે. તેણે આગળ એવું પણ નિષ્કર્ષ આપ્યું કે અપીલકર્તાઓ માત્ર ગૃહિણીઓ છે, તેમની પાસે આવકનો કોઈ સ્વતંત્ર સ્ત્રોત નથી, અને શેરોની ખરીદી માટે બ્રોકરેજ સંસ્થાઓએ તેમને ધિરાણ આપ્યું હતું. તેથી, વિશેષ અદાલતે યોગ્ય રીતે એવું ઠરાવ્યું કે જે બ્રોકરેજ સંસ્થાઓ સૂચિત પક્ષકારો હતાં, તેમણે અપીલકર્તાઓ તરફ નાણાં અને સંપત્તિઓનું વળાંક કર્યું હતું. વિશેષ અદાલતનો આદેશ કોઈ દોષથી પીડિત નથી અને સ્વર્ગસ્થ ‘એચએસએમ’એ અપીલકર્તાઓ તરફ નાણાંનું વળાંક કર્યું હતું એવી સંતોષપ્રદ માન્યતા પર પહોંચવા માટે કસ્ટોડિયન સમક્ષ પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હતી. [પરિણેદ ૩૭, ૩૮, ૪૪ અને ૪૬] [૨૭૮-એ-બી; ડી-જી; ૨૮૬-સી-ડી; ૨૯૧-એફ-જી; ૨૯૨-બી-સી]

પ. શું સિક્ચોરિટીઝમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓમાં અપીલકર્તાઓ સંકળાયેલા ન હોવાથી, તેમના વિરુદ્ધ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી શકી હોત?

પ.૧. તા. ૨૫.૧.૧૯૯૪ના રોજ અધિનિયમમાં એક સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં વિશેષ અદાલતને નાગરિક અધિકારક્ષેત્ર સોંપવા માટે કલમ ૯-એ દાખલ કરવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાઓ સક્રિય મૂડીરોકાણકારો હતા અને તેમણે મૂડીરોકાણોનો એવો હિસ્સાપત્ર તૈયાર કર્યો હતો, જેના મૂલ્યમાં વર્ષો દરમિયાન, ખાસ કરીને છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન, વધારો થયો હતો. માત્ર એટલા માટે કે અપીલકર્તાઓ સામે કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો નથી, એમ કહી શકાય નહીં કે તેમને અધિનિયમ હેઠળ સૂચિત કરી શકાય નહીં. “ગુનામાં સંકળાયેલા” એવો શબ્દપ્રયોગ ફક્ત “ગુનામાં આરોપિત” એવો જ અર્થ આપે છે અને કારણ કે અપીલકર્તાઓ સામે કોઈ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો નથી તેથી તેમને સૂચિત કરી શકાય નહીં, એવી દલીલ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. એકબીજા સાથે સંબંધિત રીતે વપરાયેલા આ શબ્દોનું અર્થઘટન કરતાં, અર્થઘટનનો નિયમ “નોસિટર અ સોસિયિસ” લાગુ કરી શકાય. સંસદના અધિનિયમમાં આવેલા શબ્દોનું અર્થઘટન તેમના તાત્કાલિક સંબંધમાં આવેલા શબ્દોના સંદર્ભથી કરવું, અર્થઘટનનો માન્ય નિયમ છે. આ શબ્દોની પરસ્પર નજીકની ગોઠવણીમાં આવેલ વાસ્તવિક ક્રમ દર્શાવે છે કે એકનો અર્થ બીજાથી રંગ મેળવે છે. આ નિયમને બીજી રીતે એમ સમજાવવામાં આવ્યો છે કે સંદિગ્ધ શબ્દોનો અર્થ તેની સાથે સંબંધિત શબ્દોના અર્થના સંદર્ભથી નિશ્ચિત કરી શકાય છે. [પરિચ્છેદ ૫(ઈ) અને ૪૭] [૨૫૦-એચ; ૨૫૧-એ-બી; ૨૯૨-ડી-જી]

અમદાવાદ ટીચર્સ’ એસોસિયેશન વિ. એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ઓફિસર, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૧૪૨૬ – ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

પ.૩. વર્તમાન કેસમાં, જેમાં અપીલકર્તાઓ કથિત રીતે સંકળાયેલા છે તે “ગુનો”ની પ્રકૃતિ ધ્યાનમાં લેવાની છે. આ અધિનિયમ એવો કોઈ ગુનો સર્જતો નથી કે જેમાં કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિ સામે આરોપ મૂકવો પડે અથવા તેને દોષિત ઠરાવવો પડે. તેથી “ગુનામાં સંકળાયેલ” એવો શબ્દપ્રયોગનો અર્થ “ગુનાનો આરોપી” એવો થતો નથી. તેમજ, જનકીરામન સમિતિ, સંયુક્ત સંસદીય સમિતિ અને ઇન્ટર ડિસિપ્લિનરી ગ્રુપ (આઈ.ડી.જી.) ના વિવિધ અહેવાલોની વિચારણા કર્યા પછી; અને એ હકીકતને

પણ ધ્યાનમાં લેતા કે એમ/એસ ‘એચએસએમ’ જૂથના ૨૮ સભ્યો, જેમાં તેના પરિવારના સભ્યો/એકમોનો સમાવેશ થાય છે, તેમને ખાસ અધિનિયમ અધ્યાદેશ હેઠળ જ અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા, અપીલકર્તાઓ ગુનામાં સંકળાયેલા હોવાનું ચુકિતપૂર્ણ રીતે શંકાસ્પદ માનવામાં આવી શકતા હતા. ઉક્ત હકીકતી પરિસ્થિતિ અપીલકર્તાઓને અધિસૂચિત કરવા માટે કસ્ટોડિયનના સંતોષ માટે પૂરતી હતી. [ફકરો ૪૮] [૨૯૨-જી-એચ; ૨૯૩-એ-સી]

પ.જ. અધિનિયમનો ઉદ્દેશ માત્ર અપરાધીને કાયદેસર દંડની ઝપેટમાં લાવવાનો જ નથી, પરંતુ અંતે જે જાહેર નાણાં છે તેની વસુલાત કરવાનો પણ છે. જો તૃતીય પક્ષ અને અપરાધી વચ્ચે સંબંધસૂત્ર હોય, તો તૃતીય પક્ષની મિલકતને પણ અને/અથવા તૃતીય પક્ષને પણ સૂચિત કરી શકાય છે. વિશેષ અદાલત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) માં આવેલા “સંકળાયેલ” શબ્દનું અર્થઘટન અધિનિયમના ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરે તે રીતે કરવાનું છે. [ફકરો ૪૮] [૨૯૩-સી-ડી]

અશ્વિન એસ. મહેતા વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય, (૨૦૦૬) ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૬; તથા જ્યોતિ એચ મહેતા અને અન્ય વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૧૦ એસ.સી.સી. ૫૬૪ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

પ.પ. આ પ્રકારના અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતે હંમેશા માત્ર શાબ્દિક અર્થને જ અનુસરવો જોઈએ એમ નથી, પરંતુ વ્યાપક જાહેર હિતને ધ્યાનમાં રાખીને તેનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ. તે હેતુસર, અદાલત અર્થઘટનના મૂળભૂત નિયમોનો પણ આશરો લઈ શકે છે, એટલે કે, ઉત રેસ મેજિસ વેલિયટ ક્વામ પેરીઅટ, જેથી એ જોવામાં આવે કે યાંત્રિક જોગવાઈઓનું એવું અર્થઘટન થવું જોઈએ કે જે આરોપક કલમ દ્વારા લાદવામાં આવેલી જવાબદારીને કાર્યાન્વિત કરે અને તે યાંત્રિક વ્યવસ્થાને કાર્યક્ષમ બનાવે. અધિનિયમોનું એવું અર્થઘટન થવું જોઈએ કે જે દોષનું દમન કરે અને વિધાનમંડળે જેના પર ધ્યાન રાખ્યું હતું તે હેતુને આગળ વધારે. કાયદાને નિષ્પ્રભ બનાવવાની દિશામાં ઝોક ધરાવતું સંકુચિત અર્થઘટન સ્વીકારવું નહીં. સંદર્ભાનુરૂપ વાંચન અધિનિયમોના અર્થઘટનનો સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધાંત છે. જ્યારે હેતુલક્ષી અર્થઘટનનો નિયમ વેગ પામી રહ્યો હોય ત્યારે, સંસદે જે ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો છે તેનાથી કશું હાંસલ કર્યું નથી એવું ઠરાવવામાં અદાલતો અત્યંત અનિચ્છુક હોવી જોઈએ, જ્યારે તે શું હાંસલ કરવા ઇચ્છે છે તે પૂરતું સ્પષ્ટ હોય. [પરા ૪૯] [૨૯૩-એચ; ૨૯૪-એ-સી, એફ]

૬. શું કેનફિના એક નાણાકીય સંસ્થા છે અને શું કેનફિના દ્વારા દાખલ કરાયેલ ફરિયાદ અમાન્ય છે?

૬.૧. ફરિયાદ કેનફિના તરફથી પ્રાપ્ત થઈ છે, જે એક રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક એવા કેનરા બેંકની ૧૦૦% અનુષંગી સંસ્થા છે. ‘નાણાકીય સંસ્થા’ શબ્દસમૂહની વ્યાખ્યા અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવી નથી. વિવિધ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓના કારોબાર અંગે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ કરેલી તપાસોના પરિણામે, જેઓની રકમો ગેરરીતે બહાર કાઢી લેવામાં આવી હતી, પ્રકાશમાં આવેલી વિશાળ પાયાની અનિયમિતતાઓને કારણે વિશેષ અદાલત અધિનિયમ ઘડવાની આવશ્યકતા ઊભી થઈ હતી. વિશેષ અદાલતે પોતાના તા. ૨૫.૦૬.૧૯૯૭ના આદેશમાં ઠરાવ્યા મુજબ, કેનફિનામાંથી પણ રકમોની વિશાળ પાયે ગેરરીતે બહાર કઢાણ થયાનું પ્રકાશમાં આવ્યું છે. [પરા ૫૦] [૨૯૪-જી-એચ; ૨૯૫-એ-ડી]

૬.૨. વિશેષ અદાલત અધિનિયમના હેતુઓ માટે “નાણાકીય સંસ્થા” શબ્દનું અર્થઘટન અધિનિયમના હેતુઓ અને કારણોના નિવેદન અનુસાર કરવું જોઈએ. તેથી, આ અધિનિયમની શરૂઆતમાં જ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસો હતી અને આ તપાસો જનકીરામન સમિતિ દ્વારા આગળ ચલાવવામાં આવી હતી. આ અધિનિયમ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓની કામગીરી પર લાગુ કરવાની મનશા ધરાવતો હતો (જોકે શબ્દની કડક વ્યાખ્યામાં આવરી લેવાતી ન હોવા છતાં, પરંતુ ૧૯૯૨ના સિક્યોરિટીઝ કૌભાંડમાં સંકળાયેલ હતી) જેમના કારોબારની જનકીરામન સમિતિએ તપાસ કરી હતી. કેનફિના એવી જ એક ગૈર-બેંકિંગ નાણાકીય સંસ્થા હતી, જેના વિષે જનકીરામન સમિતિએ તપાસ કરી હતી અને તેથી તેને આ અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવાનો આશય હતો. વિશેષ અદાલત (સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓનો વિચારણા) નિયમો, ૧૯૯૨ ના નિયમ ૨ માં દર્શાવેલ માહિતીના સ્ત્રોતો પણ કેનફિનાને નાણાકીય સંસ્થા તરીકે સૂચવે છે. તેથી, કેનફિનાનો દાવો અધિનિયમની કલમ ૧૧(૨)(બી) હેઠળ આવે છે અને તેમની ફરિયાદ નિયમ (૨)(બી) હેઠળ આવે છે. મિલકત અંગે વ્યવહાર કરવાની સત્તા અંતે વિશેષ અદાલતમાં નિહિત છે. આ અદાલત વિશેષ અદાલતે પહોંચેલા નિષ્કર્ષ સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છે. [ફકરો ૫૧-૫૫] [૨૯૫-એફ-એચ; ૨૯૬-એ-સી, એચ; ૨૯૭-એ-ડી]

૭. ભરણપોષણ, સમારકામ ખર્ચ, વ્યાજ અને વિલંબિત ચુકવણી માટે દંડની માંગણી (સી.એ. નં. ૩૩૭૭ સન ૨૦૦૯ અને ૪૭૬૪ સન ૨૦૧૦)

૭.૧. સન ૨૦૦૯ ની સી.એ. નં. ૩૩૭૭ માં અપીલકર્તાઓને અધિનિયમ હેઠળ સૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા. અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા પછી, અવસાન પામેલ ‘એચએસએમ’ અને તેમના પરિવારના સભ્યોની તમામ મિલ્કતો, જેમાં અન્ય કોર્પોરેટ એકમો ઉપરાંત અપીલકર્તાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, કસ્ટોડિયન દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવી હતી. પરિણામે, મુંબઈના વર્લી સ્થિત ડૉ. એન બેસન્ટ રોડ પર આવેલી મધુલી કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિ. માં અપીલકર્તાઓની કુલ આઠ રહેણાંક મિલ્કતો/ફ્લેટો, એટલે કે રહેણાંક ફ્લેટ નં. ૩૨એ, ૩૨બી, ૩૩, ૩૪એ, ૩૪બી, ૪૪એ, ૪૪બી અને ૪૫, કસ્ટોડિયન સાથે અધિનિયમ હેઠળ સતત જપ્ત સ્થિતિમાં જ રહ્યા છે. તેમની જાળવણી/મરામત આવશ્યક છે જેથી તેમનું બજારમૂલ્ય ઘટી ન જાય. વધુમાં, રહેણાંક મિલ્કતો/ફ્લેટોના તમામ માલિકો, હાઉસિંગ સોસાયટીના સભ્યો તરીકે, ફ્લેટો તેમજ હાઉસિંગ કોમ્પ્લેક્સના સામાન્ય વિસ્તારો અને સુવિધાઓની જાળવણી, સંભાળ અને મરામત માટે સોસાયટી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવી રકમ ચૂકવવા જવાબદાર છે, અને કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટીઓને એવા સભ્યો પાસેથી, જેઓએ સમયસર સોસાયટીને ચુકવણી કરી નથી, તમામ બાકી રકમ અને વસૂલાતપાત્ર ચાર્જ વસૂલવાનો અધિકાર છે. અપીલકર્તાઓ મધુલી કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિ. ને જાળવણી ચાર્જ તરીકે તેમના ફાળાની રકમ, તેના પરનું વ્યાજ તથા હાઉસિંગ સોસાયટી દ્વારા જપ્ત મિલ્કતની મરામત માટે થયેલા ખર્ચના ચાર્જ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. ઉક્ત હાઉસિંગ સોસાયટી દ્વારા તા. ૧૨.૦૩.૨૦૦૯ ના પત્રથી પ્રશ્નાસ્પદ આઠ જપ્ત મિલ્કતો અંગે માંગવામાં આવેલી કુલ બાકી રકમ રૂપિયા ૧,૮૭,૯૭,૦૧૧/- છે. એ જ રીતે, સન ૨૦૧૦ ની સિવિલ અપીલ નં. ૪૭૬૪ માં, અપીલકર્તા, એટલે કે ‘આરએસએમ’, જે સૂચિત પક્ષ છે અને જપ્ત મિલ્કતની માલિક છે, તેમણે હાઉસિંગ સોસાયટીને જાળવણી ચાર્જ તરીકે પોતાની ફાળાની રકમ, તેના પરનું વ્યાજ તથા જપ્ત મિલ્કતની મરામત માટે હાઉસિંગ સોસાયટીએ કરેલા ખર્ચના ચાર્જ ચૂકવ્યા નથી. હાઉસિંગ સોસાયટી દ્વારા તા. ૨૧.૦૬.૨૦૧૦ ના પત્રથી જપ્ત મિલ્કત સંબંધે માંગવામાં આવેલી કુલ બાકી રકમ રૂપિયા ૨૧,૦૬,૨૩૦/- છે. જપ્ત મિલ્કતોનું યોગ્ય રીતે સંરક્ષણ થવું જોઈએ અને યોજનાનુસાર જપ્ત મિલ્કતોની મરામત અને જાળવણી કસ્ટોડિયન દ્વારા તથા વિશેષ અદાલતના આદેશો મુજબ કરાવવાની રહે છે. [પરિચ્છેદ ૫૬-૫૮, ૬૦ અને ૬૧] [૨૯૭-એફ; ૨૯૮-બી-એચ; ૨૯૯-એ-બી, એફ-એચ; ૩૦૦-બી]

૭.૨. અદાલતના ધ્યાન પર આ બાબત પણ લાવવામાં આવી છે કે, સુનાવણી દરમિયાન, ખાસ અદાલત સમક્ષ હોય કે આ અદાલત સમક્ષ, અપીલકર્તાઓ દ્વારા કેટલીક રકમો ચુકવવામાં/જમા કરવામાં આવી છે. આ હકીકત ધ્યાનમાં લેતા કે અપીલકર્તાઓ કસ્ટોડિયન, ખાસ અદાલત અને આ અદાલત સમક્ષ આ મુદ્દે વિવાદ ચલાવી રહ્યા છે, સોસાયટીને જાળવણી અને મરામતના ચાર્જિસની બિનચુકવણી બદલ વ્યાજ તથા દંડાત્મક વસુલાતનો બોજ અપીલકર્તાઓ પર મુકવો જરૂરી નથી. તદનુસાર, ખાસ અદાલતે મંજૂર કર્યા મુજબ કસ્ટોડિયનના દાવાને યથાવત્ રાખતાં, એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જાળવણી અને મરામતના ચાર્જિસની બાકી રકમ પર વ્યાજ અને દંડાત્મક ચાર્જિસ વસૂલ કરવાની કસ્ટોડિયનને મંજૂરી નથી. આ અદાલત અથવા ખાસ અદાલતના આદેશો અનુસાર અપીલકર્તાઓએ જમા કરાવેલી રકમોનું સમાયોજન કરવા કસ્ટોડિયન મુક્ત છે. તેથી, બન્ને અપીલોમાં પડકારાયેલ આદેશમાં અનુકૂળ ફેરફાર કરવામાં આવે છે. [પરા ૬૨] [૩૦૦-સી-એફ]

કેસ કાયદા સંદર્ભ:

(૧૯૯૮) ૩ એસ.સી.આર. ૩૮૯ પરિચ્છેદ ૮ માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો

૧૯૯૨ (૩) બોમ્બ. સી.આર. ૭૧૬ પર પરિચ્છેદ ૧૯ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

૨૦૦૪ (૪) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૧૦૯ પર પરિચ્છેદ ૨૦માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

૨૦૦૯ (૧૨) એસ.સી.આર. ૧૨૨૯ પર ફકરા ૨૧માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

૨૦૦૬ (૧) એસસીઆર ૫૬ પર પરિચ્છેદ ૨૨ માં નિર્ભર કરવામાં આવ્યું

૧૯૮૧ (૨) એસ.સી.આર. ૫૩૩ પર ફકરા ૩૩ માં આધાર રાખવામાં આવ્યો

જે.ટી. ૨૦૧૧(૩) એસ.સી. ૭૫૦ પર પરિચ્છેદ ૩૪ માં અવલંબન રાખવામાં આવ્યું

દિવાની અપીલક્ષેત્રાધિકાર :

દિવાની અપીલ ક્રમાંક ૨૯૨૪/૨૦૦૮.

બોમ્બે સ્થિત વિશેષ અદાલત (પ્રતિભૂતિઓમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓના ટ્રાયલ) દ્વારા વિવિધ અરજી નં. ૨ ઓફ ૨૦૦૭ માં તા. ૨૬.૨.૨૦૦૮ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

સી.એ. ક્રમાંક ૨૦૦૮ના ૨૯૧૫, ૨૦૦૮ના ૩૩૭૭ અને ૨૦૧૦ના ૪૭૬૪.

કે.કે. વેણુગોપાલ, આઈ.એચ. સૈયદ, વરિન્દર કુમાર શર્મા, કામિની જયસ્વાલ, શામ મોહન, બી. વિજયલક્ષ્મી મેનન, તુશાદ કૂપર, સંગીતા મંડલ, કયેશ બેગ, તરુણા એ. પ્રસાદ (ફોક્સ મંડલ એન્ડ કો. માટે), અરવિંદ કુમાર તેવારી, સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, એસ. મજુમદાર, શ્યામ નંદા હાજર રહેલા પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો

પી. સથાસિવમ, ન્યાયાધીશ.

૧. વર્ષ ૨૦૦૮ની સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૨૯૨૪ સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ એસ. મહેતાની માતા શ્રીમતી રસિલા એસ. મહેતાએ દાખલ કરી છે અને વર્ષ ૨૦૦૮ની સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૨૯૧૫ સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ એસ. મહેતાની ભાભી શ્રીમતી રીના એસ. મહેતાએ બોમ્બે સ્થિત વિશેષ અદાલતે સ્પેશિયલ કોર્ટ (સિક્યુરિટીઝમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓની સુનાવણી) અધિનિયમ, ૧૯૮૨ (આગળથી “અધિનિયમ” તરીકે ઓળખાશે) ની જોગવાઈઓ હેઠળ વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૨ અને ૧ વર્ષ ૨૦૦૭માં અનુક્રમે તા. ૨૬.૦૨.૨૦૦૮ના રોજ આપેલા અંતિમ ચુકાદા અને આદેશ સામે દાખલ કરી છે, જેના દ્વારા વિશેષ અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૩(૨) હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કસ્ટોડિયન દ્વારા અપીલકર્તાઓને સૂચિત કરતાં જારી કરાયેલ તા. ૦૪.૦૧.૨૦૦૭ની સૂચનાને પડકારતી તેમની અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી.

૨. સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૩૩૭૭ / ૨૦૦૮ સ્વર્ગસ્થ શ્રી હર્ષદ એસ. મહેતા ની વિધવા શ્રીમતી જ્યોતિ એચ. મહેતા તથા અન્ય છ વ્યક્તિઓ દ્વારા, હર્ષદ મહેતા જૂથની અન્ય સંબંધિત અધિસૂચિત સંસ્થાઓ તેમજ સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ એસ. મહેતા ની માલિકીની વર્તી સ્થિત માધુલી કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડમાં ત્રીજા માળ પર આવેલ ફ્લેટ ક્રમાંક ૩૨એ, ૩૨બી, ૩૩, ૩૪એ અને ૩૪બી તથા ચોથા

માળ પર આવેલ જજએ, જજની અને જપ, તેમજ ત્રીજા માળની ટેરેસની જગ્યા અને આઠ કાર પાર્કિંગ જગ્યાઓ બાબતે બાકી લેણાં સંબંધે કસ્ટોડિયન દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિપોર્ટ ક્રમાંક ૧૯ / ૨૦૦૮ને મંજૂરી આપતા સ્પેશિયલ અદાલતે તા. ૧૩.૦૩.૨૦૦૮ના રોજ આપેલ ચુકાદો અને આદેશ વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૩. સુશ્રી રસિલા એસ. મહેતાએ, પોતાની માલિકીની તથા સૂચિત પક્ષકાર હોવાને કારણે, મધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડ, વરલીની ૩૧.૦૩.૨૦૦૮ની સ્થિતિએ બાકી બાકીદારી અંગેના કસ્ટોડિયનના અહેવાલ ક્રમાંક ૨૩/૨૦૦૮ને, ત્રીજા માળે આવેલ ફ્લેટ ક્રમાંક ૩૧ સંબંધે મંજૂરી આપતાં સ્પેશિયલ અદાલતે ૦૭.૦૫.૨૦૧૦ના રોજ પસાર કરેલા આદેશને પડકારતી નાગરિક અપીલ ક્રમાંક ૪૭૬૪/૨૦૧૦ દાખલ કરી છે.

૪. કારણ કે ઉપરોક્ત અપીલોમાંના તમામ પક્ષકારો સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ એસ. મહેતાના કુટુંબના સભ્યો છે અને પડકારવામાં આવેલા આદેશો વિશેષ અદાલતના હતા, તેથી તે તમામનો નીચેનાં સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૫. સંક્ષિપ્ત હકીકતો:

ક) વર્ષ ૧૯૯૨ દરમિયાન કોઈક સમયે, એવું ધ્યાનમાં આવ્યું કે કેટલાક સ્ટોક બ્રોકરો અને અન્ય વ્યક્તિઓ તેમજ કેટલીક બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા અતિ વિશાળ રકમો સંબંધિત છેતરપિંડી અને અનિયમિતતાઓ આચરવામાં આવી હતી. ઉક્ત છેતરપિંડી અને/અથવા અનિયમિતતાઓમાં સંકળાયેલ રકમોનો અંદાજ અનેક હજાર કરોડ રૂપિયા સુધી પહોંચતો હતો. તેથી, કેન્દ્રીય સરકારે એવું મંતવ્ય બનાવ્યું કે સિક્યોરિટીઝમાં થયેલ આવા વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓનો

વિચારણા કરવા તથા તે સંબંધિત અથવા અનુસંગિક બાબતો માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવું આવશ્યક હતું. તે અનુસંધાને, ભારતના રાષ્ટ્રપતિએ ૬મી જૂન ૧૯૯૨ના રોજ "વિશેષ અદાલત (સિક્યોરિટીઝમાં થયેલ વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓનો વિચારણા) ઓર્ડિનન્સ, ૧૯૯૨" તરીકે ઓળખાતું એક ઓર્ડિનન્સ જાહેર કર્યું અને ઉક્ત ઓર્ડિનન્સ તે જ દિવસે અમલમાં આવ્યું. ઉક્ત ઓર્ડિનન્સ, કેટલીક સુધારાઓ સાથે, ૧૮મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૨ના રોજ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળતાં અધિનિયમ બન્યું અને ઉક્ત અધિનિયમ ૬મી જૂન ૧૯૯૨થી, એટલે કે જે દિવસે ઉક્ત ઓર્ડિનન્સ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું તે તારીખથી, અમલમાં આવેલ ગણવામાં આવ્યું.

બ) ૬મી જૂન, ૧૯૯૨ના રોજ કેન્દ્ર સરકારે ઉક્ત અધ્યાદેશની કલમ ૧૪ની જોગવાઈઓ હેઠળ કેટલીક નિયમાવલીઓ પણ ઘડી હતી, જેને સ્પેશિયલ અદાલત (સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓનો નીચલી અદાલતમાં વિચારણા) નિયમો, ૧૯૯૨ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે (આગળ જતાં જેને 'નિયમો' તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે). ઉક્ત નિયમો ૬મી જૂન ૧૯૯૨ના રોજ અમલમાં આવ્યા હતા અને અધિનિયમના પ્રણયન પછી પણ અધિનિયમની કલમ ૧૫(૨) અને/અથવા જનરલ કલોઝિસ અધિનિયમ, ૧૮૯૭ની કલમ ૨૪ હેઠળ અમલમાં યથાવત્ રહ્યા છે.

સી) અધિનિયમનો હેતુ, તેની જોગવાઈઓ પરથી જે સ્પષ્ટ થાય છે તે મુજબ, સિક્યોરિટીઝ સંબંધિત ગુનાઓનો ત્વરિત ન્યાય થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનો છે અને તેથી તે માટે વિશેષ અદાલતની સ્થાપનાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. અધિનિયમમાં વધુમાં એવી જોગવાઈ છે કે ઉક્ત વિશેષ અદાલતના ચુકાદા, સજા અથવા આદેશ સામે, અંતરિમ આદેશ સિવાય, હકીકત અને કાયદા બંનેના આધાર પર ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ થાય છે. ઉક્ત અધિનિયમનો એક મહત્વપૂર્ણ હેતુ એ છે કે તેમાં સંકળાયેલી વિશાળ રકમોની ઝડપી વસૂલી સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે, આવી અનિયમિતતાઓ અથવા કપટમાં દોષિતોને દંડિત કરવામાં

આવે, અને બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓ પ્રત્યેનો વિશ્વાસ પુનઃસ્થાપિત કરીને તેમની મૂળભૂત અખંડિતતા અને વિશ્વસનીયતા જળવાઈ રહે.

ડી) ૧૩.૦૫.૧૯૯૨ના રોજ, કેન્દ્રીય અનુસંધાન બ્યુરો (ટૂંકમાં "સીબીઆઈ") એ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૦૨ (ટૂંકમાં 'સંહિતા') હેઠળ શ્રીમતી રસિલા એસ. મહેતા અને શ્રીમતી રીના એસ. મહેતાના તમામ બેંક ખાતાઓ અંગે સ્થગન આદેશો જારી કર્યા, એ આધારે કે અપીલકર્તાઓ એમ/એસ હર્ષદ એસ. મહેતા દ્વારા બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી વાળવામાં આવેલ નાણાંની પ્રાપ્તિકાર છે. આ સીબીઆઈ દ્વારા લેવામાં આવેલ એક પ્રતિબંધાત્મક પગલું હતું, જેના અધિકારો સામાન્ય રીતે તપાસ બાકી હોય ત્યારે, કોઈ ગુનાનો વિષયવસ્તુ બનેલી કોઈપણ મિલકતને પોતાના વ્યાપમાં લાવવા માટે પ્રયોગમાં લેવાતા હોય છે. ત્યારબાદ, સંપૂર્ણ તપાસ પછી તમામ આરોપપત્રો સીબીઆઈ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યા અને અનેક કેસોમાં વિચારણા પૂર્ણ થઈ ગઈ છે. અધિનિયમની જોગવાઈઓના આધારે, ૦૮.૦૬.૧૯૯૨ના રોજ, કસ્ટોડિયને અપીલકર્તાઓ (શ્રીમતી રસિલા એસ. મહેતા અને શ્રીમતી રીના એસ. મહેતા) સિવાય મહેતા કુટુંબની ૨૯ એકમોને સૂચિત કરી, જેમાં ચાર ભાઈઓ, ત્રણ ભાઈઓની પત્નીઓ, તેમના ત્રણ એચયુએફો, એક ભાગીદારી પેઢી, કુટુંબની ત્રણ બ્રોકરેજ પેઢીઓ અને તેમના દ્વારા પ્રોત્સાહિત ૧૫ નિગમિત એકમોનો સમાવેશ થતો હતો. આ વ્યક્તિઓને નાણાં મંત્રાલય પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતી/ફરિયાદના આધારે સૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા, જેમાં જાનકીરામન સમિતિના અહેવાલનો ઉલ્લેખ કરીને તેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

ઈ) ૨૫.૦૧.૧૯૯૪ના રોજ અધિનિયમમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં વિશેષ અદાલતને દીવાની અધિકારિતા પ્રદાન કરવા માટે કલમ ૯-એ દાખલ કરવામાં આવી હતી. સુશ્રી રસિલા એસ. મહેતા અને સુશ્રી રીના એસ. મહેતા સક્રિય રોકાણકારો હતા અને તેમણે રોકાણોનો એવો હિસ્સો ઉભો કર્યો હતો, જેના મૂલ્યમાં

વર્ષોથી વધારો થયો છે, ખાસ કરીને છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન. તેઓ મધુલી કોઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડમાં આવેલી નવ ફ્લેટોમાંથી પ્રત્યેકમાં એક-એક ફ્લેટના માલિક છે, જે સંયુક્ત કુટુંબના કબજામાં રહેલા અન્ય ફ્લેટો સાથે મર્જ/એકત્રિત કરવામાં આવ્યા છે. આ અપીલકર્તાઓના બેંક ખાતાઓ અને શેરહિસ્સેદારીઓ સંયુક્ત રીતે ધારિત છે, જેમાં અપીલકર્તાઓ પ્રથમ ધારક છે અને તેમના કુટુંબના સભ્યો સંયુક્ત/દ્વિતીય ધારક છે. સંયુક્ત/દ્વિતીય ધારકો સૂચિત સંસ્થાઓ હોવાના કારણે, અપીલકર્તાઓની સંપત્તિઓને ૦૮.૦૬.૧૯૯૨થી જમ કરાયેલ માનવામાં આવી છે અને છેલ્લા ૧૫ વર્ષથી તેનું સંચાલન કસ્ટોડિયન દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યું છે. ૨૧.૦૭.૨૦૦૬ના રોજ, કસ્ટોડિયને સુશ્રી રસિલા એસ. મહેતા અને સુશ્રી રીના એસ. મહેતા વિરુદ્ધ મિશ્ર અરજી નં. ૨૦/૨૦૦૬ તરીકે એક સામૂહિક અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં એ જાહેર કરવાની રાહત માંગી હતી કે ઉક્ત અપીલકર્તાઓ સ્વ. હર્ષદ એસ. મહેતા અને અન્ય સૂચિત સંસ્થાઓના બેનામી અને મોખરા છે અને તેથી તેમની સંપત્તિઓનો ઉપયોગ તેમની જવાબદારીઓના નિર્વહ માટે થવો જોઈએ. અપીલકર્તાઓએ પણ ૧૧.૦૮.૨૦૦૭ના રોજ એમ.એ. નં. ૨૯૧/૨૦૦૬ દાખલ કરીને એ જાહેર કરવાની રાહત માંગી હતી કે તમામ સંપત્તિઓ તેમની જ માલિકીની હતી અને તેઓ પ્રથમ ધારક હતા, એટલે કે, બેંક ખાતાઓ, મુદતી જમા અને શેરહિસ્સેદારીઓને જમ્નીથી મુક્ત જાહેર કરવામાં આવે.

એફ) ૦૪.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ, કસ્ટોડિયને અધિનિયમની કલમ ૩(૨) હેઠળ બંને અપીલકર્તાઓ અંગે અધિસૂચના જાહેર કરી, જેના અનુસંધાને ૦૬.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ અખબારોમાં જાહેર નોટિસ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી.

જી) તારીખ ૧૮.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ, શ્રીમતી રીના એસ. મહેતાએ વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૧/૨૦૦૭ દાખલ કરી હતી અને તારીખ ૧૮.૦૬.૨૦૦૭ના રોજ, શ્રીમતી રસિલા એસ. મહેતાએ અધિનિયમની કલમ ૪(૨) હેઠળ જાહેરનામું રદ કરવાની રાહત માટે વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૨/૨૦૦૭ દાખલ કરી હતી. એવો ખુલાસો

થયો કે અપીલકર્તાઓને કેનબેન્ક ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસિઝ લિ. (ટૂંકમાં "કેનફિના") દ્વારા કરવામાં આવેલી કથિત ફરિયાદના આધારે અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા. સામગ્રીનું મૂલવણ કર્યા બાદ, વિશેષ અદાલતે, તારીખ ૨૬.૦૨.૨૦૦૮ના વિવાદિત આદેશ દ્વારા, અપીલકર્તાઓ – શ્રીમતી રસિલા એસ. મહેતા અને શ્રીમતી રીના એસ. મહેતા – દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીઓ નામંજૂર કરી હતી.

૬) કારણ કે બાકીની અન્ય બે અપીલો કસ્ટોડિયન દ્વારા રજૂ કરાયેલા અહેવાલના આધારે કરવામાં આવેલા આદેશો સાથે સંબંધિત છે, તેથી તેમાં દર્શાવેલ તમામ વિગતોની ચર્ચા કરવાની કોઈ જરૂર નથી.

૭. અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી આઈ.એચ. સૈયદ, કસ્ટોડિયન તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, દરમિયાનગીરી કરનાર/સ્ટાન્ડર્ડ ચાર્ટર્ડ બેંક તરફથી વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલ શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલ અને દરમિયાનગીરી કરનાર/સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી તુષાદ કૂપરને સાંભળવામાં આવ્યા.

૮. શ્રી સૈયદ, અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે અમને અધિનિયમ, નિયમો અને કસ્ટોડિયન પાસે ઉપલબ્ધ સામગ્રી તેમજ વિશેષ અદાલતના કારણદર્શનની રજૂઆત કર્યા બાદ નીચે મુજબની દલીલો ઉઠાવી હતી:

(૧) આક્ષેપિત અધિસૂચના કારણવિહિન અને અવકતા છે. વૈધાનિક આદેશની માન્યતા કાયદાની અદાલત દ્વારા તે આદેશમાં જ ઉદ્દેખિત કારણોના આધારે જ નિર્ધારિત થવી જોઈએ અને વૈધાનિક આદેશને સોગંદનામા કે અન્ય રીતે નવા કારણો રજૂ કરીને સમજાવી અથવા પૂરક બનાવી શકાતો નથી, જ્યારે હાલના મામલામાં વિશેષ અદાલતે તે સ્વીકારી લીધું, જે સ્થાપિત કાયદાના વિરુદ્ધ છે.

(૨) સૂચના જાહેર કરવાનો આદેશ પસાર કરવામાં ૧૫ વર્ષની થયેલ વિલંબ અયોગ્ય છે. વિલંબ માટે આપવામાં આવેલ સ્પષ્ટીકરણ પણ સ્વીકાર્ય નથી.

(૩) સૂચના જાહેર કરવાનો આદેશ પસાર કરતી વખતે જે સામગ્રી પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે કેનફિનાનું તા. ૨૮.૧૨.૨૦૦૬નું પત્ર, તે સોગંદનામાથી સમર્થિત નથી, તેથી તેના પર આધાર રાખી શકાય તેમ નહોતું, કારણ કે તે નિયમોની નિયમ રની પરંતુક જોગવાઈના વિરુદ્ધ છે.

(૪) સંયુક્ત સંસદીય સમિતિ, જાનકીરામન સમિતિ, આઈ.ડી.જી. અને કસ્ટોડિયન દ્વારા નિયુક્ત ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સના અહેવાલો પર આધાર રાખવો સ્વીકાર્ય નથી.

(૫) કસ્ટોડિયન દ્વારા નિર્ણય-પૂર્વ સુનાવણી આપવી આવશ્યક હતી અને હાલના કેસમાં આવી તક આપવામાં આવી નહોતી.

(૬) આધારરૂપ માનવામાં આવેલી સામગ્રી સમયસર પૂરી પાડવામાં આવી ન હોવાથી નિર્ણયોત્તર અસરકારક સુનાવણી આપવામાં આવી નહોતી.

(૭) વિશેષ અદાલતે વ્યક્તિગત વ્યવહારોની તપાસ કયા વિના માત્ર ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટોના અહેવાલોના આધારે સામાન્ય રીતે આ વ્યવહારને બેનામી ગણાવીને તર્કવિરુદ્ધ રીતે ઠરાવ કર્યો.

(૮) જાહેરનામા આદેશની માન્યતા, શુદ્ધતા, કાયદેસરતા અને યોગ્યતા સ્થાપિત કરવાનો ભાર કસ્ટોડિયન પર છે, પરંતુ તે ખોટી રીતે અપીલકર્તાઓ પર ખસેડવામાં આવ્યો છે.

(૯) સૂચના જાહેર કરવાનો આદેશ આપતી વખતે કસ્ટોડિયનનું સંતોષ વાસ્તવિક અને નિયમોમાં જોગવાઈ કરાયેલ સામગ્રીના આધારે હોવું જોઈએ.

(૧૦) વિશેષ અદાલતે ભૂલથી એવું ઠરાવ્યું કે "અપરાધમાં સંકળાયેલ" શબ્દપ્રયોગનો અર્થ આ અદાલત દ્વારા અંતિમતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો છે, જોકે ઉક્ત પ્રશ્ન ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો હતો. કોઈપણ સ્થિતિમાં, કસ્ટોડિયનનો કેસ એવો હતો કે રૂપિયા ૫૦ કરોડની રકમ મેસર્સ હર્ષદ એસ. મહેતા દ્વારા ૦૧.૦૪.૧૯૯૦ થી ૦૬.૦૬.૧૯૯૨ દરમિયાન અપીલકર્તાઓને વાળી દેવામાં આવી હતી. આવી સ્થિતિમાં, બેંકો/નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી હસ્તાંતરિત/વાળી દેવાયેલ નાણાં માત્ર અપીલકર્તાઓ પાસેથી જ વસૂલ કરી શકાય અને તેનાથી વધુ કંઈ નહીં.

(૧૧) વિશેષ અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર માત્ર કાયદેસરની અવધિ સુધી મર્યાદિત છે, અર્થાત્ ૦૧.૦૪.૧૯૯૧ થી ૦૬.૦૬.૧૯૯૨.

(૧૨) હર્ષદ શાંતિલાલ મહેતા વિ./વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય (૧૯૯૮) ૫ એસ.સી.સી. ૧ માં આ અદાલતના ચુકાદા મુજબ સૂચિત પક્ષકારો ઉપર કોઈ વ્યાજ વસૂલવામાં આવી શકશે નહીં.

૮. બીજી તરફ, કસ્ટોડિયન તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદે, અધિનિયમ પસાર કરવા માટેની પરિસ્થિતિઓ, ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદન તથા સંબંધિત જોગવાઈઓ પર ભારે નિર્ભરતા રાખીને, રજૂ કર્યું કે:

(૧) વિશેષ અદાલતનો આક્ષેપિત આદેશ કાયદેસર છે અને અપીલકર્તાઓએ આ અદાલત દ્વારા હસ્તક્ષેપ માટે કોઈપણ મામલો સ્થાપિત કર્યો નથી.

(૨) અધિનિયમની કલમ ૪(૨) અનુસાર, ૦૧.૦૪.૧૯૯૧ થી ૦૬.૦૬.૧૯૯૨ દરમિયાન સિક્યોરિટીઝ સંબંધિત કોઈપણ ગુનામાં તેઓ સંડોવાયેલા નથી તે વિશેષ અદાલત સમક્ષ દર્શાવવાનું અપીલકર્તાઓનું છે.

(૩) ઓડિટરના અહેવાલ, જાનકીરામન સમિતિનો અહેવાલ, ઇન્ટર ડિસિપ્લિનરી ગ્રુપ (આઈડીજી) નો અહેવાલ, વિનોદ કે. અગ્રવાલ એન્ડ કંપનીનો અહેવાલ તેમજ રજૂ કરવામાં આવેલી અને ચર્ચવામાં આવેલી સામગ્રી જેવા વિવિધ અહેવાલોના અવલોકન પરથી, વિશેષ અદાલતના આક્ષેપિત નિર્ણયમાં કોઈ દોષારોપણ કરી શકાય તેમ નથી.

(૪) રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અપીલકર્તાઓ હર્ષદ એસ. મહેતાના માત્ર નામધારી બેનામદારો જ છે અને સ્વીકાર્ય સામગ્રી, જેમ કે આવકવેરા રિટર્ન વગેરે, રજૂ કરીને અપીલકર્તાઓ પાસે શેરોની ખરીદી અને વેચાણને કારણે તેમના હાથમાં પૂરતા નાણા હતા તે દર્શાવતી કોઈ સ્વીકાર્ય સામગ્રી ઉપલબ્ધ નથી. વધુમાં, વિશેષ અદાલત વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશ દ્વારા સંચાલિત છે અથવા તેમની અધ્યક્ષતામાં કાર્ય કરે છે, તેથી અધિનિયમમાં પૂરતા સુરક્ષાત્મક ઉપાયો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે અને કોઈપણ સ્થિતિમાં અપીલકર્તાઓને કોઈ રીતે હાનિ પહોંચી નથી.

(૫) અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર અને આ અદાલતે વિવિધ પ્રસંગોએ કરેલી વ્યાખ્યા મુજબ, અપીલકર્તાઓએ વિશેષ અદાલત સમક્ષ એ બાબત સ્થાપિત કરવી રહે છે કે તેઓ કોઈપણ ગુનામાં સંકળાયેલા નથી અથવા તેમનો કોઈ સંબંધ નથી.

૯. હસ્તક્ષેપકર્તા/સ્ટાન્ડર્ડ ચાર્ટર્ડ બેંક તરફથી વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે.કે. વેણુગોપાલ તથા હસ્તક્ષેપકર્તા/સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી તુષાદ કૂપરેએ, હર્ષદ એસ. મહેતાએ શેરોની વેચાણ અને ખરીદીમાં કરેલા કૃત્યના પરિણામે બેંકો પર પડેલા વિશાળ આર્થિક પ્રભાવ સાથે સાથે અધિનિયમનો હેતુ અને તેની મુખ્ય વિશેષતાઓ ઉજાગર કરીને અદાલતને સહાય કરી હતી. તેમણે એ પણ ઉજાગર કર્યું કે હર્ષદ એસ. મહેતા અને તેના કુટુંબજનોના વર્તનને કારણે જાહેર નાણાંના કરોડો રૂપિયા ગુમાયા હતા, જેના પરિણામે બેંકોને ભારે આર્થિક નુકસાન થયું હતું.

૧૦. પરસ્પર વિરુદ્ધ રજૂઆતોમાં પ્રવેશતા પહેલાં, અધિનિયમના ઘડતરનો ઇતિહાસ અનુસરવો જરૂરી છે. સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓના વિચારણા માટે વિશેષ અદાલતોની સ્થાપના કરવાની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવા વિશેષ અદાલતો અધિનિયમ, ૧૯૯૨ (૧૯૯૨ નો ૨૭) બનાવવામાં આવ્યો હતો. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ જણાવ્યું હતું કે સરકારી તથા અન્ય સિક્યોરિટીઝમાં, બેંકના કર્મચારીઓની મિલીભગતથી દલાલો મારફતે, વિશાળ પાયે અનિયમિતતાઓ અને કુકૃત્યો આચરવામાં આવ્યા હતા. આ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા આ કાયદાકીય વ્યવસ્થા ઘડવામાં આવી હતી. આ માત્ર ૧૫ કલમો ધરાવતો સંક્ષિપ્ત અધિનિયમ છે. તેમાં અદાલતોની સ્થાપનાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને વિશેષ અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર તથા સત્તાઓ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે. તેમાં આવી વિશેષ અદાલતોના દિવાણી અધિકારક્ષેત્રની પણ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. લવાદની જોગવાઈ અનામત રાખવામાં આવી હતી અને અધિનિયમ હેઠળ અપીલ પણ દાખલ કરી શકાતી હતી. સદ્ભાવે કરાયેલ કૃત્યો માટે વિશેષ રક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું અને અદાલતના અવમાન માટે દંડની પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જેથી અધિનિયમની જોગવાઈઓનો વધુ કડક અમલ થઈ શકે.

૧૧. ઉદ્દેશ્યો અને કારણો:

ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન નીચે મુજબ છે:—

"(૧) ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ દરમિયાન, સરકારની તથા અન્ય પ્રતિભૂતિઓમાં થયેલા વ્યવહારોમાં વિશાળ પાયે અનિયમિતતાઓ અને ગેરરીતિઓ નોંધાઈ હતી, જે કેટલીક દલાલોએ વિવિધ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓના કર્મચારીઓની સાંઠગાંઠથી આચરી હતી. ઉક્ત અનિયમિતતાઓ અને ગેરરીતિઓના પરિણામે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી નાણાંનું વિમુખીકરણ થઈને તે ચોક્કસ કેટલાક દલાલોના વ્યક્તિગત ખાતાઓમાં પહોંચાડવામાં આવ્યા હતા.

(૨) પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે અને ખાસ કરીને સંકળાયેલી વિશાળ રકમની તાત્કાલિક વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવા, દોષિતોને દંડિત કરવા તથા બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પ્રત્યેનો વિશ્વાસ પુનઃસ્થાપિત કરી તેમની મૂળભૂત અખંડિતતા અને વિશ્વસનીયતા જાળવી રાખવા હેતુથી, સિક્યોરિટીઝમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓના વિચારણા માટેની વિશેષ અદાલત અધ્યાદેશ, ૧૯૯૨, તારીખ ૬મી જૂન, ૧૯૯૨ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. આ અધ્યાદેશમાં સિક્યોરિટીઝમાં લેવડદેવડ સંબંધિત ગુનાઓના ઝડપી વિચારણા તથા જપ્ત કરાયેલ મિલ્કતોના નિકાલ માટે વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશ સાથેની એક વિશેષ અદાલતની સ્થાપનાનો પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યો છે. આ ઉપરાંત, આરોપીઓ દ્વારા આવી મિલ્કતોનું વિમુખીકરણ અટકાવવા હેતુથી, ગુનેગારોની મિલ્કત જપ્ત કરવા માટે એક અથવા વધુ સંરક્ષકોની નિમણૂક કરવાનો પણ તેમાં પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યો છે."

૧૨. એ સ્થિર કાનૂન છે કે અધિનિયમના ઉદ્દેશો અને કારણોને કાયદાની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. અદાલત પર એ ફરજિયાત છે કે તે કાયદાનું એવું અર્થઘટન કરવાનો પ્રયત્ન કરે કે જેથી

અધિનિયમના ઉદ્દેશ અને હેતુનું રક્ષણ અને પ્રગતિ થાય. જોગવાઈઓનું કોઈપણ સંકુચિત અથવા તકનીકી અર્થઘટન વિધાનની નીતિને નિષ્ફળ બનાવશે. તેથી, પ્રકરણના તથ્યો પર અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ કરતી વખતે અદાલતે વિધાનની નીતિને ધ્યાનમાં રાખવી જ જોઈએ. કાયદાના અર્થઘટનનો અથવા વૈધાનિક નિયમનો એ એક મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે કે વિવિધ જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે દરેક જોગવાઈને અસરકારક અર્થ અને અમલીકરણ મળી રહે અને કોઈપણ સંઘર્ષ સર્જાય તો સમન્વયાત્મક અર્થઘટન અપાવવું જોઈએ. એ પણ સ્થિર કાનૂન છે કે જ્યારે વિધાનના આશયનો નિર્ધારણ કરવામાં કોઈ વિસંગતિ ઉપસ્થિત ન થતી હોય ત્યારે કાયદાના શબ્દશઃ અર્થને અનુસરવો જોઈએ અને તે હેતુસર અધિનિયમના વ્યાપક લક્ષણોને ધ્યાનમાં લઈ શકાય. અદાલતનું મુખ્ય કાર્ય માત્ર કલમનું અર્થઘટન કરવાનું છે અને એવું કરતી વખતે તે કલમને ફરીથી લખી અથવા તેનું પુનઃઆકારણ કરી શકતી નથી. આ બધા સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખીને, હવે આપણે સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિચાર કરીએ.

૧૩. સંબંધિત જોગવાઈઓ:

કલમ ૨(બી) મુજબ, 'કસ્ટોડિયન' નો અર્થ "કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ નિમવામાં આવેલ કસ્ટોડિયન" થાય છે. કલમ ૨(સી) માં 'પ્રતિભૂતિઓ' નો સમાવેશ થાય છે.--

"(૧) શેરો, સ્કિપો, સ્ટોકો, બોન્ડો, ડિબેન્યરો, ડિબેન્યર સ્ટોક, યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઇન્ડિયાના એકમો અથવા અન્ય કોઈ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના એકમો અથવા સમાન સ્વરૂપની અન્ય કોઈ બજારમાં વેચવાપાત્ર જામીનગીરીઓ, જે કોઈ નિગમિત કંપનીમાં અથવા તેની હોય અથવા અન્ય કોઈ કોર્પોરેટ સંસ્થાની હોય;

(૨) સરકારી જામીનપત્રો; અને

(૩) પ્રતિભૂતિઓમાં હકો અથવા હિતો;"

જ હેઠળ પોતાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે અથવા પોતાની ફરજોનું પાલન કરવા માટે સંરક્ષક કોઈપણ વ્યક્તિની મદદ લઈ શકે છે.

૪. છેતરપિંડીપૂર્વક કરવામાં આવેલા કરારો રદ કરી શકાય છે.--

(૧) જો સંરક્ષક, તે યોગ્ય માને તેવી તપાસ કર્યા બાદ, એ બાબતે સંતુષ્ટ થાય કે કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૨) હેઠળ સૂચિત વ્યક્તિની કોઈપણ મિલકત સંબંધે ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૧ પછી અને ૬ જૂન, ૧૯૯૨ ના દિવસે અથવા તે પહેલાં કોઈપણ સમયે કરવામાં આવેલ કોઈ કરાર અથવા સમજૂતી કપટપૂર્વક કરવામાં આવી છે અથવા આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને નિષ્ફળ બનાવવા માટે કરવામાં આવી છે, તો તે એવો કરાર અથવા સમજૂતી રદ કરી શકે છે અને આવા રદ થતા તે મિલકત આ અધિનિયમ હેઠળ જોડાયેલ ગણાશે:

પરંતુ આ શરતે કે કરાર અથવા સમજૂતીના પક્ષકારોને સાંભળવાની ચુકિતસંગત તક આપ્યા વિના કોઈ કરાર અથવા સમજૂતી રદ કરવામાં આવશે નહીં.

(૨) કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૨) હેઠળ જારી કરાયેલ કોઈપણ અધિસૂચનાથી અથવા કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ કરાયેલ કોઈપણ રદબાતલથી અથવા કલમ ૩ અથવા ૪ હેઠળ તેને પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતાં કસ્ટોડિયન દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ અન્ય આદેશથી વ્યથિત કોઈપણ વ્યક્તિ, રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સ્પેશ્યલ કોર્ટ (સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારોને સંબંધિત ગુનાઓના ટ્રાયલ) બિલ, ૧૯૯૨ ને મંજૂરી આપવામાં આવેલી તારીખ પહેલાં આવા અધિસૂચન, રદબાતલ અથવા આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો હોય તો, તે જ સામે વાંધો દર્શાવતી અરજી રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સ્પેશ્યલ કોર્ટ (સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારોને સંબંધિત ગુનાઓના ટ્રાયલ) બિલ, ૧૯૯૨ ને મંજૂરી આપવામાં આવેલી તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર સ્પેશ્યલ કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરી શકશે; અને જ્યાં

આવા અધિસૂચન, રદબાતલ અથવા આદેશ તે તારીખે અથવા તે પછી જારી કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં, જે પ્રસંગોચિત હોય તે મુજબ, આવા અધિસૂચન, રદબાતલ અથવા આદેશના જારી થયાની તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર; અને સ્પેશ્યલ કોર્ટ પક્ષકારોને સાંભળ્યા પછી, તેને યોગ્ય લાગે એવો આદેશ કરી શકશે."

કલમ ૯ વિશેષ અદાલતની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ અંગે જણાવે છે અને રપમી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ થી અમલમાં આવેલા એક સુધારા દ્વારા નાગરિક બાબતોના સંદર્ભમાં વિશેષ અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર, સત્તાઓ, અધિકૃતતા અને પ્રક્રિયા પ્રદાન કરવા માટે કલમ ૯-અ દાખલ કરવામાં આવી હતી. કલમ ૧૦ મુજબ, વિશેષ અદાલતના કોઈપણ ચુકાદા, સજા અથવા આદેશ, જે આંતરિમ સ્વરૂપનો ન હોય, તેના વિરુદ્ધ તથ્યો તથા કાયદા બંને મુદ્દાઓ પર સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ થશે. કલમ ૩ અને જની જેમ, બીજી એક મહત્વની કલમ કલમ ૧૧ છે, જે નીચે મુજબ છે:

૧૧. દાયિત્વોમાંથી મુક્તિ.-(૧) સંહિતામાં તથા હાલ અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં જે કંઈ સમાવાયેલ હોય તે છતાં, વિશેષ અદાલત અટકાયત હેઠળની મિલકતના નિકાલ માટે કસ્ટોડિયનને નિર્દેશ આપતો એવો આદેશ આપી શકે છે, જે તે યોગ્ય માને.

(૨) નીચે દર્શાવેલ બાધ્યતાઓ, શક્ય હોય તેટલી હદ સુધી, નીચે મુજબના ક્રમમાં પૂર્ણપણે ચૂકવવામાં અથવા મુક્ત કરવામાં આવશે :-

(એ) કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૨) હેઠળ કસ્ટોડિયન દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવેલા વ્યક્તિઓ પાસેથી કેન્દ્ર સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્ય સરકાર અથવા કોઈપણ સ્થાનિક સત્તા મંડળને બાકી રહેલ તમામ આવકો, કર, ઉપકર અને દરો.

(બી) કસ્ટોડિયન દ્વારા આ રીતે અધિસૂચિત વ્યક્તિ પાસેથી કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા અથવા પરસ્પર નિધિને બાકી રહેલી તમામ રકમો; અને

(સી) સમયાંતરે વિશેષ અદાલત દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવી કોઈપણ અન્ય જવાબદારી."

કલમ ૧૩ સ્પષ્ટ કરે છે કે, હાલ અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં અથવા આ અધિનિયમ સિવાયના કોઈપણ કાયદાના બળે પ્રભાવ ધરાવતા કોઈપણ દસ્તાવેજમાં, અથવા કોઈપણ અદાલત, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય સત્તાધિકારીના કોઈપણ હુકમનામા અથવા આદેશમાં, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત એવું કંઈપણ સમાવાયેલ હોવા છતાં, આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને પ્રભાવ રહેશે. કલમ ૧૪ કેન્દ્ર સરકારને આ અધિનિયમની જોગવાઈઓના અમલ માટે નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે.

૧૪. ઉપરોક્ત વૈધાનિક જોગવાઈઓના આધારે, ચાલો આપણે અપીલકર્તાઓના દાવા, કસ્ટોડિયન દ્વારા લેવાયેલ વલણ અને પડકારાયેલ આદેશો પસાર કરતી વખતે વિશેષ અદાલતે આપેલા તર્કનું વિચારણા કરીએ.

૧૫. ચર્ચા:

અધિનિયમના હેતુઓ દ્વિવિધ છે:

(એ) દોષિતોને દંડિત કરવા, અને

(બી) સંકળાયેલી વિશાળ રકમની ત્વરિત વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે.

"સંકળાયેલ રકમ" નો અર્થ ૦૧.૦૪.૧૯૯૧ થી ૦૬.૦૬.૧૯૯૨ સુધીના વૈધાનિક સમયગાળા દરમિયાન ગુનેગારોના ખાતાઓમાં વાળવામાં આવી હોવાનું આક્ષેપિત બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓની રકમ થાય છે।

૧૬. જોડાયેલ મિલ્કતો અંગે વિશેષ અદાલત અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમો (૩) અને (૪), કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૨), તેમજ કલમો ૯-એ અને ૧૧ હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકે છે. અધિનિયમની કલમ ૩(૩) મુજબ જાહેરનામાના પરિણામસ્વરૂપ તમામ મિલ્કતો પર આપોઆપ જોડાણ થવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ ઉદ્દેશ્ય એવો છે કે આવી મિલ્કતોનું અન્યત્ર વળતર અથવા વંચિતકરણ અટકાવવા માટે અપરાધીની તમામ મિલ્કતોનું જોડાણ કરવામાં આવે. ઉક્ત જોગવાઈ પ્રતિબંધાત્મક જોગવાઈ છે.

૧૭. કલમ ૧૧માં જમ કરાયેલ મિલ્કતોના નિવારણ અને વેચાણની જોગવાઈ છે, જેના કારણે જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરાયેલ પક્ષના હકો અને માલિકી હકનો અંત આવે છે, અને તે દંડાત્મક જોગવાઈ છે. અધિનિયમની કલમ ૩માં કસ્ટોડિયનની નિમણૂક અને કાર્યો માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. કલમ ૩ની ઉપકલમ (૨) એ દર્શાવે છે કે, કસ્ટોડિયનને પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીના આધારે જો તેને સંતોષ થાય કે કોઈ વ્યક્તિ ૧ એપ્રિલ, ૧૯૯૧ પછી અને ૦૬.૦૬.૧૯૯૨ના રોજ અથવા તે પહેલાં (કાયદેસર અવધિ) સિક્યોરિટીઝમાં થયેલ વ્યવહારો સંબંધિત કોઈ ગુનામાં સંકળાયેલી છે, તો તે આવી વ્યક્તિનું નામ સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેર કરી શકે છે. કલમ ૩ની ઉપકલમ (૩) માં અસત્ત્વ છતાંની જોગવાઈ સમાવાઈ છે, જે મુજબ ઉપકલમ (૨) હેઠળના જાહેરનામાની તારીખથી અને તે તારીખથી, તે ઉપકલમ હેઠળ જાહેર કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિની ચલ કે અચલ, અથવા બંને પ્રકારની, કોઈપણ મિલ્કત, જાહેરનામું બહાર પડતા જ સમકક્ષ રીતે જમ થયેલી ગણાશે; અને કલમ ૩ની ઉપકલમ (૪) સ્પષ્ટ કરે છે કે આવી જમ મિલ્કતનો વ્યવહાર સ્પેશિયલ કોર્ટ જે રીતે નિર્દેશ કરે તે રીતે કસ્ટોડિયન દ્વારા કરવામાં આવશે.

૧૮. અધિનિયમ પહેલાં જે ઓર્ડિનન્સ અમલમાં હતો તેમાં કોઈ સૂચિત વ્યક્તિને સૂચનાની રદબાતલ માટે ઘટનાનંતર સુનાવણી આપવાની કોઈ જોગવાઈ નહોતી, પરંતુ એવી જોગવાઈ અધિનિયમમાં કરવામાં આવી છે, જે તેની કલમ

૪(૨) પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. જોકે, કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૨) એ, આ બાબતમાં કોઈ વ્યક્તિને સૂચિત કરતી સૂચનાની યોગ્યતા કે અન્યથા અંગે, એવી સૂચનાના પ્રકાશનથી ૩૦ દિવસની અંદર તે માટે યોગ્ય અરજી કરવામાં આવે તે સંજોગોમાં, સુનાવણીની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૫ વિશેષ અદાલતની સ્થાપના માટે જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૭ વિશેષ અદાલતને અનન્ય અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે. અધિનિયમના અવલોકનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ ગુના સંબંધિત, કોઈપણ અદાલતમાં બાકી રહેલી કોઈપણ ફોજદારી કાર્યવાહી વિશેષ અદાલતમાં હસ્તાંતરિત કરવી આવશ્યક છે. કલમ ૯ વિશેષ અદાલતની પ્રક્રિયા અને સત્તાઓ માટે જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૯-અ, જે ૧૯૯૪ ના અધિનિયમ ૨૪ દ્વારા ૨૫.૦૧.૧૯૯૪ થી દાખલ કરવામાં આવી હતી, તેમાં નિર્દિષ્ટ વિષય સંબંધે એવી સર્વ અધિકારક્ષેત્ર, સત્તાઓ અને અધિકૃતિ પ્રદાન કરે છે, જે તે પ્રારંભ પહેલાં તાત્કાલિક, કોઈપણ દીવાની અદાલત દ્વારા પ્રયોગમાં લઈ શકાય તેવી હતી. અધિનિયમ કડક ઉપાયો માટે જોગવાઈ કરે છે. તે એક અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યું હતું, એ અર્થમાં કે સિક્યોરિટી સંબંધિત કોઈપણ વ્યવહારને લગતા કોઈપણ ગુનામાં સંકળાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિને સૂચિત કરી શકાય, અને ત્યારબાદ તેની તમામ મિલકતો જપ્ત ગણાતી. અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ કડક સ્વરૂપની હોવાથી, તે જે હેતુ અને ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા માગે છે તેને ધ્યાનમાં રાખી તેનું તાત્પર્ય અને મનોભાવ નિર્ધારિત કરવો જોઈએ.

જમી અંગેની જોગવાઈઓ

૧૯. ઓર્ડિનન્સની કલમ ૩(૨), ૩(૩) અને ૩(૪) ની બંધારણીય માન્યતાને વડી અદાલત બૉંબે સમક્ષ રિટ અરજી નં. ૧૫૪૭ ઓફ ૧૯૯૨ હિતેશ એસ. મહેતા વિ./ ભારત સંઘ અને અન્ય, ૧૯૯૨ (૩) બૉંબ. સી.આર. ૭૧૬ માં પડકારવામાં આવી હતી. બૉંબે વડી અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે

જાહેરનામું બહાર પાડવાના તબક્કે, અર્થાત કલમ ૩(૨) હેઠળ, તથા તમામ મિલ્કતો જપ્ત કરવાની કાર્યવાહી ના તબક્કે, અર્થાત કલમ ૩(૩) હેઠળ, સાંભળવાની કોઈ જોગવાઈ નથી. તેથી, આ જોગવાઈઓ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના વિરોધમાં હોવાથી તેને રદ કરવામાં આવવી જોઈએ. ઉક્ત ચુકાદાના પરિણેદ ૮ માં વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"જો આ જોગવાઈ કલમ ૩ની ઉપકલમો (૨) અને (૩) પૂરતી મર્યાદિત હોત, તો અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલમાં નોંધપાત્ર બળ હોત. નિઃસંદેહ સત્ય એ છે કે ઉપકલમ (૨)માં કે (૩)માં, જેને અધિસૂચિત કરવામાં આવનાર હોય તેવા વ્યક્તિને કોઈ સુનાવણી આપવામાં આવે તેવી કોઈ જોગવાઈ નથી; તેમજ જ્યારે કસ્ટોડિયન આવી વ્યક્તિને અધિસૂચિત કરે છે તે સમયે તેના દ્વારા કારણસભર આદેશ પસાર કરવામાં આવે તેવી પણ કોઈ જોગવાઈ નથી. તેમ છતાં, વધુ એક ઉપકલમ છે, એટલે કે કલમ ૩ની ઉપકલમ (૪), જેમાં નીચે મુજબ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે:

કલમ ૩ (૪) : ઉપકલમ (૩) હેઠળ જપ્ત કરવામાં આવેલી સંપત્તિનો વ્યવહાર કસ્ટોડિયન દ્વારા તે રીતે કરવામાં આવશે જેમ વિશેષ અદાલત નિર્દેશ આપે.

આ ઉપકલમ સ્પષ્ટપણે એ કલ્પના કરે છે કે જે વ્યક્તિનું નામ સૂચિત કરવામાં આવ્યું હોય તેની મિલકત અંગે વ્યવહાર કરવાની કસ્ટોડિયનની સત્તા વિશેષ અદાલતના આદેશો અને નિર્દેશોને આધીન છે. હવે, પ્રથમ તો, ઓર્ડિનન્સ હેઠળની વિશેષ અદાલત એ એવી અદાલત છે, જેના અધ્યક્ષપદે વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશ હોય છે. આ વાત પોતે જ કસ્ટોડિયન દ્વારા સત્તાનો મનસ્વી ઉપયોગ થવા સામે એક નિયંત્રણ છે. બીજું, કોઈપણ જપ્ત કરાયેલી મિલકત સંબંધે કસ્ટોડિયનને નિર્દેશ આપવા વિશેષ અદાલતની સત્તામાં અનિવાર્યપણે આવી મિલકત અથવા તેના કોઈપણ ભાગને જપ્તીમાંથી મુક્ત કરવાનો આદેશ આપવાની સત્તાનો પણ સમાવેશ થવો જ જોઈએ. જો ઉપકલમ (૨) હેઠળ પોતાનું નામ સૂચિત

થવાને કારણે પીડિત વ્યક્તિ વિશેષ અદાલતનો આશરો લે અને, ઉદાહરણ તરીકે, એવો કેસ સ્થાપિત કરે કે જે મિલકત જપ્ત કરવામાં આવી છે અથવા તેનો કોઈ ભાગ સંબંધિત અવધિ દરમિયાન બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓની સિક્યોરિટીઝમાં થયેલા ગેરકાયદેસર વ્યવહારો સાથે કોઈપણ પ્રકારનો સંબંધ ધરાવતો નથી અને/અથવા એવી કોઈ દાવાઓ અથવા જવાબદારીઓ બાકી નથી કે જેને આવી મિલકતની જમી અને વેચાણ દ્વારા સંતોષવાની જરૂર હોય, તો અમારા મત મુજબ વિશેષ અદાલતને કસ્ટોડિયનને આવી મિલકતને જમીમાંથી મુક્ત કરવાની દિશા આપવાની સત્તા હશે. એ જ રીતે, જો અંતે વિશેષ અદાલત સંબંધિત તમામ પરિસ્થિતિઓનું અવલોકન કર્યા પછી આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે સંપૂર્ણ મિલકતને જમીમાંથી મુક્ત કરવી જોઈએ, તો કલમ ૩, ઉપકલમ (જ) હેઠળ વિશેષ અદાલત દ્વારા એવો નિર્દેશ પણ આપી શકાય નહીં એવું માનવાનો અમને કોઈ કારણ દેખાતો નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, જો સંપૂર્ણ મિલકતને જમીમાંથી મુક્ત કરવી આવશ્યક હોય, તો અમારા મત મુજબ વિશેષ અદાલત કસ્ટોડિયનને એવો નિર્દેશ પણ આપી શકે છે કે સૂચિત વ્યક્તિનું નામ અસૂચિત કરવામાં આવે. કસ્ટોડિયન જે મિલકત જપ્ત કરવા માંગે છે તેની સંદર્ભે યોગ્ય નિર્દેશો આપવા વિશેષ અદાલતની સત્તાનું આ આવશ્યક પરિણામ થશે. જો ઉપકલમ (જ) ને આ દૃષ્ટિએ વાંચવામાં આવે, તો કલમ ૩ હેઠળ કસ્ટોડિયનને અપાયેલી સત્તાઓની માન્યતા સંબંધિત અરજદારની ફરિયાદ ટકી રહેશે નહીં.

હિતેશ એસ. મહેતાના ઉપરોક્ત ફકરા પર આ અદાલતે હર્ષદ એસ. મહેતા વિ./એસ. કસ્ટોડિયન (સુપ્રા) મામલામાં આધાર રાખ્યો હતો.

૨૦. આ અદાલતે એલ.એસ. સિંથેટિક્સ લિ. વિ./સ. ફેરગ્રોથ ફાઇનાન્શિયલ સર્વિસિસ લિ. અને અન્ય (૨૦૦૪) ૧૧ એસ.સી.સી. જપ્ત માં હર્ષદ એસ. મહેતા (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાનો વિચાર કરીને પરિચ્છેદ ૨૭ થી ૨૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૨૭. આ અદાલતે પરિષદ ૧૪ માં માત્ર સૂચિત પક્ષકારોમાંના એક પક્ષકારની રજૂઆતોનો જ નોંધ કર્યો હતો. ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ તમામ સૂચિત વ્યક્તિઓની સંપત્તિઓ કાયદેસરની જમીની પાત્ર બનશે કે નહીં, એવો પ્રશ્ન પણ તેમાં વિચારણા માટે ઉદ્ભવ્યો નહોતો.

૨૮. તેમાં નિર્વિવાદ રીતે આ અદાલત બોમ્બે વડી અદાલતના એક ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરી રહી હતી, પરંતુ તેની યોગ્યતા કે અન્યથા વિશે અંતિમ રીતે કોઈ નિર્ણય આપ્યો નહોતો.

૨૯. હિતેશ શાંતિલાલ મહેતાના કેસમાં બોમ્બે વડી અદાલતે માત્ર એટલું જ ઠરાવ્યું હોવાનું જણાય છે કે યોગ્ય કેસોમાં વિશેષ અદાલતને કસ્ટોડિયનને આવી મિલ્કતને જમીમાંથી મુક્ત કરવા માટે નિર્દેશ આપવાનો અધિકાર રહેશે, જો એવું જાણવા મળે કે જે મિલ્કત જમ કરવામાં આવી છે તેનો સંબંધ સંબંધિત અવધિ દરમિયાન બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને લગતા પ્રતિભૂતિઓમાં થયેલા ગેરકાયદેસર વ્યવહારો સાથે નથી અને/અથવા આવી મિલ્કતની જમી અને વેચાણ દ્વારા સંતોષવાની કોઈ દાવેદારી અથવા જવાબદારીઓ નથી. એકવાર એવું ઠરી જાય કે દેવું જમીનો વિષય બની શકે છે, ત્યારે ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) ની જોગવાઈઓ, તે મિલ્કત સૂચિત વ્યક્તિની માલિકીની મિલ્કત હતી તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, સંપૂર્ણપણે લાગુ પડશે. કાયદાની આ સ્થિતિ વિવાદાસ્પદ નથી. તેથી, આવી જમ કરાયેલ મિલ્કત, જો સૂચિત વ્યક્તિની દાવેદારીઓ અને જવાબદારીઓનું નિર્વહ કરવા જરૂરી હોય, તો નિર્વિવાદપણે જમ જ રહેશે અને ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૧૧ મુજબ તેની જવાબદારીઓના નિર્વહ માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાશે."

૨૧. જયોતિ હર્ષદ મહેતા અને અન્ય વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય (૨૦૦૯) ૧૦ એસ.સી.સી. ૫૬૪ ના ફકરા ૪૫, ૪૬ અને ૪૭ માં આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"૪૫. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ શ્રી સૈયદ દ્વારા એવો તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે, જો સૂચિત પક્ષકારોની કોઈપણ મિલ્કતો અથવા સંપત્તિઓનો ગેરકાયદેસર પ્રતિભૂતિ વ્યવહારો સાથે કોઈ સંબંધ ન હોય, તો તેવી મિલ્કતો અથવા સંપત્તિઓને જમીમાંથી મુક્ત કરી શકાય અથવા ઓછામાં ઓછું તેમની વેચાણ કરવાની જરૂર નથી.

૪૬. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે એમ/એસ હર્ષદ એસ. મહેતાએ પોતાના કુટુંબના સભ્યોને આપેલી લોન અથવા શ્રી હર્ષદ મહેતાએ પોતાના ફ્લેટની ખરીદી માટે વાપરેલી રકમ દૂષિત ભંડોળમાંથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી તેવું કોઈ પુરાવું રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી. અપીલકર્તાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી એવું દર્શાવી શકાય નહીં કે પ્રશ્નાધીન મિલ્કતો દૂષિત ભંડોળમાંથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી, ત્યાં સુધી તે મિલ્કતોને જમીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવવી જવાબદાર બનશે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે સિક્યોરિટીઝ કૌભાંડથી ઘણાં પહેલાં આ મિલ્કતો ખરીદવામાં આવી હતી એ હકીકત જ દર્શાવે છે કે તેમાંથી વાળી લેવાયેલા ભંડોળ સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ ન હતો.

૪૭. અમારી મતાનુસાર અપીલકર્તાઓ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોનો પ્રારંભે જ અસ્વીકાર કરવો જરૂરી છે, કારણ કે વિશેષ અધિનિયમની કલમોનું સાદું વાચન જ સ્પષ્ટપણે વિપરીત દર્શાવે છે. અમારી મતાનુસાર વિશેષ અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩)

મુજબ તમામ મિલકતોની જમી આપોઆપ થાય છે. આ જમી ગેરકાયદેસર સિક્યોરિટીઝ વ્યવહારમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી મિલકતોના વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. ઉપકલમમાં ખાસ ઉલ્લેખ છે કે અધિનિયમ હેઠળ સૂચિત કરાયેલા કોઈપણ વ્યક્તિની "કોઈપણ મિલકત, ચલ કે અચલ, અથવા બંને", સૂચના પ્રસિદ્ધ થયેલી તારીખથી અને ત્યારબાદ જમ થયેલી ગણાશે."

૨૨. અશ્વિન એસ. મહેતા વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય (૨૦૦૬) ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૫ માં પરિચ્છેદ ૧૫માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૧૫. અધિનિયમમાં કડક ઉપાયોનો પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યો છે. તે અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો, એ અર્થમાં કે સિક્યોરિટી સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યવહાર અંગેના કોઈપણ ગુનામાં સંકળાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિને અધિસૂચિત કરી શકાય, અને તે પછી તેની તમામ મિલકતો જમ થયેલી ગણાય. અધિનિયમમાં સમાવાયેલ જોગવાઈ કડક સ્વરૂપની હોવાથી, તે જે હેતુ અને ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા ઈચ્છે છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને તેનો અભિપ્રાય અને આશય નિર્ધારિત કરવો આવશ્યક છે. અધિસૂચિત વ્યક્તિને અરજ દાખલ કરવાનો અથવા એવો બચાવ ઉઠાવવાનો કે અધિનિયમની જોગવાઈઓના અર્થમાં તે જવાબદાર નથી અથવા, કોઈપણ સ્થિતિમાં, જોડાયેલી મિલકતો જવાબદારીઓની ચુકવણી માટે વેચવામાં ન આવવી જોઈએ, એવો હક અધિનિયમની કલમ ૪ ની ઉપકલમ (૨) મુજબ અરજ દાખલ કરીને પ્રારંભિક તબક્કે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. પરંતુ, જે તબક્કે જવાબદારીઓનું નિર્વહન કરવાનું હોય છે, તે તબક્કે અધિસૂચિત વ્યક્તિઓ, અન્યો ઉપરાંત, એ સ્થાપિત કરવા માટે દલીલ ઉઠાવી શકે છે કે તેમના કબજામાં અને ધારણમાં રહેલી મિલકતો તેમની જવાબદારીઓ

પૂર્ણ કરવા માટે પૂરતી છે. અધિનિયમની જોગવાઈઓ મુજબ, વિશેષ અદાલતને અત્યંત વ્યાપક સત્તા સોંપવામાં આવી હતી.

૨૩. કલમ ૯-એ નાગરિક બાબતોમાં વિશેષ અદાલતને અધિકારક્ષેત્ર, સત્તાઓ, અધિકાર અને પ્રક્રિયા પ્રદાન કરતી ૨૫.૦૧.૧૯૯૪ તારીખની સુધારાથી ઉમેરવામાં આવી હતી. આ સુધારાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતે હર્ષદ મહેતા ના કેસમાં (ઉપરોક્ત) પરિચ્છેદ ૪૧ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૪૧. જો કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાના મત મુજબ જમ કરાયેલ મિલકતોમાંથી કોઈ મિલકત સંબંધિત બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાની હોય, તો તે સંબંધમાં તે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માટે વિશેષ અદાલત સમક્ષ દાવો દાખલ કરીને જમ કરાયેલ મિલકત અથવા તેના કોઈપણ ભાગ પરનો પોતાનો હક કાયદા અનુસાર સ્થાપિત કરવો ખુલ્લો છે. સ્વાભાવિક રીતે, એવો દાવો નક્કી ન થાય ત્યાં સુધી, જમ કરાયેલ મિલકતને કલમ ૧૧ હેઠળ વેચી અથવા વહેંચી શકાય નહીં.....

૨૪. આ અદાલતે અશ્વિન એસ. મહેતાના કેસમાં (ઉપરોક્ત), પરિચ્છેદ ૫૧ અને પર માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૫૧.આથી, માનનીય વિશેષ અદાલતે, હર્ષદ મહેતા સાથે વ્યક્તિઓનો, જો કોઈ હોય તો, સંડોવણી અંગે અને તે રીતે તેની જવાબદારીની વ્યાપ્તિ અંગે દૃઢ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવું આવશ્યક હતું.

પર. વધુમાં, પક્ષકારોની જવાબદારી સંબંધિત પ્રશ્નનો નિર્ધારણ અધિનિયમની કલમ ૯-એના તબક્કે કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ. એવું દેખાતું નથી કે તથાકથિત સમૂહની અંદરની સંસ્થાઓ વચ્ચેના પરસ્પર દાવાઓ ક્યારેય વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવ્યા હતા. કસ્ટોડિયન દ્વારા તથાકથિત સમૂહના સૌથી મોટા

ધિરાણદાતાના વતી, જેઓ પાસેથી તેને ધિરાણની વસુલાત કરવી હતી, તેમની સામે વિશેષ અદાલતમાં દાવાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા હોય એવું પણ દેખાતું નથી. આવા દાવાઓ પણ રજૂ કરી શકાય છે."

૨૫. કલમ ૧૧ સંબંધે, કસ્ટોડિયન દ્વારા જોડાણ હેઠળ લાવવામાં આવેલી મિલ્કતોનો ઉપયોગ, શક્ય તેટલા પ્રમાણમાં, સ્પેશિયલ કોર્ટ અધિનિયમની કલમ ૧૧(૨) હેઠળ નિર્ધારિત ક્રમમાં, બાધ્યતાઓનું સંપૂર્ણ નિવર્તન કરવા માટે કરવામાં આવે છે. અધિનિયમમાં એવું કશું નથી જે સૂચવે કે માત્ર એવી જ મિલ્કતો, જે સૂચિત પક્ષકારની માલિકીની હોય અને જે માત્ર દૂષિત નાણાંના ઉપયોગથી હસ્તગત કરવામાં આવી હોય, તેને જ અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ વિતરણના હેતુસર જોડાણ હેઠળ લાવી શકાય. કલમ ૩(૩) એ નિર્ધારિત કરે છે કે સૂચના પ્રકાશિત થયાની તારીખથી અને ત્યારબાદ સૂચિત પક્ષકારને સંબંધિત તમામ ચલ, અચલ અથવા બંને પ્રકારની મિલ્કતો જોડાણ હેઠળ આવી જાય છે. અધિનિયમની કલમ ૩(૩) મુજબ તમામ મિલ્કતોનું જોડાણ આપોઆપ થાય છે. ઉક્ત કલમમાં એવી કોઈ શરત રાખવામાં આવી નથી કે જે મિલ્કતો જોડાણ હેઠળ લાવવાની જવાબદારીવાળી હોય, તે એવી સિક્યોરિટીઝમાં થયેલા ગેરકાયદેસર વ્યવહારો સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ, જેના સંદર્ભમાં આ અધિનિયમ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. જો સંસદનો આશય ભિન્ન હોત, તો તેણે તે માટે વિશેષ રીતે જોગવાઈ કરી હોત, જેમ કે સ્મગલર્સ એન્ડ ફોરેન એક્સચેન્જ મેનિપ્યુલેટર્સ (પ્રોપર્ટી ફોરફેયર) અધિનિયમ, ૧૯૭૬ હેઠળ કરવામાં આવી હતી. અધિનિયમની કલમ ૧૧નું વાચન વધુમાં દર્શાવે છે કે કલમ ૩(૩) હેઠળ સ્પેશિયલ કોર્ટ સમક્ષ જોડાણ હેઠળ આવેલી તમામ મિલ્કતો અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ વિતરણ માટે ઉપલબ્ધ છે. ફરીથી, એવું કશું નથી જે સૂચવે કે વિતરણ માત્ર એવી મિલ્કતોના વેચાણ સુધી જ મર્યાદિત હોવું જોઈએ, જે દૂષિત નાણાંના ઉપયોગથી હસ્તગત કરવામાં આવી હોય. મિલ્કતોના જોડાણ અને તે જ મિલ્કતોના વેચાણ માટે કાયદેસર અવધિ અસંગત છે. જે તમામ મિલ્કતો જોડાણ હેઠળ આવેલી હોય, તે અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ

સૂચના પ્રકાશિત થયાની તારીખ સુધીની બાધ્યતાઓના નિવર્તન માટે વેચાણયોગ્ય રહેશે.

૨૬. કસ્ટોડિયને અપીલકર્તાઓ વિરુદ્ધ મિશ્ર અરજી નં. ૨૦ ઓફ ૨૦૦૬ તા. ૨૧.૦૭.૨૦૦૬ના રોજ તે રકમની વસૂલાત માટે દાખલ કરી હતી, જે બાબતે આક્ષેપ હતો કે તે ત્રણ બ્રોકરેજ ફર્મો, અર્થાત્ મેસર્સ હર્ષદ એસ. મહેતા, મેસર્સ અશ્વિન મહેતા અને મેસર્સ જે.એચ. મહેતાએ અપીલકર્તાઓને અગ્રિમ તરીકે આપી હતી, અને એ પ્રાર્થના કરી હતી કે અપીલકર્તાઓને સ્વ. હર્ષદ એસ. મહેતા અને/અથવા તેમના જૂથના બેનામી/આડમુખા તરીકે જાહેર કરવામાં આવે અને સ્વ. હર્ષદ મહેતા અને/અથવા તેમના જૂથની જવાબદારીઓના નિર્વહ માટે સંપત્તિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવે. તા. ૦૪.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ કસ્ટોડિયને અપીલકર્તાઓને અધિસૂચિત કર્યા હતા અને ત્યારબાદ તા. ૨૩.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ ઉક્ત અધિસૂચના પછી ઉક્ત એમ.પી. નં. ૨૦ ઓફ ૨૦૦૬ પાછી ખેંચી લીધી હતી.

૨૭. અપીલકર્તાઓએ તા. ૦૪.૦૧.૨૦૦૭ની અધિસૂચનાની વૈધતાને પડકારતાં સેશલ અદાલત સમક્ષ વર્ષ ૨૦૦૭ની વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૧ અને ૨ દાખલ કરી હતી. સેશલ અદાલતે જણાવેલ અરજીઓ ફગાવી દીધી હતી અને કસ્ટોડિયન દ્વારા દાખલ કરાયેલ વર્ષ ૨૦૦૬ની વિવિધ અરજી ક્રમાંક ૨૦માં કરાયેલ પ્રાર્થના મંજૂર કરી હતી.

૨૮. આ અદાલતે એલ.એસ. સિન્થેટિક્સ (ઉપરોક્ત) માં અનુચ્છેદ ૩૫, ૩૬ અને ૪૨ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૩૫. એ.કે. મેનન, કસ્ટોડિયન કેસમાં એસ.એન. વારિયાવા, ન્યાયાધીશે, જેના પર વિજ્ઞાન વિશેષ અદાલતે આધાર મૂક્યો છે, એમ અવલોકન કર્યું હતું:

"૧૯. આ રીતે, ઉક્ત અધિનિયમ અદાલત ઉપર મિલકતો વસૂલ કરવાની જવાબદારી મૂકે છે. નાણાંના સંબંધમાં, નિશ્ચિતપણે, દેવાદારને આપવામાં આવેલ ચોક્કસ સિક્કો અથવા ચોક્કસ ચલણી નોટ હવે ઉપલબ્ધ ન હોય. પરંતુ તેથી એવો અર્થ થતો નથી કે ધિરાણકર્તાને નાણાં અંગે કોઈ અધિકાર જ નથી. જે ચૂકવવાનું હોય છે તે ધિરાણ, એટલે કે ધિરાણ આપવામાં આવેલી રકમ છે. લેણદારને જે અધિકાર છે તે નાણાં વસૂલ કરવાનો અધિકાર નથી. લેણદારને નાણાંમાં જ હક/માલિકી છે. તેની દ્વારા સમકક્ષ રકમ વસૂલ કરી શકાય છે અને એવી કોઈપણ સમકક્ષ રકમમાં માલિકી ધિરાણકર્તા પાસે જ રહે છે. તેથી, અધિસૂચિત પક્ષકાર પાસે જે મિલકત હોય તે વસૂલ કરવાનો અધિકાર નહીં પરંતુ નાણાંમાં જ રહેલી માલિકી/હક છે. તેથી કલમ ૩(૩) હેઠળ જે જમ ગણાશે તે નાણાંમાં જ રહેલી માલિકી/હક હશે. અવશ્ય, જે વસૂલ થઈ શકે તે તે નાણાંની સમકક્ષ રકમ જ હશે. એકવાર નાણાં જમ થઈ જાય, પછી તે નાણાંની વસૂલી માટે કોઈપણ પક્ષકાર દ્વારા કોઈ અરજ કરવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. ત્યારબાદ તે નાણાં વસૂલ કરવું અદાલતનું કર્તવ્ય બને છે. અદાલત દ્વારા કરવાના કોઈ કાર્ય ઉપર મર્યાદાનો કોઈ સમયગાળો લાગુ પડી શકતો નથી. તેથી આવા તમામ અરજીઓમાં ફક્ત એટલો જ પ્રશ્ન બાકી રહે છે કે અધિસૂચનાની તારીખે મિલકતમાં હક અસ્તિત્વમાં હતો કે નહીં. જો મિલકતમાં હક અસ્તિત્વમાં હતો, તો પછી વસૂલ કરવાનો અધિકાર મર્યાદાથી અવરોધિત થયો હોય તે હકીકતની પરવા કર્યા વિના, તે મિલકત ઉપર કાયદેસર જમી લાગુ પડશે. એકવાર તે મિલકત ઉપર કાયદેસર જમી થઈ જાય, પછી વહેંચણીના હેતુસર તે મિલકત વસૂલ

કરવી અદાલત માટે ફરજિયાત કર્તવ્ય બને છે. અદાલત જે કૃત્યો કરવાની બંધાયેલી હોય તેના માટે કોઈ મર્યાદાનો સમયગાળો હોઈ શકતો નથી. આ કેસમાં, અદાલત નાણાં વસૂલ કરવા માટે અનિવાર્ય રીતે બંધાયેલી હોવાથી, તેવી વસૂલીની કાર્યવાહી માટે કોઈ મર્યાદા હોઈ શકતી નથી. યાદ રાખવાનું કે કલમ ૩(૩) તેમજ કલમ ૧૩ બંનેમાં જોગવાઈ છે કે ઉક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓ કોઈપણ અન્ય કાયદા ઉપર પ્રભુત્વ ધરાવશે. તેમાં મર્યાદા અધિનિયમનો પણ સમાવેશ થાય છે.

૩૬. અમે આદરપૂર્વક ઉપરોક્ત અભિપ્રાય સાથે સહમત છીએ.

૪૨. ફક્ત તેવા સંજોગોમાં જ, જ્યારે ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૧૧ હેઠળ જોગવાયેલ તમામ દાવાઓનું સંપૂર્ણ સંતોષકારક નિરાકરણ થઈ ગયું હોય, ત્યારે જ અધિસૂચિત વ્યક્તિને સંબંધિત રકમ તેને અનુકૂળ અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિને અનુકૂળ મુક્ત કરવાની દિશા આપવામાં આવી શકે."

૨૯. જ્યોતિ હર્ષદ મહેતાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) આવેલ ચુકાદાના પરિણેદ પક માં પણ એ જ સ્થિતિનું પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે,

".....આ વાત સાચી છે કે મુક્તિ માટે જેટલી હદ સુધી જરૂરી હોય તેટલી હદ સુધી જ તમામ મિલ્કતો વેચાણ માટે જવાબદાર ગણાશે અને તેનાથી વધુ નહીં. અદાલતે પોતાના મનમાં સર્વોપરી જે બાબત રાખવી જોઈએ તે એ છે કે બાકીદારીનો નિર્વાહ થાય અને તેનાથી વધુ નહીં. આ જ હેતુને ધ્યાનમાં

રાખીને કલમ ૯એ અને ૧૧ માં સમાવાયેલ વિશેષ અદાલતની સત્તાઓનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ.

૩૦. શું નિર્ણય-પૂર્વ અને નિર્ણય-પશ્ચાત સુનાવણી માટે પૂરતી જોગવાઈઓ ઉપલબ્ધ છે, જેથી પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમોની ખાતરી થાય-

વિશેષ અદાલતો અધિનિયમની કલમ ૩(૨) કસ્ટોડિયનને એ સત્તા આપે છે કે, પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીના આધારે એવી સંતોષપ્રાપ્તિ થયા બાદ કે એવો વ્યક્તિ વૈધાનિક અવધિ ૦૧.૦૪.૧૯૯૧ થી ૦૬.૦૬.૧૯૯૨ દરમિયાન પ્રતિભૂતિઓના વ્યવહારો સંબંધિત કોઈપણ ગુનામાં સંડોવાયેલ હતો, તે વ્યક્તિને સત્તાવાર ગેઝેટમાં સૂચિત કરી શકે. શ્રી સૈયદે ભલે દલીલ કરી હોય કે અપીલકર્તાઓને કલમ ૩(૨)ના તબક્કે પણ સુનાવણીનો હક છે, અમે તેમની આ દલીલ સ્વીકારી શકતા નથી. કલમ ૩(૨) સૂચિત થનારા વ્યક્તિને વ્યક્તિગત સુનાવણીનો કોઈ હક આપતી નથી. આવા કોઈ હકના અભાવે, નિર્ણય પૂર્વેની સુનાવણીનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ સૂચના પ્રસિદ્ધ થાય તે પહેલાં નિર્ણય પૂર્વેની સુનાવણીની જોગવાઈ કરતી નથી, પરંતુ નિર્ણય પછીની ન્યાયસંગત અને યોગ્ય સુનાવણી માટે નિષ્કલંક વ્યવસ્થા ધરાવે છે. નિર્ણય પૂર્વેની સુનાવણીની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી એ હકીકત કુદરતી ન્યાયના નિયમોને વિરુદ્ધ નથી, કારણ કે કસ્ટોડિયનનો સૂચિત કરવાની બાબતેનો નિર્ણય, પોતાની જાતે જ, આમ સૂચિત થયેલ વ્યક્તિનો કોઈ હક કબજે કરતો નથી અથવા તેના પર કોઈ ફરજ લાદતો નથી. આ બાબતનું વાચન સ્પષ્ટેશી કોટન મિલ્સ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૮૧) ૧ એસ.સી.સી. ૬૬૪ ના ચુકાદાના પ્રકાશમાં પણ કરવાનું છે, જેમાં નીચે મુજબ કહેવામાં આવ્યું છે:

"પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમો સંહિતાબદ્ધ નિયમો નથી. તેઓ પોતે અંતિમ ધ્યેય ન હોઈ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવાનો સાધનરૂપ હોવાથી, આવા નિયમોની સંપૂર્ણ અને સર્વગ્રાહી યાદી તૈયાર કરવી શક્ય નથી. પરંતુ પ્રાકૃતિક

ન્યાયના બે મૂળભૂત સૂત્રો છે, એટલે કે, (૧) ઓડી ઓલ્ટરમ પાર્ટમ અને (૨) નીમો જુડેક્સ ઇન રે સુઆ. ઓડી ઓલ્ટરમ પાર્ટમના નિયમના અનેક પાસાઓ છે, જેમાંથી બે આ છે, એટલે કે (એ) જે કેસનો સામનો કરવો હોય તેની નોટિસ; અને (બી) સ્પષ્ટીકરણ આપવાની તક. આ નિયમને વહીવટી સુવિધા અથવા ત્વરિતતા માટે બલિદાન આપી શકાય નહીં. સામાન્ય સિદ્ધાંત એવો જણાય છે કે — જે સર્વત્ર એકસરખી રીતે લાગુ પડતા અનિવાર્ય નિયમથી ભિન્ન છે — જ્યાં કોઈ અધિનિયમ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પૂર્વ-સુનાવણીના આ નિયમને બાકાત રાખતું ન હોય, પરંતુ નિર્ણય પછીની એવી સુનાવણીનો અવલોકન કરતું હોય કે જે મૂળ આદેશનું ગુણદોષના આધારે સંપૂર્ણ પુનર્વિલોકન સમાન હોય, ત્યારે એવો અધિનિયમ પૂર્વ-નિર્ણય અવસ્થાએ ઓડી ઓલ્ટરમ પાર્ટમના નિયમને બાકાત રાખે છે એમ અર્થઘટિત કરવામાં આવશે. બીજી તરફ, જો સત્તા પ્રદાન કરતો અધિનિયમ અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિને પૂર્વ-નિર્ણય સુનાવણી આપવાની બાબતે મૌન હોય અને સત્તાધિકારીએ લીધેલો વહીવટી નિર્ણય ગંભીર સ્વરૂપના નાગરિક પરિણામો લાવતો હોય, તથા તે નિર્ણય વિરુદ્ધ ગુણદોષના આધારે પૂર્ણ પુનર્વિલોકન કે અપીલની જોગવાઈ ન હોય, તો અદાલતો આવા અધિનિયમને, પૂર્વ-નિર્ણય અવસ્થાએ તેની તમામ ઔપચારિક આડંબરોથી અને વિલંબકારક લક્ષણોથી મુક્ત, ઓછામાં ઓછી સુનાવણી આપવાની ફરજને પણ બાકાત રાખતો છે એવો અર્થ આપવા અત્યંત અનિચ્છુક રહેશે, સિવાય કે વ્યવહારુ દૃષ્ટિકોણથી જોતા તે વહીવટી પ્રક્રિયાને સ્થગિત કરી નાખે અથવા અતિશય તાત્કાલિકતાની જરૂરિયાતને નિષ્ફળ બનાવે. સંક્ષેપમાં, ન્યાયસંગત વર્તનનો આ નિયમ બહુ જ અપવાદરૂપ પરિસ્થિતિઓ સિવાય, જ્યાં બાધ્યક આવશ્યકતા એવી માંગ કરતી હોય, ત્યાં ત્યજી દેવો જોઈએ નહીં. અદાલતે પરિસ્થિતિને અનુરૂપ ફેરફારો સાથે, શક્ય તેટલા મહત્તમ પ્રમાણમાં આ મૌલિક નિયમને જાળવી રાખવા માટે સર્વ પ્રયાસ કરવો જોઈએ. છતાં, તેનો મૂળ આધાર અખંડ રહેવો જ જોઈએ, એટલે કે, અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિને સાંભળવામાં

આપવાની વાજબી તક મળવી જ જોઈએ અને તે સુનાવણી વાસ્તવિક સુનાવણી હોવી જોઈએ, માત્ર ખાલી જનસંપર્કની કવાયત નહીં."

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૩૧. મિલકતની જમી એ સૂચના જાહેર કરવાની સ્વાભાવિક પરિણામરૂપ અસર છે, મિલકતના વેચાણની નહીં. મિલકતના વેચાણનો આદેશ આપવાની સત્તા માત્ર કલમ ૧૧ હેઠળ વિશેષ અદાલતમાં નિહિત છે અને આવી પરિસ્થિતિમાં, જેમાં સૂચિત વ્યક્તિ પર પ્રતિકૂળ અસર પડી શકે છે, કલમ ૪(૨)માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સૂચના જાહેર થવાને કારણે વ્યથિત થયેલ કોઈપણ વ્યક્તિ, સૂચના જાહેર થયેલી તારીખથી ૩૦ દિવસની અંદર, તેના વિરુદ્ધ વાંધો ઉઠાવતી અરજી દાખલ કરી શકે છે. વિશેષ અદાલતની અધ્યક્ષતા વડી અદાલતના કાર્યરત ન્યાયાધીશ દ્વારા થાય છે. કસ્ટોડિયન સમક્ષ રહેલી તમામ સામગ્રી વિશેષ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, અને સૂચિત પક્ષકાર દ્વારા સૂચનાને પડકારતી દાખલ કરાયેલ અરજીનો નિર્ણય કરતી વખતે વિશેષ અદાલત તે તમામ સામગ્રીનું સ્વતંત્ર રીતે મૂલવણ કરે છે. આ નિર્ણયોત્તર સુનાવણી સમાન છે, જે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોને સંતોષે છે. તેમજ, નિર્ણયપૂર્વ સુનાવણી આપવાથી અધિનિયમનો સમગ્ર હેતુ નિષ્ફળ બની જાય. જો કોઈ વ્યક્તિને શા માટે સૂચિત ન કરવી જોઈએ તે દર્શાવવા કારણ દર્શાવો માટે સમય આપવામાં આવે, તો વ્યવહારિક રીતે તે સમયનો ઉપયોગ, જો કોઈ નાણાં હોય તો, તેમનો વધુ વિમુખીકરણ કરવા માટે થઈ શકે, જેથી તેને શોધી કાઢવું વધુ મુશ્કેલ બની જાય.

૩૨. અપીલકર્તાઓની સૂચના:

જેમ અગાઉ જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ, ૧૯૯૨ દરમિયાન કોઈક સમયે એવું ધ્યાનમાં આવ્યું હતું કે કેટલાક નાણાકીય દલાલો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા અનેક હજાર કરોડ રૂપિયાની વિશાળ રકમને આવરી લેતી છેતરપિંડી અને અનિયમિતતાઓ આચરવામાં આવી હતી. કેન્દ્ર સરકારે, પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે, ૬.૬.૧૯૯૨ના રોજ ૧૯૯૨નો સિક્કોરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત

ગુનાઓના વિચારણા માટેની વિશેષ અદાલત ઓર્ડિનન્સ તરીકે ઓળખાતો એક ઓર્ડિનન્સ જાહેર કર્યો હતો. ૦૮.૦૬.૧૯૯૨ના રોજ શ્રી હર્ષદ એસ. મહેતા (હવે અવસાન પામેલા) તથા તેમના પરિવારના સભ્યો/એકમો સહિત તેમના જૂથના ૨૮ સભ્યોને તે ઓર્ડિનન્સ હેઠળ સૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા. અહીં ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે હર્ષદ મહેતાના વ્યવહારોની સંપૂર્ણ વિગતો જાણીતી ન હતી. તે સમયે અપીલકર્તાઓ – શ્રીમતી રસિલા મહેતા (હર્ષદ મહેતાની માતા) અને શ્રીમતી રીના મહેતા (હર્ષદ મહેતાની ભાભી અને સુધીર મહેતાની પત્ની) – ને સૂચિત કરવામાં આવ્યા ન હતા કારણ કે તેમનો સંડોવણ અને નાણાંની તેમની તરફ કરાયેલ વળાંકણી સ્પષ્ટ ન હતી. રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાએ નાણાંની વળાંકણીની તપાસ કરવા માટે જાનકીરામન સમિતિની રચના કરી હતી. જાનકીરામન સમિતિએ માર્ચ ૧૯૯૩માં જથ્થો અંતરિમ અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. ઉક્ત અહેવાલનો પરિષ્કેદ ૨.૩ નીચે મુજબ છે:

૨.૩ એચ.એસ.એમ. તથા તેના કુટુંબના સભ્યોના નામે, બેંકની અડચાર શાખા, મદ્રાસે શેરો સામે ૧૯ વ્યક્તિગત અતિઉપાડ મંજૂર કર્યા હતા. નોંધપાત્ર રીતે, એપ્રિલ અને જૂન, ૧૯૯૧ વચ્ચે ખોલવામાં આવેલા તમામ ચાલુ ખાતાઓ એક જ વ્યક્તિ, એટલે કે અડચાર શાખા, મદ્રાસના શાખા વ્યવસ્થાપક શ્રી બક્ષી વરુણકુમાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને ચેકબુક માત્ર એક જ ખાતાધારક, સુશ્રી જ્યોતિ એચ. મહેતા, ના નામે જ જારી કરવામાં આવી હતી. તમામ અતિઉપાડ મર્યાદાઓ ૨૦ એપ્રિલ, ૧૯૯૧ અને ૨૪ જુલાઈ, ૧૯૯૧ વચ્ચે મંજૂર કરવામાં આવી હતી અને મંજૂરીના એ જ દિવસે, કાર્યસંચાલનની સગવડ માટે અતિઉપાડની રકમો સુશ્રી જ્યોતિ એચ. મહેતા ના ચાલુ ખાતામાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવી હતી. એ પણ જણાય છે કે આ સુવિધા એચ.એસ.એમ. એક 'મહત્વપૂર્ણ ગ્રાહક' હતો તે કારણસર પણ વિસ્તૃત કરવામાં આવી હતી.

તે જ રીતે, સિક્યોરિટીઝ અને બેંક વ્યવહારોમાં થયેલી અનિયમિતતાઓ અંગે તપાસ કરવા સ્થાપિત સંયુક્ત સંસદીય સમિતિએ પણ હર્ષદ મહેતાના પરિવારના સભ્યોની સંડોવણી શોધી કાઢી હતી. અહેવાલનો પરિચ્છેદ ૧૭.૨૧ નીચે મુજબ છે:

"૧૭.૨૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૨માં, એચએસએમની માતા શ્રીમતી રસિલા મહેતા અને એચએસએમના ભાઈ શ્રી હિતેશ મહેતાને, ઇમ્યુનિટી યોજના, ૧૯૯૧ હેઠળ, ન્યૂ યોર્કની જ્યોર્જિયા પ્રા. લિ.ની સલાહ મુજબ, સ્પેનના પોપ્યુલર એસ્પાનોલ લાસ પાલ્માસ તરફથી પ્રત્યેકને યુ.એસ. \$ ૫ લાખ મળ્યા હતા. શ્રીમતી રસિલા મહેતાને મોર્ગન ગેરંટી ટ્રસ્ટ કો. ન્યૂ યોર્કની સલાહ મુજબ, ઇમ્યુનિટી યોજના, ૧૯૯૧ હેઠળ જ, યુ.એસ. \$ ૯૬, ૩૩૧ પણ મળ્યા હતા. શ્રી નિરંજન જે. શાહના માદક દ્રવ્યો અને હવાલાના ધંધા સાથે સંબંધો હોવાથી, એવો સંદેહ કરવામાં આવ્યો હતો કે ઉક્ત રકમપ્રેષણો તેમની મારફતે ગોઠવવામાં આવ્યા હતા.

સંયુક્ત સંસદીય સમિતિની ભલામણો અનુસાર, નાણાંનો અંતિમ ઉપયોગ શોધી કાઢવા માટે ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા ઇન્ટર ડિસિપ્લિનરી ગ્રુપ (આઈ.ડી.જી.) તરીકે ઓળખાતું એક જૂથ રચવામાં આવ્યું હતું. આઈ.ડી.જી.ના નિષ્કર્ષો નીચે મુજબ છે:

"૩.૫.૨ વિશ્વસનીય અને ચોક્કસ માહિતીના આધારે, આવકવેરા અધિનિયમની કલમ ૧૩૨ હેઠળ ૨૩.૦૭.૧૯૯૩ના રોજ કાર્યવાહી કરવામાં આવી, દરમિયાન રૂપિયા ૨૨.૬૯ કરોડ મૂલ્યના શેરો જપ્ત કરવામાં આવ્યા. આવકવેરાની તપાસના દસ્તાવેજોમાંથી સૂચિત થયું કે આ શેરોમાંનું રોકાણ એચ.એમ.જી.ના ઇશારે ૬મી કંપનીઓ અને વ્યક્તિઓના નામે કરવામાં આવ્યું હતું. અંદાજે ૩૦ નિષ્ક્રિય પ્રાઇવેટ લિમિટેડ કંપનીઓ 'ખરીદવામાં' આવી હોવાનું જણાય છે અને શેરો તેમના નામે હસ્તાંતરિત કરવામાં આવ્યા હતા. વધુ પૂછપરછથી વધુ ૫૦

ડમી કંપનીઓ અને ૪૦થી વધુ વ્યક્તિઓની ઓળખ થઈ. પૂછપરછમાં ખુલ્લું છે કે તેઓ ઉપરથી નામમાત્રના મોખરા હતા, કારણ કે તેઓ ચાલીઓ, દુકાનો વગેરેમાં આવેલ હતા અને પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ તેઓએ આવા વિશાળ રોકાણો કર્યા હોઈ શકે તેમ ન હતું. એચ.એમ.જી.ના કર્મચારીઓ અને સહયોગીઓની ઓળખ કરવામાં સી.બી.આઈ. દ્વારા નોંધપાત્ર સહાય ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી હતી.

"૩.૫.૩ ધારા ૧૩૨ હેઠળની કાર્યવાહી ત્યારબાદ ૨૭.૦૮.૧૯૯૩ના રોજ ૩૦ કરતાં વધુ પરિસરો ખાતે હાથ ધરવામાં આવી હતી. શોધમાંથી આ બાબતની પુષ્ટિ થઈ હતી કે એચ.એમ.જી. દ્વારા આ કંપનીઓ અને વ્યક્તિઓના નામે શેરો હસ્તાંતરિત કરવામાં આવ્યા હતા. જમ કરાયેલા દસ્તાવેજો પરથી શ્રીમતી રસિલા મહેતા, હર્ષદ મહેતાની માતા, અને શ્રીમતી રીના મહેતા, સુધીર મહેતાની પત્ની, ના નામે રૂપિયા ૫૦ કરોડથી વધુના બજાર મૂલ્યના રોકાણોની શક્યતા દર્શાતી હતી. વિવિધ વ્યક્તિઓના નોંધાયેલા નિવેદનો દ્વારા આ વાતની પુષ્ટિ થઈ હતી કે તેમણે માત્ર એચ.એમ.જી.ના બેનામીદાર તરીકે પોતાના નામો વાપરવા દીધા હતા. વધુમાં, વિવિધ કંપનીઓના સરનામાં તરીકે દર્શાવાયેલા પરિસરોમાં મળેલ વ્યક્તિઓએ જણાવ્યું હતું કે તેમણે પોતાના પરિસરોનો ઉપયોગ ટપાલ સરનામાં તરીકે કરવા દીધો હતો, અને ત્યાં કોઈ કંપનીઓ અસ્તિત્વમાં નહોતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે આ સરનામાંઓ પર પ્રાપ્ત થયેલા શેરો મુખ્યત્વે શ્રી વિનોદ મહેતા, જે એચ.એસ.એમ.ના કાકા હતા અને જેમનું ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૩માં અવસાન થયું હતું, તેમને સોંપવામાં આવતા હતા. તેમના અવસાન પછી, આ શેરો તેમની પત્ની શ્રીમતી વનિતા મહેતાને સોંપવામાં આવ્યા હતા, જેમણે પુષ્ટિ કરી હતી કે તેમના પતિ આ શેરો પ્રાપ્ત કરતા હતા અને તેમના અવસાન પછી તેમણે એચ.એસ.એમ.ના નિર્દેશ મુજબ તે તેમના પ્રતિનિધિને સોંપી દીધા હતા.

બેનામી નામે શેરોના હસ્તાંતરણના મુદ્દામાં એચ.એમ.જી.ની સંડોવણી એચ.એસ.એમ. અને સુધીર મહેતાના નોંધાયેલા નિવેદનો દ્વારા સમર્થિત થઈ હતી. અત્યાર સુધી ઓળખાયેલ બેનામી શેરોમાં એચ.એમ.જી.ની કુલ શેરહિસ્સેદારી ૧૩૧ કંપનીઓમાં ૮૧.૬૫ લાખ શેરોની છે, જેનું બજાર મૂલ્ય (જૂન, ૧૯૯૫ મુજબ) રૂપિયા ૪૫૩ કરોડ છે.

૪.૭ શોધખોળમાં સમસ્યાઓ:

૪.૭.૧. ભંડોળના અંતિમ ઉપયોગની ઓળખ કરવાનું કાર્ય દલાલો અને બેંકોની દરેક રોકાણ વ્યવહારની તપાસ અને પરસ્પર સંબંધ સ્થાપિત કરવાનું સમાવેશ કરતું કઠિન પ્રક્રિયાત્મક કાર્ય હતું. નીચે મુજબની બાબતો વધુ મહત્વપૂર્ણ મર્યાદાઓમાંની હતી: –

એક પ્રતિપક્ષી બેંકના હિસાબી પુસ્તકોમાં થયેલી એન્ટ્રીઓ બીજી પ્રતિપક્ષી બેંકના હિસાબી પુસ્તકોમાં થયેલી એન્ટ્રીઓ સાથે અનુરૂપ નહોતી.

–

વેચનાર અને ચૂકવણી પ્રાપ્તકર્તા વચ્ચે અથવા ખરીદદાર અને ચૂકવનાર વચ્ચે અસંગતતા હતી.

–

રોકાણના દસ્તાવેજોમાં વ્યવહારોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું. ચેકનો વાસ્તવિક પ્રાપ્તિકર્તા અને જારીકર્તા જાણી શકાયા નહોતા.

–

ઘણીખરી વખત, અને ખાસ કરીને એચ.એમ.જી.ના કિસ્સામાં, બોમ્બે સ્થિત એસ.બી.આઈ.માં દલાલના ચાલુ ખાતામાં થયેલી નોંધોમાં માત્ર

કોઈ ચોક્કસ દિવસે તેના વતી પ્રાપ્ત થયેલા અને જારી થયેલા તમામ બેંકર્સ ચેકોના કુલ સરવાળાની નેટ અસર જ પ્રકાશિત થતી હતી. જે દિવસોમાં જારી થયેલા ચેકોની કિંમત પ્રાપ્ત થયેલા ચેકોની કિંમત બરાબર હતી, તે દિવસોમાં તેના ચાલુ ખાતામાં કોઈ નોંધ થતી નહોતી.

—

જેઓનું રોકાણ ખાતું એ જ રૂટિંગ બેંક દ્વારા જાળવવામાં આવતું હતું તેવી બેંકો/નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથેના વ્યવહારોનું વિશ્લેષણ કરવું મુશ્કેલ હતું, કારણ કે ચુકવણીઓ અને પ્રાપ્તિઓનું નેટિંગ કરવામાં આવતું હતું અને બેંક ખાતાઓમાં માત્ર તેની નેટ અસર જ પ્રતિબિંબિત થતી હતી. સુરક્ષા વ્યવહારો અને ચુકવણીઓ વચ્ચે એક-થી-એક અનુસંગ સ્થાપિત કરવો મુશ્કેલ હતો, કારણ કે એન્ટ્રીઓમાં વ્યવહારોની સાચી વિગતો પ્રતિબિંબિત થતી ન હતી.

—

દલાલોના હિસાબો તૈયાર કરવામાં આવ્યા નહોતા.

૩૩. શ્રી સચ્ચદે જોરદાર દલીલ કરી હતી કે કસ્ટોડિયન અને વિશેષ અદાલતે આ અહેવાલો પર આધાર રાખવો ન જોઈએ, કારણ કે અપીલકર્તાઓને તેના વિષયવસ્તુનો અભ્યાસ કરવાની તક આપવામાં આવી નહોતી. આ વાંધો નામંજૂર કરવા યોગ્ય છે. પ્રથમ તો, આ અપીલકર્તાઓ વિરુદ્ધ કોઈ ફોજદારી કાર્યવાહી ચાલી રહી નથી અને કાર્યવાહી થવાની સ્થિતિમાં, જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હોય તે તમામ દસ્તાવેજો તેમને પૂરા પાડી શકાય. આ બધું રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા/ભારત સરકાર દ્વારા હર્ષદ મહેતા દ્વારા સર્જાયેલા કૌભાંડ અંગે રચાયેલ વિવિધ સંસ્થાઓ પાસેથી પ્રાપ્ત સામગ્રી છે. આ સંસ્થાઓમાં વિવિધ ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતો, ખાસ કરીને નાણાકીય ક્ષેત્રના નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે. વિશેષ અદાલતે આ અહેવાલો પર આધાર રાખવામાં સંપૂર્ણપણે ન્યાયસંગતતા દર્શાવી છે.

૩૪. બોમ્બેમાં માર્ગબાળકોની દયનીય સ્થિતિ અંગે વિચાર કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલતે ચાઇલ્ડલાઇન ઇન્ડિયા ફાઉન્ડેશન તથા અન્ય વિ. એલન જૉન પૉર્ટર્સ તથા અન્ય, જે.ટી. ૨૦૧૧(૩) એસ.સી. ૭૫૦ માં, પી.ડબ્લ્યુ.-૨ અને પી.ડબ્લ્યુ.-૩, જેઓ એન.જી.ઓ.ના સભ્યો હતા અને જેઓએ બોમ્બે સ્થિત એક આશ્રયગૃહમાં માર્ગબાળકોની દયનીય સ્થિતિને ઉજાગર કરી હતી, તેમના પુરાવા પર વિશેષ ભાર મૂક્યો હતો. તે કેસમાં પણ તે સાક્ષીઓની ગ્રાહ્યતા અને વિશ્વસનીયતા બાબતે સમાન વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત વાંધાને નકારતાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે યદ્યપિ એન.જી.ઓ.ના સભ્યો એવા પી.ડબ્લ્યુ. ૨ અને ૩ ના નિવેદનોના આધાર પર માત્ર આરોપી વ્યક્તિઓને દોષિત ઠેરવી શકાતી નથી, તેમ છતાં તેમની પહેલ, કરવામાં આવેલ કાર્ય, બાળકો સાથે લીધેલા ઇન્ટરવ્યૂ, આશ્રયગૃહોમાં બાળકો સાથે થયેલા પરસ્પર સંવાદ, જેણે તપાસનો પાયો નાખ્યો, તેને ધ્યાનમાં લેતાં, તે હદ સુધી તેમના નિવેદનો અને કૃત્યો વિશ્વસનીય અને સ્વીકાર્ય છે. એ જ તર્કસમાનતાનો અમલ કરતાં, કારણ કે આ કૌભાંડ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ મારફતે શેરોના હસ્તાંતરણ દ્વારા થયેલા હિસાબો અને નાણાકીય વ્યવહારો સાથે સંબંધિત છે, ભારત સંઘ દ્વારા વિવિધ સમિતિઓની નિયુક્તિ કરવામાં આવી હતી, જેઓએ સંબંધિત સામગ્રી એકત્રિત કરી અને સંકળાયેલા વ્યક્તિઓને બહાર લાવ્યા; તેથી, વ્યવહારોની સાચાશ કે અસાચાશ નિર્ધારિત કરવા માટે તે અહેવાલો પર આધાર રાખવામાં કસ્ટોડિયન અને વિશેષ અદાલત ન્યાયસંગત છે. તદનુસાર, ઉપર દર્શાવેલ વિવિધ સમિતિઓના અહેવાલ સંબંધિત અપીલકર્તાઓના વકીલનો વાંધો અમે નકારી કાઢીએ છીએ.

૩૫. વિશેષ અદાલતે, તા. ૦૩.૦૮.૧૯૯૩ ના પોતાના આદેશ દ્વારા, ઓડિટરની નિમણૂક કરવા માટે કસ્ટોડિયનની અરજી મંજૂર કરી હતી. આદેશની નોંધ નીચે મુજબ છે:

"૧. પ્રાર્થના (એ) મુજબ આદેશ

૨. પ્રાર્થના (બી) અને (સી) ની શરતો અનુસાર આદેશ કરવામાં આવે છે. પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ અને ૩ એ ૬ અઠવાડિયાની અંદર માહિતી પૂરી પાડવી.

૩. પ્રથમ પ્રતિવાદીને ઉક્ત માહિતી પૂરી પાડી શકે તે માટે નીચે દર્શાવેલ વ્યક્તિઓમાંથી એક અથવા વધુ વ્યક્તિઓ, અર્થાત્ શ્રી હર્ષદ મહેતા, શ્રી અશ્વિન મહેતા, શ્રી પંકજ શાહ અને શ્રી અતુલ પારેખ તેમજ એક કમ્પ્યુટર વિશેષજ્ઞને સવારે ૧૦ વાગ્યાથી સાંજે ૬ વાગ્યા સુધી પ્રથમ પ્રતિવાદીની કચેરીઓમાં હાજર રહેવાનો અધિકાર રહેશે. કસ્ટોડિયન અને સી.બી.આઈ. નો એક પ્રતિનિધિ હાજર રહેશે, જેના માટે અગાઉથી જાણ કરવામાં આવશે. ઉક્ત વ્યક્તિઓને પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ અને ૩ ના અધિકારીઓની હાજરીમાં કમ્પ્યુટરો ચલાવવાનો અધિકાર રહેશે અને જરૂરી હોય તો આવશ્યક માહિતી સંકલિત કરવા માટે એક પર્સનલ કમ્પ્યુટર ભાડે લેવા નો પણ અધિકાર રહેશે.

૪. કસ્ટોડિયન ૧લા પ્રતિવાદીના ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૯૦થીના હિસાબો તૈયાર કરવા અને તેમની તપાસ કરવા માટે એક અથવા વધુ હિસાબ નિરીક્ષકોની નિમણૂક કરશે. હિસાબ નિરીક્ષકોને તે માટે જરૂરી તમામ માહિતી અને દસ્તાવેજો પ્રતિવાદીઓ પાસેથી અથવા તે જના કબજામાં રહેલી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી મેળવવાનો હક રહેશે. તેમને પ્રતિવાદી નં. ૧ના કમ્પ્યુટરોનો ઉપયોગ કરવાનો હક રહેશે અને જરૂરી હાર્ડ ડિસ્કો તથા ફ્લોપી ડિસ્કો પ્રતિવાદી નં. ૨ અને/અથવા ૩ દ્વારા હિસાબ નિરીક્ષકોને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે. હિસાબ નિરીક્ષકોનું મહેનતાણું કસ્ટોડિયન દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે. કલમ ૨માં નામિત વ્યક્તિઓ હિસાબ નિરીક્ષકોને સહાય કરશે. હિસાબ નિરીક્ષકો કાર્ય પૂર્ણ કરી શક્ય તેટલી ઝડપથી અને અનુરૂપ રીતે ૩ મહિનાની અંદર

અદાલતમાં અહેવાલ રજૂ કરશે. કામ પૂર્ણ થતું જાય તેમ હિસાબ નિરીક્ષકોને સમયાંતરે અહેવાલો રજૂ કરવાનો હક રહેશે.

૫. પ્રતિવાદી નં.૧ ના બેંક ખાતામાંથી મુક્ત કરવાની ઓડિટરને ચૂકવવાપાત્ર મહેનતાણું.

૬. અરજી કરવાની સ્વતંત્રતા.

૩૬. વિશેષ અદાલતે તા. ૦૩.૦૨.૧૯૯૪ના પોતાના આદેશ દ્વારા સૂચિત પક્ષકારો એટલે કે હર્ષદ મહેતા ગ્રુપના ખાતાંના હિસાબો તથા દેવારીઓના હિસાબી નિવેદનો ૦૧.૦૪.૧૯૯૦ થી ૦૮.૦૬.૧૯૯૨ની અવધિ માટે તૈયાર કરવાની હેતુસર મેસર્સ કલ્યાણીવાલા એન્ડ મિસ્ટ્રી, મેસર્સ કાપડિયા દમાનિયા એન્ડ કો. અને મેસર્સ નટવરલાલ વેપારી એન્ડ કો., ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ ફર્મોને નિયુક્ત કરી હતી.

૩૭. કસ્ટોડિયનની આ ફરિયાદ હતી કે સૂચિત પક્ષકારો ઓડિટની પ્રક્રિયામાં ક્યારેય સહકાર આપી રહ્યા ન હતા. સૂચિત પક્ષકારોના હિસાબો, જેમાં નાણાંનું નોંધપાત્ર વિમુખીકરણ થયું હતું, તે એમ/એસ હર્ષદ મહેતા જૂથના સભ્યોના અસહકારને કારણે પૂર્ણ થઈ શક્યા ન હતા. જ્યારે તેમના અસહકારની બાબત વિશેષ અદાલતના ધ્યાન પર લાવવામાં આવી, ત્યારે હર્ષદ મહેતા જૂથના સભ્યોએ ઓડિટરોને સંપૂર્ણ સહકાર આપવાનો બાંહેધરીપત્ર આપ્યો હતો. અત્રેની અપીલકર્તા રસિલા એસ. મહેતાએ કુટુંબના અન્ય સભ્યો સાથે સંયુક્ત માલિકીના જે સંપત્તિ-સાધનો હતા, તેમના પરનો જમી આદેશ દૂર કરવા માટે એમ.એ. નં. ૪૬૭/૧૯૯૯ રૂપે એક અરજી દાખલ કરી હતી. ઉક્ત અરજીમાં, કસ્ટોડિયને હિસાબો પૂર્ણ કરવાની પ્રક્રિયામાં જૂથના સંપૂર્ણ અસહકારને ઉજાગર કરતો જવાબ રજૂ કર્યો હતો.

૩૮. મહત્વપૂર્ણ પાસું એ છે કે અપીલકર્તાઓએ તેમની આવકના સ્ત્રોતનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું નથી. અપીલકર્તાઓ પાસેથી આકારણી વર્ષ ૧૯૮૮-૮૯ થી ૧૯૯૩-૯૪ સુધી બાકી રહેલો આવકવેરો નીચે મુજબ છે:

૧૯૮૮-૮૯	રૂ.૨,૦૦૫
૧૯૮૯-૯૦	રૂપિયા ૦
૧૯૯૦-૯૧	રૂ.૨,૫૪,૫૯૫
૧૯૯૧-૯૨	રૂ.૨,૬૫,૩૮,૩૪૫
૧૯૯૨-૯૩	રૂ.૧૧,૫૫,૨૮,૯૫૧
૧૯૯૩-૯૪	રૂ.૪,૪૬,૪૦,૫૮૬

અપીલકર્તાઓ ગૃહિણીઓ છે અને તેમની પાસે આવકનો કોઈ સ્વતંત્ર સ્ત્રોત નથી. આવા વ્યક્તિઓ પાસે આવી વિશાળ રકમો હોવી અસંભવ છે, જો સુધી તેઓ સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ મહેતા તથા તેમના અન્ય કુટુંબજનો, જેઓને સૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા, અને હર્ષદ મહેતા ગ્રુપની માલિકીની સંસ્થાઓ દ્વારા અન્યત્ર વાળવામાં આવેલી રકમોના લાભાર્થી ન રહ્યા હોય. અપીલકર્તાઓ કસ્ટોડિયન સમક્ષ કે આવકવેરા સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ પણ તેમની આવકનો સ્ત્રોત પ્રગટ કરવામાં સમર્થ રહ્યા નથી.

૩૯. આ નિર્દેશ કરવો યોગ્ય છે કે સહાયક આવકવેરા આયુક્તને સંબોધિત તા. ૨૨.૦૩.૧૯૯૬ના પત્રમાં અપીલકર્તા - રસિલા પી. મહેતાએ નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

"૩) કૃપા કરીને જાણ કરવામાં આવે છે કે રોકાણ કરવા અથવા વેપારી સ્થિતિઓ લેવા માટે મારા નાણાંના સ્ત્રોત અંગે, જેટલી હદ સુધી નાણાંની જરૂર પડે છે, તે નીચે મુજબના સ્ત્રોતોમાંથી છે:

અ) મૂડી તથા નફો

બ) ઉધારીઓ

(ક) શેરો અને ડેબેન્યરોના વેચાણમાંથી મળેલ આવક.

જ) જ્યાં સુધી ઉધારીનો પ્રશ્ન છે, તે બે રીતે લેવામાં આવે છે. મેં મારા કુટુંબના સભ્યો પાસેથી, ખાસ કરીને શ્રી હર્ષદ એસ. મહેતા પાસેથી, મને ચેક દ્વારા આપવામાં આવેલ રકમો અથવા મારી તરફથી કરવામાં આવેલી ચુકવણીઓના સ્વરૂપે ઋણ મેળવ્યું છે. ઉધાર લેવાની બીજી રીત મારા કુટુંબની દલાલી પેઢીઓ, એટલે કે મેસર્સ હર્ષદ એસ. મહેતા, મેસર્સ અશ્વિન એસ. મહેતા અને મેસર્સ જ્યોતિ મહેતા પાસે ચલ ખાતું રાખીને છે, જેમાં રકમો અંશતઃ ચૂકવેલ અને અચૂકવેલ છે. આ વ્યવસ્થા હેઠળ, મેં આ સંબંધિત દલાલી પેઢીઓમાં કરેલા વ્યવહારો માટે મારા ખાતામાં દરેક અને દર એક વ્યવહાર મુજબ ડેબિટ અને ક્રેડિટ કરવામાં આવે છે, અર્થાત્ મારા દ્વારા કરવામાં આવેલી દરેક ખરીદી માટે મારા ખાતામાં ડેબિટ થાય છે અને મારા દ્વારા કરવામાં આવેલી દરેક વેચાણ માટે આ દલાલી પેઢીઓ પાસેના મારા ખાતામાં ક્રેડિટ થાય છે. હું જણાવું છું કે થોડા અપવાદોને બાદ કરતાં, આ વ્યવહારો માટેની ચુકવણીઓ વ્યવહાર-દર-વ્યવહારના આધાર પર આપલે કરવામાં આવી નથી અને આ ખાતું ચલ ખાતાના સ્વરૂપનું છે. હું જણાવું છું કે ઉપરોક્ત બંને પદ્ધતિઓ હેઠળ કરવામાં આવેલ ઉધાર માટે મેં ધિરાણદાતાને વ્યાજ ચૂકવવા સંમતિ આપી છે. હું જણાવું છું કે તે શેરોની ખરીદી અને વેચાણ અંગે કરવામાં આવેલી ડિલિવરીના આધારે ગણવામાં આવે છે. હું જણાવું છું કે જ્યાં મેં ડિલિવરી માટે શેરોની ખરીદી કરી છે અને તેની ડિલિવરી મને સોંપવામાં આવી નથી, ત્યાં વ્યાજની ગણતરીના હેતુસર ડેબિટ ગણવામાં આવશે નહીં. હું કહું છું કે આ રીતે, શેરોની અપૂરી ડિલિવરીના કારણે દરેક પક્ષને ક્રેડિટ આપ્યા પછી બાકી રહેલા શુદ્ધ બાકી જથ્થા પર મહીનાના અંતે ચુકવવાપાત્ર રકમ નક્કી કરવામાં આવે છે, જે વ્યાજની ગણતરી માટે દર્શાવવામાં આવે છે (ચક્રવૃદ્ધિ ધોરણે નહીં). હું જણાવું છું કે આ રીતે મારા દ્વારા લેવાયેલ ઋણની રકમો પર વ્યાજ ચૂકવવાનું રહે છે અને તે મારો ખર્ચ બને છે. હું

વિનમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરું છું કે આ ખર્ચ મારી કરપાત્ર આવકમાંથી કપાત તરીકે માન્ય છે. ઉપરોક્ત તથા અન્ય સંબંધિત મારા દાવાઓના સમર્થનમાં, હું મેસર્સ હર્ષદ એસ. મહેતા, મેસર્સ અશ્વિન એસ. મહેતા અને મેસર્સ જે.એચ. મહેતા નામની ત્રણ દલાલી પેઢીઓના પુષ્ટિપત્રો પણ સાથે સંલગ્ન કરવા સન્માન અનુભવું છું. હું વધુમાં રજૂ કરું છું કે ઘટનાઓના ક્રમને કારણે, અનેક દરોડાઓને કારણે, અને અમારા સમૂહની હિસાબી પદ્ધતિ સંપૂર્ણપણે અસ્તવ્યસ્ત થઈ જવાથી તથા તમામ વ્યવહારોની ડિલિવરીની સ્થિતિ અનિશ્ચિત રહી જવાથી, અગાઉના તેમજ વર્તમાન વર્ષ માટે મારી વ્યાજની જવાબદારીનું ચોક્કસ ગણતરીકરણ અમે કરી શક્યા નથી.

૫) હું નિવેદન કરું છું કે મારી સર્વ આવક તેમજ ખર્ચ બાબતે હું હિસાબી પદ્ધતિ તરીકે ઉદ્ભવ આધારિત પદ્ધતિ અનુસરું છું અને આ હિસાબી પદ્ધતિ હું ઘણા વર્ષોથી અનુસરતો આવ્યો છું. હું નિવેદન કરું છું કે મારી દ્વારા ચુકવવાપાત્ર રકમનું આંક અંતિમરૂપે નક્કી થવાનું બાકી હોવાથી, અને તે આંક સુધી પહોંચવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવી રહ્યો હોવાથી, તેમજ મારી તરફથી ઓછામાં ઓછી ચુકવવાપાત્ર રકમના આધારે, મેં મારી હિસાબી પુસ્તકોમાં મારી તરફથી ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ માટે જોગવાઈ કરી છે અને આ સંદર્ભે મારા ખાતાનો ઉતારો અલગથી આપને મોકલવામાં આવી રહ્યો છે. હું રજૂ કરું છું કે મારી હિસાબી પુસ્તકો તૈયાર કરવાની પ્રક્રિયામાં હોવાથી, જેટલું હું કરવા ઈચ્છું છું તેટલું, વ્યાજની રકમના ચોક્કસ આંકની જોગવાઈ કરવામાં હું સક્ષમ સ્થિતિમાં નથી. હું રજૂ કરું છું કે આ સંદર્ભે સંબંધિત દલાલી પેઢીઓએ સહાય કરવી અને નોંધપાત્ર વિગતો પૂરી પાડવી આવશ્યક છે. હું વધુમાં નિવેદન કરું છું કે મારી દ્વારા કરવામાં આવેલી જોગવાઈ વાસ્તવમાં સાવચેત આધાર પર છે, જોકે મારી તરફથી ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ આ જોગવાઈ કરતાં વધુ રહેશે. હું વિનમ્ર વિનંતી કરું છું કે ઉપરોક્ત બાબતની નોંધ લઈ, વર્તમાન વર્ષ માટે આપ જે મારી આવક નિર્ધારિત કરી રહ્યા છો તેમાંથી તેની કપાત મંજૂર કરશો. જો આપ મારી રજૂઆતો સ્વીકારવા અથવા ઉપરોક્ત ખર્ચની કપાત મને મંજૂર કરવા ઈચ્છુક ન હો,

તો કૃપા કરીને આ સંદર્ભે મને વધુ રજૂઆત કરવાની તક આપશો, વિશેષ કરીને કારણ કે તે મારી કરપાત્ર આવકના નિર્ધારણને અત્યંત અસર કરે છે."

૪૦. ઉપરોક્ત પત્રના અવલોકનથી જણાય છે કે હિસાબોની કોઈ યોગ્ય જાળવણી કરવામાં આવી નહોતી અને સહકાર તો બિલકુલ જ નહોતો. વધુમાં, સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ મહેતાએ પોતાના પત્ર તથા આવકવેરા સત્તાવાળાઓ સમક્ષ કરેલ જાહેરખબરોમાં, જેમાં અપીલકર્તા રસિલા મહેતા હસ્તાક્ષરકાર છે, એ વાત સ્વીકારી હતી કે પરિવાર સંયુક્ત હિંદુ પરિવાર છે જ્યાં બધા સાથે રહે છે અને વ્યવસાય એવો છે કે તેની કામગીરીના સ્તરે અત્યંત નજીકનું નિયંત્રણ આવશ્યક બને છે.

૪૧. નોંધવા યોગ્ય છે કે તા. ૨૧.૦૧.૧૯૯૧ ના પત્રમાં સ્વર્ગસ્થ હર્ષદ એસ. મહેતાએ મુંબઈના આવકવેરા (તપાસ) ના ઉપનિદેશકને તેના કુટુંબની એકમો દ્વારા માધુલી, વરલી ખાતે ફ્લેટોના અધિગ્રહણ માટે થયેલ ચૂકવણીઓના સ્ત્રોત અંગે નીચેની વિગતો જાણ કરી હતી.

કેપિટલ અને મની માર્કેટમાં, ખાસ કરીને પછીના ક્ષેત્રમાં, મારા વ્યવહારોના પરિણામે નાણા અને પ્રતિભૂતિઓનો સતત પ્રવાહ અંદર અને બહાર જતો રહે છે. આ વ્યવહારોના પરિણામે કોઈપણ નિર્ધારિત દિવસે મારા બેંક ખાતાઓમાં મોટા પરંતુ ક્ષણિક હકારાત્મક બેલેન્સ ઊભાં થાય છે. આવી વર્તમાન જવાબદારીઓનું વધુનું મારા ગ્રાહકો/ઘટકો પ્રત્યે ચૂકવવાપાત્ર રકમો રચે છે, જેમાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, કોર્પોરેટ સંસ્થાઓ અને બેંકોનો સમાવેશ થાય છે. આવી રકમો, ભલે સ્વભાવથી ક્ષણિક હોય, છતાં મની માર્કેટમાં દૈનિક કારોબારને ધ્યાને લેતા અર્ધ-કાયમી સ્વરૂપ ધારણ કરવાની દિશામાં પ્રવૃત્ત થાય છે અને નાણાંના એક સંચિત ફ્લોટનું નિર્માણ કરે છે. આ નાણાકીય ફ્લોટનો ઉપયોગ ફ્લેટોની ખરીદી કરવા તેમજ ભવિષ્યમાં, જ્યારે આવી જવાબદારીઓ સ્વયં સમાપ્ત થઈ જાય, ત્યારે આવક ઉપજવાની બાકી હોય તે અવધિ દરમિયાન

શેરોમાં મૂડીરોકાણ કરવા માટે કરવામાં આવ્યો છે. વાસ્તવમાં, મુલતવી અને ભવિષ્યની આવકોને આ ફ્લોટ દ્વારા પૂર્વથી જ નાણાંકીય પુરવઠો કરવામાં આવ્યો છે. હવે હું મારા પરિવાર અને મારી તરફથી, "મધુલી", વરલી ખાતે આવેલ ૯ (નવ) ફ્લેટોના માલિક એમ/એસ કેસ્ટ હોટેલ્સ પ્રા. લિ.ને, ૧૯૯૦ના પ્રથમ અર્ધભાગ દરમિયાન કરવામાં આવેલી ચૂકવણીઓની વિગતો તથા મારા પરિવારના સંબંધિત સભ્યોના સંબંધિત બેંક ખાતાઓના ઉતારાઓ, જે બેંકમાં થયેલી ચૂકવણીઓ અને તેની અનુરૂપ જમાઓ દર્શાવે છે, સંલગ્ન કરું છું. જેમ તારીખોએ આ ફ્લેટો માટે ચૂકવણીઓ કરવામાં આવી હતી, તે નિર્દિષ્ટ તારીખોએ મારા ખાતાઓમાં જમા બેલેન્સ ઉત્પન્ન કરનાર વ્યવહારોની વિગતો પણ સંલગ્ન છે. આપ મૂલવી શકશો કે મારા તમામ પરિવારજનોને મારા વ્યવસાયિક કારોબાર દ્વારા નાણાંકીય સહાય પૂરી પાડવામાં આવી છે.

૪૨. અન્ય એક મહત્વપૂર્ણ પાસું આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૧૩૨(૪) હેઠળ હર્ષદ એસ. મહેતા અને તેના તમામ કુટુંબના સભ્યો સહિત રસિલા એસ. મહેતા દ્વારા કરવામાં આવેલી અંતિમ જાહેરાત સાથે સંબંધિત છે. તેના દિનાંક ૨૪.૦૧.૧૯૯૧ ના નિવેદનમાંથી નીચેનું સામગ્રીસ્વરૂપ અંશ સંબંધિત છે:

સૌપ્રથમ, હું મારા પરિવારના સભ્યો વિશે કેટલીક બાબતોનો લેખાજોખામાં ઉલ્લેખ કરવા ઇચ્છું છું. હું ન્યાયસંગત ગૌરવ સાથે આ દાવો કરું છું કે ૧૯૮૮થી પ્રમાણના દૃષ્ટિકોણે અમારા વિસ્તરણ અને વૃદ્ધિ માટે મારા પરિવારના તમામ સભ્યોના પ્રયત્નોનું સંયોજન જવાબદાર રહ્યું છે. પરિવારનો પ્રત્યેક સભ્ય સંસ્થામાં કોઈને કોઈ જીવનાવશ્યક કાર્યની જવાબદારી સંભાળી રહ્યો છે, જેથી નિયંત્રણો અને ચકાસણીઓની એવી વ્યવસ્થા ઊભી થાય છે, જે કોઈપણ વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિના ફળનું સર્જન, જાળવણી અને ઉપાર્જન કરવા માટે અત્યંત આવશ્યક છે.

તેઓમાંથી લગભગ બધા જ ખૂબ જ સુસ્થાપિત અને લાયકાત ધરાવતા છે અને પોતાની વ્યક્તિગત ક્ષમતામાં વ્યવસાય કરે છે તથા મૂડીરોકાણ, નાણાંકીય બાબતો અંગે સઘન અને સંપૂર્ણ જ્ઞાન ધરાવે છે અને યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઇન્ડિયાના અધિકૃત એજન્ટો છે અથવા બૉંબેની માન્ય સ્ટોક એક્સચેન્જના સભ્યો છે. તેઓ બધા જ સ્ટોક માર્કેટમાં મૂડીરોકાણ બાબતે સક્રિય રસ ધરાવે છે. અમારો પરિવાર એવો મૂડીરોકાણકાર પરિવાર છે, જે મૂડીમૂલ્ય વૃદ્ધિ દ્વારા પ્રગતિ માટે પ્રતિબદ્ધ છે અને શેરોના ટૂંકા ગાળાના તેમજ લાંબા ગાળાના બંને પ્રકારના પોર્ટફોલિયોના મિશ્રણનું ધારણ કરે છે. સંક્ષેપમાં, અમારી સફળતા માટે અમારા સમન્વિત પ્રયત્નો અને મૂડીરોકાણના તત્વજ્ઞાન પ્રત્યે અમે ઋણી છીએ. ૧૯૮૮ પછીના છેલ્લા બે વર્ષમાં આવકમાં થયેલી તીવ્ર વૃદ્ધિ માત્ર મની માર્કેટમાં પ્રવેશ્યા પછી જ થઈ છે.

અમારો પરિવાર સંયુક્ત હિંદુ પરિવાર તરીકે ચલાવવામાં આવે છે. અમે બધા સાથે રહીએ છીએ. અમારા સંયુક્ત પ્રયત્નો અમારા વ્યવસાયની વૃદ્ધિમાં યોગદાન આપનાર સૌથી મહત્વપૂર્ણ પરિબલોમાંનું એક છે. અમારો વ્યવસાય એવો છે કે તેમાં કાર્યાત્મક સ્તરે અત્યંત નજીકનું નિયંત્રણ આવશ્યક છે. પરિવારના વિવિધ સભ્યોએ અમારા વ્યવસાયમાં અત્યંત મહત્વ ધરાવતા વિવિધ ક્ષેત્રોની જવાબદારી સંભાળી છે, જેમ કે સંશોધન, વ્યવહાર મંચ પરનું કાર્ય, વેપાર, નાણાં બજારમાં લેવડદેવડ, શેર સંભાળ, હિસાબ, નાણાંકીય કાર્ય વગેરે. મારી પત્ની શ્રીમતી જ્યોતિ મેહતા અને આશ્વિનની પત્ની શ્રીમતી દીપિકા મેહતા, કાર્યાલયમાં અન્ય કાર્યો સંભાળતાં સંભાળતાં, અધિકૃત લિપિક તરીકે પણ કાર્ય કરે છે અને બોમ્બે સ્ટોક એક્સચેન્જના વ્યવહાર મંચમાં પ્રવેશ માટે આવશ્યક બેજ ધરાવે છે.

૪૩. વધુમાં, સુશ્રી રસિલા એસ. મહેતાનું તા. ૨૫.૦૬.૨૦૦૭નું મુકુંદ એમ. ચિતલે એન્ડ કો., ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ, મુંબઈને સંબોધિત પત્રનો પણ ઉલ્લેખ

કરવો ઉપયોગી છે, જેમાં તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે સંબંધિત અવધિ દરમિયાન, અર્થાત્ ૧૯૯૦ના દાયકામાં, તેઓ અને તેમના પરિવારના તમામ સભ્યો તેમની દ્વારા સંયુક્ત રીતે પ્રોત્સાહિત દલાલી પેઢીઓ અને કંપનીઓ સાથે સક્રિય રીતે સંકળાયેલા હતા. તેમણે આ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે એમ/એસ હર્ષદ એસ. મહેતા, એમ/એસ અશ્વિન મહેતા અને એમ/એસ જે.એચ. મહેતાની દલાલી પેઢીઓ સાથે તેમનું ચાલુ ખાતું હતું.

૪૪. ઉપરોક્ત તમામ વિગતો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે હર્ષદ એસ. મહેતા દ્વારા સંચાલિત દલાલી સંસ્થાઓ સાથે તેમનો સંબંધ હતો તેમજ તેમના સંયુક્ત કુટુંબના વ્યવસાયના વ્યવહારોમાં તેમનો હિત અને હકદારી પણ હતી.

૪૫. મેસર્સ કલ્યાણીવાલા એન્ડ મિસ્ત્રી, મેસર્સ કાપડિયા દમાણિયા એન્ડ કો. અને મેસર્સ નટવરલાલ વેપારી એન્ડ કો. નામની પેઢીઓએ હિસાબોની લેખાપરીક્ષા પૂર્ણ કરી નહોતી અને વિશેષ અદાલતે તા. ૧૬.૧૦.૨૦૦૩ ના આદેશ દ્વારા પરવાનગી આપતાં, કસ્ટોડિયનને અન્ય લેખાપરીક્ષકની નિમણૂક કરવાની પરવાનગી અપાઈ હતી. કસ્ટોડિયને પોતાના તા. ૦૫.૧૧.૨૦૦૩ ના આદેશ દ્વારા મેસર્સ વ્યાસ એન્ડ વ્યાસ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સને હિસાબોની લેખાપરીક્ષા કરવા તેમજ જનકીરામન સમિતિ અહેવાલ, આઈડીજી અહેવાલ અને આરબીઆઈ દ્વારા કરાયેલી બેંકોની લેખાપરીક્ષાના આધારે તૈયાર કરાયેલા અહેવાલો તથા વિશેષ અદાલતમાં દાખલ કરાયેલા આરોપપત્રમાં દર્શાવ્યા મુજબ મેસર્સ હર્ષદ એસ. મહેતા જૂથ અને તેની સૂચિત એકમો દ્વારા કરવામાં આવેલા છેતરપિંડીયુક્ત અને ગેરકાયદેસર વ્યવહારોની તપાસ કરવા માટે નિયુક્ત કર્યા હતા. મેસર્સ વ્યાસ એન્ડ વ્યાસે હર્ષદ એસ. મહેતા જૂથ બાબતે પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. ઉક્ત અહેવાલમાં પણ, હિસાબોની લેખાપરીક્ષા દરમિયાન અપીલકર્તાઓ અને જૂથ તરફથી થયેલા સંપૂર્ણ અસહકાર તરફ વ્યાસ એન્ડ વ્યાસે ધ્યાન દોર્યું હતું. અહેવાલમાં,

મેસર્સ હર્ષદ એસ. મહેતાના બિન-લેખાપરીક્ષિત હિસાબોની સમીક્ષા કરતાં નાણાંના વાળવણી અંગે નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું:

"૧૨ નાણાંનો વિમુખ ઉપયોગ

૧૨.૧ એચ.એસ.એમે પી.એસ.યુ. બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા નાણાં મળતા જ તે સમયે તેના પરિવારના સભ્યો તરફ પોતાના નાણાં વાળી દીધા હતા. અમે પરિશિષ્ટ ક્રમાંક ૭ માં પરિવારના સભ્યો તથા તેની સહયોગી કંપનીઓ તરફ વાળી દેવાયેલા નાણાંનું નિવેદન તૈયાર કર્યું છે. અમે તેના પરિવારના સભ્યો અને સહયોગી કંપનીઓના હિસાબ-તપાસ કરાવેલા અહેવાલોમાંથી પણ આ આંકડાઓની તપાસ કરી છે અને તુલનાત્મક ચાર્ટ પરિશિષ્ટ ક્રમાંક ૬એ માં જોડાયેલ છે.

૧૨.૨ વધુમાં, અમે એચ.એસ.એમ. જૂથના કુટુંબના સભ્યો અને સંલગ્ન કંપનીઓ તરફ વાળી દેવાયેલ નાણાંનો અંતિમ ઉપયોગ અભ્યાસ કર્યો અને જાણવા મળ્યું કે તે નાણાંનો ઉપયોગ અથવા તો અચલ મિલ્કતોની ખરીદી માટે કરવામાં આવ્યો હતો અથવા તો શેરો અને પ્રતિભૂતિઓની ખરીદી માટે કરવામાં આવ્યો હતો. એચ.એસ.એમ.એ પોતાના કુટુંબના સભ્યો તથા પોતાની સંલગ્ન કંપનીઓ પાસેથી વ્યાજ વસૂલ કર્યું નથી. એચ.એસ.એમ. જૂથ દ્વારા થયેલા અંતિમ ઉપયોગની વિગતો (વ્યાપક રીતે) પણ સંલગ્ન છે.

૧૨.૩ આ એક વ્યક્તિ દ્વારા ચલાવવામાં આવેલ બાબત છે, એટલે કે શ્રી એચ.એસ. મહેતા, જેમણે પી.એસ.યુ. બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી નાણાં એકત્ર કર્યા અને તે નાણાં પોતાની જૂથ સંસ્થાઓ તરફ વાળી દીધા. કુટુંબના એક સભ્ય પાસેથી કુટુંબના બીજા સભ્યને નાણાંની ચુકવણી/પ્રાપ્તિ કરવા પર કોઈ પ્રતિબંધ નથી. પરંતુ ત્યારબાદ તમામ સાવચેતીપૂર્ણ ધોરણોનું પાલન થયેલું હોવું

જોઈએ. આ કેસમાં કોઈ વ્યાજ વસૂલવામાં આવ્યું નહોતું/ચૂકવવામાં આવ્યું નહોતું અને બન્ને હિસાબી પુસ્તકોના બેલેન્સમાં વિશાળ તફાવતો છે.

૧૨.૪ વ્યાપાર અને વાણિજ્યને પ્રોત્સાહિત કરવા તથા વિકાસ આપવા માટે નિગમિત એકમની સંકલ્પના વિકસાવવામાં આવી હતી, પરંતુ ગેરકાયદેસર કૃત્યો કરવા અથવા લોકોને છેતરવા માટે નહીં; તેથી જ્યાં નિગમિત સ્વરૂપનો ઉપયોગ ગેરકાયદેસરતા આચરવા અથવા અન્યને છેતરવા માટે કરવામાં આવે છે, ત્યાં તે નિગમિત સ્વરૂપની અવગણના કરવી જોઈએ અને નિગમિત આવરણની પાછળ રહેલી વાસ્તવિકતાને જોવામાં આવશે.

૧૨.૫ અમે એવું નિર્ધારિત કર્યું છે કે આ નિગમિત સંસ્થાઓ માત્ર આવરણરૂપ છે, જેના પાછળ એચ.એસ.એમ. છુપાયેલો છે અને/અથવા તેના કુટુંબના સભ્યો સંકળાયેલા છે, અને નિંગમીકરણનો ઉપાય વાસ્તવમાં ગેરકાયદેસરતાઓ આચરવા અને/અથવા રાજ્યની આવક તથા અન્ય લોકોને છેતરવા માટે અપનાવવામાં આવેલ એક ચુકિત હતો. અંતે, કાયદાનું રક્ષણ મેળવવા માટે, જો એચ.એસ.એમ. ઉજાગર થઈ જાય તો તેના કુટુંબના સભ્યોની માલિકીની મિલકતનું રક્ષણ થઈ શકે.

૧૨.૬ વધુમાં, અમે સુશ્રી રસિલા મહેતા અને રીના મહેતાના હિસાબોનું અધ્યયન કર્યું છે, જેઓ સૂચિત પક્ષકારો નથી અને જેમના હિસાબો હિસાબી તપાસના આધીન નહોતા. તા. ૮/૬/૯૨ના રોજ એમ/એસ એચએસએમની ચોપડાઓમાં આ બન્ને એકમોના બાકી રહેલા કુલ બેલેન્સ નીચે મુજબ છે:

સુશ્રી રસિલા મહેતા	૧૦,૮૨,૬૫,૮૬૦.૭૪
સુશ્રી રીના મહેતા	૬,૩૩,૩૫,૮૩૪.૬૯

અમે સુશ્રી રસિલા મહેતા અને રીના મહેતાના હિસાબોની, જે મેસર્સ એચએસએમની પુસ્તકોમાં દર્શાવે છે, તેની નકલો સંલગ્ન કરીએ છીએ. હિસાબોમાંથી અમારે એવું અવલોકન થયું છે કે મેસર્સ એચએસએમે રસિલા મહેતાને તારીખ ૧૬મી એપ્રિલ ૧૯૯૦ના રોજ રૂ. ૩૦ લાખની રકમ અને તારીખ ૧૮મી એપ્રિલ ૧૯૯૦ના રોજ રૂ. ૧૨૫૯૦૦૦/- ની રકમ ચૂકવી હતી. આ જ તે તારીખો છે જ્યારે પરિવારના અન્ય સભ્યોએ ‘મધુલી’માં ફ્લેટ ખરીદ્યો હતો. તેથી, અમારી મતે, આ નાણાં મેસર્સ એચએસએમ દ્વારા સુશ્રી રસિલા મહેતા (માતા)ને ‘મધુલી’માં ફ્લેટની ખરીદી માટે વાળી દેવાયા હતા. વધુમાં, અમારે એવું પણ અવલોકન કર્યું છે કે મેસર્સ એચએસએમે વિવિધ કંપનીઓના શેરોની ખરીદીના હિસાબે સુશ્રી રસિલાના ખાતામાં ડેબિટ નોંધ કરી હતી. તેવી જ રીતે, સુશ્રી રીના મહેતાના કેસમાં, તેમના દ્વારા શેરોની વિશાળ માત્રામાં ખરીદી કરવામાં આવી હતી, જેના માટેનું નાણાંકીય ભંડોળ મેસર્સ એચએસએમ દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવ્યું હતું. શ્રીમતી રસિલા અને શ્રીમતી રીના મહેતાના હિસાબોની નકલ અનુબંધ ક્રમાંક પૃષ્ઠમાં સંલગ્ન છે.

૧૨.૭ એચએસએમ દ્વારા પોતાના કુટુંબના સભ્યો તરફ વાળવામાં આવેલ ઉપરોક્ત નાણાં નિશ્ચિતપણે અચલ મિલ્કતો અને શેરોની ખરીદી માટે હતા. તેથી ઉપરોક્ત વ્યક્તિઓની કહેવાતી માલિકીની તમામ સંપત્તિઓ માત્ર એચએસએમને જ પરત જવી જોઈએ."

૪૬. કેનબેંક ફાઇનાન્શિયલ સર્વિસિસ લિ. (કેનરા બેંકની સંપૂર્ણ માલિકીની અનુસંગી કંપની) દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદના આધારે, કસ્ટોડિયને અપીલકર્તાઓને ૦૪.૦૧.૨૦૦૭ના રોજ સૂચિત કર્યા હતા. અપીલકર્તાઓએ અધિનિયમની કલમ ૪(૨) હેઠળની સૂચના સંબંધિત આજ્ઞાને પડકારતી અરજીઓ દાખલ કરી હતી. વિશેષ અદાલતે મેસર્સ વ્યાસ એન્ડ વ્યાસ દ્વારા રજૂ કરાયેલ ઓડિટ અહેવાલ સહિતની તમામ સામગ્રીનું અવલોકન કર્યું હતું. મેસર્સ વ્યાસ એન્ડ વ્યાસ દ્વારા રજૂ કરાયેલા હિસાબોનો સારાંશ નીચે મુજબ છે:

હરષદ મહેતા ગ્રુપની વિવિધ સંસ્થાઓના ચોપડામાં ૦૧.૦૪.૧૯૯૧ થી ૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ની મુદત માટે શ્રીમતી રસિલા એસ. મહેતાનું ખાતાવહી ખાતું (લેજર એકાઉન્ટ).

સારાંશ

મેસર્સ હરષદ એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૯૦ ના રોજ શરૂઆતની બાકી (ઓપનિંગ બેલેન્સ):
₹૩૨,૨૭,૦૪૭.૩૦

ઉમેરો:

૩૨૨૭૦૪૭.૩૦

(i) ખરીદેલા શેર્સ:

₹૨૭,૫૩,૯૩,૭૦૯.૫૦

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ:

₹૧૧,૦૧,૮૪,૬૧૬.૪૪

કુલ ઉધાર :

₹૩૮,૮૮,૦૫,૩૭૩.૨૪

જમા બાદ કરો:

૧૯૯૦-૯૧: ₹૭,૧૧,૩૫,૯૧૯.૦૦

૧૯૯૧-૯૨: ₹૧૯,૫૦,૯૦,૫૩૮.૫૦

૮મી જૂન ૧૯૯૨: ₹૧,૬૯,૪૮,૦૫૫.૦૦

કુલ જમા: ₹૨૮,૩૧,૭૪,૫૧૨.૫૦

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ બાકી ઉધાર (ડેબિટ બેલેન્સ): ₹૧૦,૫૬,૩૦,૮૬૦.૭૪

ઉમેરો:

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજના સરવૈયા (બેલેન્સ શીટ) મુજબ મેસર્સ હરષદ એસ. મહેતા પાસેથી લેણી નીકળતી લોન અને એડવાન્સ: ₹૨૬,૩૫,૦૦૦.૦૦

કુલ ઉધાર: ₹૧૦,૮૨,૬૫,૮૬૦.૭૪

શ્રી હરષદ એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૯૧ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: શૂન્ય

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: શૂન્ય

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: ₹૫૦,૦૦,૦૦૦.૦૦

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ બાકી ઉધાર: ₹૫૦,૦૦,૦૦૦.૦૦

જમા બાદ કરો:

૧૯૯૧-૯૨: શૂન્ય

૮મી જૂન ૧૯૯૨: શૂન્ય

કુલ ઉધાર: ₹૫૦,૦૦,૦૦૦.૦૦

મેસર્સ જ્યોતિ એચ. મહેતા

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ શરૂઆતની બાકી (ક્લાયન્ટ કન્ટ્રોલ - સારાંશ મુજબ):
₹૧૧,૭૮,૯૯,૫૪૪.૦૦

ઉમેરો:

(i) મળવાપાત્ર વ્યાજ (સરવૈયાના પરિશિષ્ટ E મુજબ): ₹૨૫,૦૦,૦૦૦.૦૦

કુલ ઉધાર: ₹૧૨,૦૩,૮૮,૫૪૪.૦૦

શ્રીમતી જ્યોતિ એચ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૮૦ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: ₹૧,૭૮,૫૫૦.૦૦

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: શૂન્ય

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: ₹૧૮,૦૦૦.૦૦

કુલ ઉધાર: ₹૧,૮૭,૫૫૦.૦૦

જમા બાદ કરો:

૩૧મી માર્ચ ૧૯૮૧ ના રોજ બાકી ઉધાર: શૂન્ય

૮મી જૂન, ૧૯૮૨ ના રોજ કાચા સરવૈયા (ટ્રાયલ બેલેન્સ) મુજબ બાકી:
₹૧,૮૭,૫૫૦.૦૦

મેસર્સ અશ્વિન એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૮૦ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: ₹૧,૧૭,૭૫૬.૦૦

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: ₹૧૪,૮૧,૬૬,૦૮૨.૨૫

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: ₹૩૦૦.૦૦

કુલ ઉધાર: ₹૧૪,૯૦,૪૮,૬૨૬.૨૫

જમા બાદ કરો:

૧૯૯૦-૯૧: ₹૮,૮૦,૩૪,૧૪૯.૦૦

૧૯૯૧-૯૨: ₹૪,૭૪,૧૪,૬૫૬.૮૪

૮મી જૂન ૧૯૯૨: ₹૬,૪૯,૩૭૩.૦૦

કુલ જમા: ₹૧૩,૬૦,૯૮,૧૭૮.૮૪

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ બાકી ઉધાર: ₹૧,૨૯,૫૦,૪૪૭.૪૧

શ્રી અશ્વિન એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૯૧ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: શૂન્ય (NIL)

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: ₹૨,૦૪,૦૮૫.૫૦

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: શૂન્ય (NIL)

કુલ ઉધાર: ₹૨,૦૪,૦૮૫.૫૦

જમા બાદ કરો: શૂન્ય (NIL)

કુલ ઉધાર: ₹૨,૦૪,૦૮૫.૫૦

શ્રીમતી દીપિકા એ. મહેતા

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ શરૂઆતની બાકી (શ્રીમતી દીપિકા એ. મહેતાના કાચા સરવૈયા મુજબ): ₹૨૦,૫૦૦.૦૦

હરષદ મહેતા ગ્રુપની વિવિધ સંસ્થાઓના ચોપડામાં ૧ st એપ્રિલ, ૧૯૯૦ થી ૮ th જૂન, ૧૯૯૨ ની મુદત માટે શ્રીમતી રીના એસ. મહેતાનું ખાતાવહી ખાતું (લેજર એકાઉન્ટ):

સારાંશ:

મેસર્સ હરષદ એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૯૦ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: શૂન્ય (NIL)

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: ₹૭,૨૯,૧૮,૧૧૨.૭૫

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: ₹૩,૨૨,૩૯,૯૮૦.૯૪

કુલ ઉધાર: ₹૧૦,૫૧,૫૮,૦૯૩.૬૯

જમા બાદ કરો:

૧૯૯૦-૯૧: શૂન્ય (NIL)

૧૯૯૧-૯૨: ₹૪,૧૮,૨૨,૨૫૯.૦૦

કુલ જમા: ₹૪,૧૮,૨૨,૨૫૯.૦૦

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ બાકી ઉધાર: ₹૬,૩૩,૩૫,૮૩૪.૬૯

(૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ ક્લાયન્ટ કન્ટ્રોલ એકાઉન્ટ્સની નકલ મુજબ આ બાકી ૩૧.૦૩.૧૯૯૨ ના રોજ મુજબ સમાન છે.)

શ્રી હરષદ એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૯૧ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: શૂન્ય

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: શૂન્ય

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: ₹૩૫,૦૦,૦૦૦.૦૦

કુલ ઉધાર: ₹૩૫,૦૦,૦૦૦.૦૦

જમા બાદ કરો: શૂન્ય

કુલ ઉધાર: ₹૩૫,૦૦,૦૦૦.૦૦

(૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજના કાચા સરવૈયા મુજબ ૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ની બાકી એ ૩૧.૦૩.૧૯૯૨ ની બાકી સમાન છે)

મેસર્સ જ્યોતિ એચ. મહેતા

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ શરૂઆતની બાકી (મેસર્સ જ્યોતિ એચ. મહેતાના રિપોર્ટના અર્ક મુજબ ક્લાયન્ટ કન્ટ્રોલ – AR સારાંશ): ₹૫,૦૭,૫૭,૯૩૭.૦૦

ઉમેરો: મળવાપાત્ર વ્યાજ: ₹૩૦,૦૦,૦૦૦.૦૦

કુલ ઉધાર: ₹૫,૩૭,૫૭,૯૩૭.૦૦

શ્રીમતી જ્યોતિ એચ. મહેતા

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ શરૂઆતની બાકી (૮મી જૂન ૧૯૯૨ ના રોજના કાચા સરવૈયા મુજબ): ₹૧,૩૧,૦૦૦.૦૦

જમા: શૂન્ય

મેસર્સ અશ્વિન એસ. મહેતા

૦૧.૦૪.૧૯૯૦ ના રોજ શરૂઆતની બાકી: શૂન્ય

ઉમેરો:

(i) ખરીદેલા શેર્સ: ₹૧૦,૨૨,૯૩,૧૫૫.૦૦

(ii) ટ્રાન્સફર કરાયેલ ભંડોળ: ₹૪૯,૨૯,૬૮૭.૫૦

કુલ ઉધાર: ₹૧૦,૭૨,૨૨,૮૪૨.૫૦

જમા બાદ કરો:

૧૯૯૦-૯૧: શૂન્ય

૧૯૯૧-૯૨: ₹૫,૦૯,૩૬,૪૮૫.૦૦

કુલ ઉધાર બાકી: ₹૫,૬૨,૮૬,૩૫૭.૫૦

શ્રીમતી દીપિકા એ. મહેતા

૦૮.૦૬.૧૯૯૨ ના રોજ શરૂઆતની બાકી (શ્રીમતી દીપિકા એ. મહેતાના કાચા સરવૈયા મુજબ): ₹૮,૩૦૦.૦૦)

મેસર્સ વ્યાસ અને વ્યાસ નો અહેવાલ વિગતવાર વાંચ્યા પછી, સ્પેશિયલ કોર્ટ એ તારણ પર આવી કે અપીલકર્તાઓ સ્વર્ગસ્થ હરષદ એસ. મહેતાના માત્ર મહોરાં (ફન્ડ્સ) જ છે. કોર્ટે વધુમાં એવું તારણ કાઢ્યું કે અપીલકર્તાઓ માત્ર ગૃહિણીઓ છે અને તેમને શેરોની ખરીદી માટે બ્રોકરેજ ફર્મ્સ દ્વારા લોન આપવામાં આવી હતી. આથી, સ્પેશિયલ કોર્ટે યોગ્ય રીતે ઠેરવ્યું કે નાણાં અને અસ્કયામતો બ્રોકરેજ ફર્મ્સ દ્વારા અપીલકર્તાઓને ડાયવર્ટ કરવામાં આવી હતી, જે બ્રોકરેજ ફર્મ્સ

વિશિષ્ટ રીતે સૂચિત (નોટિફાઇડ) પક્ષકારો હતા. ઓડિટરના અહેવાલ પર સંપૂર્ણ આધાર રાખવા બદલ શ્રી સૈયદે સ્પેશિયલ કોર્ટના ઓર્ડર સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. અમે નીચેના કારણોસર તેમના વાંધાને ફગાવીએ છીએ:

પ્રથમ તો, આ મુદ્દો અનેક વ્યક્તિઓના હિસાબો સાથે સંબંધિત છે. સ્વર્ગસ્થ હરષદ મહેતાના પરિવારના વિવિધ સભ્યોને લગતા હિસાબોના અનેક વોલ્યુમોની ચકાસણી કરવાની હતી. કોર્ટ અને બારના સભ્યો એકાઉન્ટિંગ પ્રક્રિયાઓથી જાણીતા હોતા નથી અને આવા પ્રસંગે સ્થાપિત ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ ફર્મની સહાયની જરૂર હોય છે. વાસ્તવમાં, અદાલત દ્વારા પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો અંગેની દલીલો દરમિયાન પણ, શ્રી સૈયદે પોતે એકાઉન્ટન્સીથી માહિતગાર હોય તેવા વ્યક્તિઓની સહાય માંગી હતી. આ બાબતમાં જટિલતાને ધ્યાનમાં રાખીને, સ્પેશિયલ કોર્ટ દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ એવી વ્યાસ અને વ્યાસ પાસેથી અહેવાલ મેળવવામાં કંઈ ખોટું નથી. સ્પેશિયલ કોર્ટનો આદેશ કોઈપણ ખામીથી પીડાતો નથી અને કસ્ટોડિયન સમક્ષ એ બાબતે સંતોષ મેળવવા માટે પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હતી કે સ્વર્ગસ્થ હરષદ એસ. મહેતા દ્વારા અપીલકર્તાઓને નાણાં ડાયવર્ટ કરવામાં આવ્યા હતા.

૪૭. શું અપીલકર્તાઓ સિક્યુરિટીઝમાંના વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓમાં સંકળાયેલા ન હોવાથી, અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર તેમની સામે કાર્યવાહી ચલાવી શકાતી હોત કે નહીં—

અપીલકર્તાઓનો આ વિવાદ છે કે તેઓ સામે કોઈપણ ગુનાનો આરોપ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો નથી, તેથી તેમને અધિનિયમ હેઠળ જાહેર કરી શકાય નહિ. અપીલકર્તાઓના જણાવ્યા મુજબ, “ગુનામાં સંડોવાયેલા” શબ્દસમૂહનો અર્થ માત્ર “ગુનાના આરોપી” એવો જ થઈ શકે અને તેઓ સામે કોઈ ગુનાનો આરોપ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો નથી, તેથી તેમને જાહેર કરી શકાય નહિ. ઉપરોક્ત શબ્દો જે એકબીજા સાથે સંબંધિત રીતે વપરાયા છે, તેમના અર્થઘટનમાં નોસ્કિતુર અ

સોસિયલ નામનો અર્થઘટનનો નિયમ લાગુ પાડી શકાય. સંસદના અધિનિયમમાં આવેલા શબ્દોનું, તેમની તાત્કાલિક સંદર્ભમાં આવેલા અન્ય શબ્દોના આધારથી અર્થઘટન કરવું, અર્થઘટનનો માન્ય નિયમ છે. પરસ્પર જોડાણમાં આવેલા આ ત્રણ શબ્દોની વાસ્તવિક ગોઠવણી સૂચવે છે કે એકનો અર્થ બીજા પાસેથી રંગ ગ્રહણ કરે છે. આ નિયમને અન્ય રીતે આ પ્રમાણે સમજાવવામાં આવ્યો છે: “શંકાસ્પદ શબ્દોના અર્થનું નિર્ધારણ, તેમના સાથે સંકળાયેલા શબ્દોના અર્થના સંદર્ભથી કરી શકાય.” (જુઓ અમદાવાદ ટીચર્સ એસોસિયેશન વિ. એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ઓફિસર, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૧૪૨૬).

૪૮. તેથી, વર્તમાન કેસમાં જે “ગુનો” છે અને જેમાં અપીલકર્તાઓ કથિત રીતે સંકળાયેલા છે, તેની પ્રકૃતિ ધ્યાનમાં લેવાય તેવી છે. અધિનિયમ એવો કોઈ ગુનો સર્જતું નથી કે જેના માટે કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિ સામે આરોપ મૂકવો પડે અથવા તેને દોષિત ઠરાવવી પડે. તેથી “ગુનામાં સંકળાયેલ” એવો શબ્દપ્રયોગ “ગુનાનો આરોપી” એવો અર્થ આપતો નથી. તેમજ, જાનકીરામન સમિતિ, સંયુક્ત સંસદીય સમિતિ અને ઇન્ટર ડિસિપ્લિનરી ગ્રુપ (આઈ.ડી.જી.) ના વિવિધ અહેવાલોની વિચારણા કર્યા પછી, અને આ હકીકતને ધ્યાને લેતા કે એમ/એસ હર્ષદ એસ. મહેતા જૂથના તેના પરિવારજનો/એકમો સહિત ૨૮ સભ્યોને વિશેષ અધિનિયમ અધ્યાદેશ હેઠળ જ અધિસૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા, અપીલકર્તાઓ ગુનામાં સંકળાયેલા હોવાની વાજબી શંકા થઈ શકતી હતી. ઉપરોક્ત તથ્યપરિસ્થિતિ અપીલકર્તાઓને અધિસૂચિત કરવા માટે કસ્ટોડિયનના સંતોષ માટે પૂરતી હતી. અધિનિયમનો હેતુ માત્ર ગુનેગારને કાયદેસરની પકડમાં લાવવાનો જ નથી, પરંતુ અંતે જે જાહેર નાણાં છે તેની વસુલાત કરવાનો પણ છે. તૃતીય પક્ષ, ગુનેગાર અને/અથવા મિલકત વચ્ચે સંબંધ હોય તો તે તૃતીય પક્ષને પણ અધિસૂચિત કરી શકાય. વિશેષ અદાલત અધિનિયમની કલમ ૩(૨) માં આવેલ “સંકળાયેલ” શબ્દનું અર્થઘટન એવું કરવું જોઈએ કે જેથી અધિનિયમનો હેતુ સિદ્ધ થાય. આ

અદાલતે અશ્વિન એસ. મહેતા વિ. કર્સ્ટોડિયન અને અન્ય, (૨૦૦૬) ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

જોકે, આ તબક્કે અમે અપીલકર્તાઓની ઉક્ત દલીલની સાચાશ કે અન્યથા વિશે વિચારણા કરવા ઈચ્છતા નથી, તેમ છતાં તેમાં કોઈ શંકા રહી શકતી નથી કે તેઓ સૂચિત વ્યક્તિઓ હોવાને કારણે તેમની બધી મિલ્કતો તેનો પરિણામરૂપે આપોઆપ જમ થયેલી માનવામાં આવશે. તે હેતુ માટે, તેમના વિરુદ્ધ કોઈ ગુનો આચરવાનો આરોપ મૂકાયેલો હોવો આવશ્યક નથી.

૪૯. જ્યોતિ એચ. મહેતા અને અન્ય વિ. કર્સ્ટોડિયન અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૧૦ એસ.સી.સી. ૫૬૪માં, આ અદાલતે પરિચ્છેદ ૩૩ થી ૩૮માં એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે સ્પેશિયલ કોર્ટ અધિનિયમ એક વિશેષ કાયદો છે અને પોતે જ સંપૂર્ણ સંહિતા છે. જે હેતુ અને ઉદ્દેશ માટે તે બનાવવામાં આવ્યો હતો તે એવો હતો કે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે છેતરપિંડી કરવા સંબંધિત ગુનાહિત દુરાચરણના કૃત્યમાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓને દંડિત કરવાના અને તેમાં સંકળાયેલા લોકોની મિલ્કતો માત્ર બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ જ નહીં પરંતુ અન્ય સરકારી એજન્સીઓની જવાબદારીઓના નિવહન માટે પણ વિનિયોજિત થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનું. આ સ્વરૂપના કાયદાનું અર્થઘટન કરતાં અદાલતે હંમેશા શાબ્દિક અર્થને જ અનુસરવો જોઈએ એવું નથી, પરંતુ વ્યાપક જાહેર હિતને ધ્યાનમાં રાખીને તેનું અર્થઘટન કરવું જોઈએ. ઉક્ત હેતુ માટે, અદાલત અર્થઘટનના મૂળભૂત નિયમોનો પણ આશ્રય લઈ શકે છે, અર્થાત્ ઉત રેસ મેગિસ વાલિયાત ક્વામ પેરિયાત, જેથી એવું જોવાય કે કોઈ યાંત્રિક જોગવાઈનું અર્થઘટન એવી રીતે થવું જોઈએ કે આક્ષેપક કલમ દ્વારા લાદવામાં આવેલી જવાબદારી અમલમાં આવે અને તે યાંત્રિક વ્યવસ્થા કાર્યક્ષમ બને. કાયદાઓનું અર્થઘટન એવી રીતે થવું જોઈએ કે જે અનિષ્ટને દબાવે અને વિધાનમંડળે મનમાં રાખેલો ઉદ્દેશ આગળ વધારે. કાયદાને નિષ્ક્રિય બનાવે તેવી સંકુચિત વ્યાખ્યા સ્વીકારવી નહીં. પ્રાસંગિક વાચન કાયદાના અર્થઘટનનો સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધાંત છે. કાયદાની કલમોનું અર્થઘટન, વિષયવસ્તુ સાથે સંબંધિત સમગ્ર કાયદાને સુસંગત બનાવવાના હેતુસર, અન્ય જોગવાઈઓની સરખામણીમાં

પ્રાસંગિક સંદર્ભ સાથે કરવું જોઈએ. વધુમાં, દંડાત્મક કાયદા સંબંધે પણ અતિસંકુચિત અને આડંબરપૂર્ણ, શાબ્દિક અને શબ્દકોશ આધારિત વ્યાખ્યાને હંમેશા અમલમાં મૂકવી જ પડે એવું નથી. કાયદાનું અર્થઘટન ગુનાની વિષયવસ્તુ અને જે ઉદ્દેશ કાયદો હાંસલ કરવા માગે છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું પડે. કાયદાનો હેતુ ગુનેગારને કાયદાની જાળમાંથી સરકી નીકળવાની મંજૂરી આપવાનો નથી. વિધાનમંડળનો સ્પષ્ટ આશય નિષ્ફળ જાય એવું અર્થઘટન અદાલતો નકારી કાઢશે, ભલે વપરાયેલી ભાષામાં થોડી અચોક્કસાઈ હોય. કાયદેસર વ્યવસ્થાને નિષ્ફળતામાં ધકેલવાનું ટાળવું જોઈએ અને જ્યાં વિધાનમંડળના આશયને અસરકારક રીતે અમલમાં મૂકી શકાય નહીં તેવી સ્થિતિ હોય, ત્યાં અસરકારક પરિણામ લાવવા માટે અદાલતો વધુ સાહસિક વ્યાખ્યા સ્વીકારશે. હેતુપ્રધાન અર્થઘટનનો નિયમ વેગ પકડી રહ્યો હોય ત્યારે, સંસદે જે ભાષાનો ઉપયોગ કર્યો છે તેના દ્વારા કાંઈ જ હાંસલ કર્યું નથી એવું માનવામાં અદાલતો અત્યંત અનિચ્છુક હોવી જોઈએ, જ્યારે તે શું હાંસલ કરવા માગે છે તે પૂરતું સ્પષ્ટ હોય.

૫૦. કેનફિના નાણાકીય સંસ્થા છે કે નહીં અને કેનફિનાએ દાખલ કરેલી ફરિયાદ અમાન્ય છે કે નહીં—

ફરિયાદ કેનફિનાથી પ્રાપ્ત થઈ છે, જે કેનરા બેંક, એક રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક, ની ૧૦૦% સહાયક સંસ્થા છે. અધિનિયમ હેઠળ “નાણાકીય સંસ્થા” શબ્દસમૂહની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી નથી. સ્પેશિયલ કોર્ટ અધિનિયમ બનાવવો આવશ્યક બન્યો હતો, કારણ કે વિવિધ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓના કારોબાર અંગે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ કરેલી તપાસોના પરિણામે વિશાળ પાયે અનિયમિતતાઓ પ્રકાશમાં આવી હતી, જેમની રકમો ગેરરીતે કાઢી લેવાઈ હતી. તેથી હેતુઓ અને કારણોના નિવેદનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે અધિનિયમનો હેતુ અને ઉદ્દેશ તે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને તેમની પાસેથી ગેરરીતે કાઢી લેવાયેલી રકમો વસૂલ કરીને પરત આપવાનો હતો. તેથી એ સ્પષ્ટ છે કે જે સંસ્થાઓને આવરી લેવાનો આશય હતો, તે એવી બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ હતી, જેઓના કારોબાર અંગે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ તપાસ કરાવી હતી. તપાસ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ જનકીરામન

કમિટી, સંયુક્ત સંસદીય સમિતિ, અને આંતર-વિષયક સમૂહ મારફતે હાથ ધરી હતી. કેનફિનાના કારોબારની પણ વિવિધ સમિતિઓ દ્વારા નાણાકીય સંસ્થા તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી. સ્પેશિયલ કોર્ટ દ્વારા ફેરગ્રોથ ફાઇનાન્શિયલ સર્વિસિસ વિ. આંધ્રા બેંક, વિવિધ અરજી નં. ૨૨૨ ઓફ ૧૯૯૬માં, તા. ૨૫.૦૬.૧૯૯૭ના તેના આદેશમાં જે રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે તે મુજબ, કેનફિનામાંથી પણ વિશાળ પાયે રકમો ગેરરીતે કાઢી લેવામાં આવી હતી, તે હકીકત પ્રકાશમાં આવી છે.

૫૧. અપીલકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલની દલીલ છે કે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા કેનફિનાને નાણાકીય સંસ્થા તરીકે માન્ય ગણવા અંગેનો વિચાર નકારી કાઢવામાં આવ્યો હોવાથી કેનફિનાને નાણાકીય સંસ્થા તરીકે ગણવી જોઈએ નહીં. પરંતુ આવી કઠોર અને બંધબેસતી વ્યાખ્યા દેવું વસૂલી અધિનિયમ, કંપનીઓ અધિનિયમ, નાણાકીય સંપત્તિઓના સિક્યુરિટાઈઝેશન અને પુનઃરચના તથા સુરક્ષા હિતના અમલીકરણ અધિનિયમ, ૨૦૦૨ વગેરે જેવા અન્ય અધિનિયમોની જોગવાઈઓ પર લાગુ કરવી જોઈએ. આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે "નાણાકીય સંસ્થા" શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યો અને કારણોના નિવેદન અનુસાર કરવું જોઈએ.

૫૨. તેથી, આ અધિનિયમના પ્રારંભિક તબક્કામાં જ ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસો રહેલી હતી અને આ તપાસો જાનકીરામન સમિતિ દ્વારા આગળ ચલાવવામાં આવી હતી. આ અધિનિયમનો અમલ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓના કારોબાર પર થવાનો હતો (જોકે તેઓ આ શબ્દની કડક વ્યાખ્યામાં આવરી લેવાતા ન હોય, છતાં ૧૯૯૨ના પ્રતિભૂતિ કૌભાંડમાં સંકળાયેલા હતા), જેઓના કારોબારની બાબતોની તપાસ જાનકીરામન સમિતિએ કરી હતી. કેનફિના એવી જ એક બિન-બેંકિંગ નાણાકીય સંસ્થા હતી, જેના વિષે જાનકીરામન સમિતિએ તપાસ કરી હતી અને તેથી તેનો સમાવેશ આ અધિનિયમ હેઠળ થવાનો હતો.

૫૩. માહિતીના આ સ્ત્રોતોનું દૃષ્ટાંત નિયમાવલીના નિયમ ૨ માં આપવામાં આવ્યું છે, જે નીચે મુજબ છે:

"૨. માહિતીના સ્ત્રોતો: સિક્યુરિટીઝમાં વ્યવહારો સંબંધિત ગુનાઓના વિશેષ અદાલત (વિચારણા) અધિનિયમ, ૧૯૯૨ ની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ નિયુક્ત કરાયેલ કસ્ટોડિયન (જેનો અહીંથી આગળ 'અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે) તેની સમક્ષ ----- દ્વારા વ્યક્તિગત રીતે રજૂ કરાયેલ અથવા તેને ટપાલ દ્વારા મોકલાયેલ લેખિત કોઈપણ માહિતી અથવા ફરિયાદ વિચારણા માટે સ્વીકારી શકે છે -----

(એ) ભારતીય રિઝર્વ બેંક;

(બી) કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા

(સી) સરકારની કોઈપણ અમલવારી અથવા તપાસ એજન્સી અથવા વિભાગ;

(ડી) સરકારના કોઈપણ અધિકારી અથવા સત્તાધિકારી;

(ઈ) કોઈપણ વ્યક્તિ, જે સિક્યુરિટીઓના વ્યવહારોમાં ડીલર, એજન્ટ અથવા દલાલ તરીકે સંકળાયેલ હોય;

(એફ) સિક્યુરિટીમાં જેના અધિકારો અથવા હિતો પર અસર પડે તેવી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ:

(જી) અધિનિયમ હેઠળ સ્થાપિત વિશેષ અદાલત સમક્ષની અહેવાલો અને કાર્યવાહી સહિત, અથવા હાલ અમલમાં રહેલી કોઈપણ અદાલત અથવા ન્યાયાધિકરણ સમક્ષની, કસ્ટોડિયનને કોઈપણ સમયે યોગ્ય જણાય તેવો કોઈ અન્ય સ્ત્રોત.

પરંતુ એ શરતે કે ખંડો (ઈ) અને (એફ) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા મોકલવામાં આવેલી માહિતી અથવા ફરિયાદ, જો તે વ્યક્તિએ હસ્તાક્ષર કરેલા અને મેજિસ્ટ્રેટ અથવા નોટરી પબ્લિક દ્વારા યથાવિધિ ચકાસાયેલા સોગંદનામા સાથે સંલગ્ન ન હોય, તો કસ્ટોડિયન દ્વારા સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

આ રીતે કેનડિનાનો દાવો અધિનિયમની કલમ ૧૧(૨)(બી) હેઠળ આવે છે અને તેમની ફરિયાદ નિયમ (૨)(બી) હેઠળ આવે છે. તેથી, તે વ્યક્તિ દ્વારા સહી કરાયેલ અને મેજિસ્ટ્રેટ અથવા નોટરી પબ્લિક દ્વારા વિધિવત્ ચકાસાયેલ સોગંદનામું

તેની સાથે સંલગ્ન ન હતું, એટલા માત્રથી તે કસ્ટોડિયન દ્વારા વિચારણા માટે અયોગ્ય ફરિયાદ બનતી નથી.

૫૪. વધુમાં, નિયમ ૩ એવી પરિસ્થિતિઓ દર્શાવે છે જેમાં કસ્ટોડિયન એવી કોઈ ફરિયાદ નામંજૂર કરી શકે છે, જેના સાથે માહિતી અથવા ફરિયાદમાં ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજોની નકલો જોડાયેલ ન હોય, અથવા જે અસ્પષ્ટ હોય, અથવા જેમાં મોકલનારનું નામ અને સરનામું સમાવાયેલ ન હોય. આ નિયમ કસ્ટોડિયન માટે એવી ફરિયાદ નામંજૂર કરવી ફરજિયાત પણ બનાવતો નથી, જો તેની સાથે ઉપરોક્ત વિગતો જોડાયેલ ન હોય. જો કસ્ટોડિયનને પ્રાપ્ત થયેલી મહત્વપૂર્ણ માહિતી અથવા દસ્તાવેજો, તેની મતે, એટલા પૂરતા હોય કે તેનાથી ખુલાસો થાય કે કોઈ વ્યક્તિ અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત ગુનામાં સંકળાયેલ છે, તો તે તે ઉપકલમ હેઠળ તે વ્યક્તિનું નામ સૂચિત કરવા આગળ વધી શકે છે. તેથી કસ્ટોડિયનનો સંતોષ વ્યક્તિગત સ્વરૂપનો છે અને તે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી. મિલકત અંગે વ્યવહાર કરવાની સત્તા અંતે વિશેષ અદાલતમાં નિહિત છે.

૫૫. તે જને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે વિશેષ અદાલત દ્વારા નોંધાયેલ નિષ્કર્ષ સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છીએ અને અપીલકર્તાઓના વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી કોઈપણ દલીલ સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ.

૫૬. નિભાવભથ્થું, મરામત ખર્ચ, વ્યાજ અને વિલંબિત ચૂકવણી બદલ દંડ અંગેના દાવા (સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૩૩૭૭ સન ૨૦૦૯ અને ૪૭૬૪ સન ૨૦૧૦)

ઉપરોક્ત અપીલો, જે સોસાયટીને મરામત અને જાળવણીના શુલ્ક, વ્યાજ તથા મોડા ચૂકવણાં બદલ દંડરૂપે ચૂકવવાપાત્ર કેટલીક રકમોની વસૂલાત માટે કસ્ટોડિયનના અહેવાલને મંજૂરી આપતાં વિશેષ અદાલતના આદેશો સામે દાખલ કરવામાં આવી છે, તે અંગે અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે ફરી વિવિધ વાંધાઓ ઉઠાવ્યા હતા, કારણ કે કસ્ટોડિયનનો દાવો અન્ય અપીલો, એટલે કે નાગરિક અપીલ નં. ૨૯૨૪ ઓફ ૨૦૦૮ અને ૨૯૧૫ ઓફ ૨૦૦૮, ના પરિણામ પર આધારિત છે અને આ અપીલો અંગે અમારા નિષ્કર્ષને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે તે તમામ

વિગતોમાં ફરી એકવાર પ્રવેશ કરવાની વૃત્તિ રાખતા નથી. કારણ કે અમે કસ્ટોડિયનના દાવા સાથે, તેમજ તેમના દ્વારા લેવાયેલા વિવિધ પગલાં અને સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં વિશેષ અદાલતના અંતિમ આદેશ સાથે સહમત છીએ, તેથી હાલની અપીલો પણ નામંજૂર થવા પાત્ર છે. અમે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે શ્રીમતી જ્યોતિ એચ. મહેતા અને અવસાન પામેલ હર્ષદ એસ. મહેતાના પરિવારના અન્ય છ સભ્યોને અધિનિયમ હેઠળ સૂચિત કરવામાં આવ્યા હતા. ઉપરોક્ત અધિનિયમ અમલમાં આવ્યા બાદ, અવસાન પામેલ હર્ષદ એસ. મહેતા તથા તેમના પરિવારજનોની તમામ મિલ્કતો, જેમાં અન્ય કોર્પોરેટ એકમો સિવાય નાગરિક અપીલ નં. ૩૩૭૭ ઓફ ૨૦૦૮ના છ અપીલકર્તાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે, કસ્ટોડિયન દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવી હતી. તેના પરિણામે, અપીલકર્તાઓની તમામ આઠ રહેણાંક મિલ્કતો/ફ્લેટો, એટલે કે મુંબઈના વરલી ખાતે ડૉ. એને બેસન્ટ રોડ પર આવેલી મધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડમાં રહેણાંક ફ્લેટ નં. ૩૨એ, ૩૨બી, ૩૩, ૩૪એ, ૩૪બી, ૪૪એ, ૪૪બી અને ૪૫, અધિનિયમ હેઠળ કસ્ટોડિયન દ્વારા જપ્ત હાલતમાં યથાવત્ રહ્યા છે. કારણ કે ઉપરોક્ત આઠ રહેણાંક મિલ્કતો કસ્ટોડિયન પાસે જપ્ત હાલતમાં છે, તેમની જાળવણી/મરામત આવશ્યક છે, જેથી ઉક્ત જપ્ત મિલ્કતોની બજાર કિંમતમાં ઘટાડો ન થાય અને વિશેષ અદાલત દ્વારા જ્યારે અને જેમ તે વેચાણ માટે અનુમતિ આપવામાં આવે, ત્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૧(૨)ની જોગવાઈઓ હેઠળ સરકાર, બેંકો, નાણાકીય સંસ્થાઓ તેમજ અન્ય હુકમપત્રધારકોની બાકીદારી ચૂકવવા માટે તેમને શ્રેષ્ઠ બજાર કિંમત પ્રાપ્ત થઈ શકે.

૫૭. કસ્ટોડિયન દ્વારા વિશેષરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે મહારાષ્ટ્ર સહકારી સંસ્થાઓ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધાયેલ મુંબઈની સહકારી ગૃહનિર્માણ સંસ્થાઓના નિયમો અને ઉપનિયમો મુજબ, ગૃહનિર્માણ સંસ્થાના સભ્યો તરીકે રહેણાંક મિલ્કતો/ફ્લેટોના તમામ માલિકો, સંસ્થા દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી રકમ ફ્લેટો તેમજ હાઉસિંગ કોમ્પ્લેક્સના સામાન્ય વિસ્તારો અને સુવિધાઓના જતન, જાળવણી અને મરામત માટે ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતા, જે સભ્યોએ સમયસર સંસ્થાને ચૂકવણી કરી નથી એવા સભ્યો

પાસેથી સહકારી ગૃહનિર્માણ સંસ્થાઓને તમામ બાકી રકમ અને વસૂલાતપાત્ર શુલ્કો વસૂલ કરવાનો હક છે.

૫૮. અહીંના અપીલકર્તાઓ સૂચિત પક્ષકારો છે, જેઓ જોડાયેલ મિલ્કતોના માલિકો છે અને મધુલી સહકારી હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડને જાળવણી ચાર્જ તરફે તેમના ફાળાનો હિસ્સો, તેના ઉપરનું વ્યાજ તેમજ સોસાયટીએ જોડાયેલ મિલ્કતના સમારકામ માટે કરેલ ખર્ચના ચાર્જિસ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. પ્રશ્નાધીન આઠ જોડાયેલ મિલ્કતો સંબંધે મધુલી સહકારી હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડે તા. ૧૨.૦૩.૨૦૦૮ના પોતાના પત્ર દ્વારા માંગેલ કુલ બાકી રકમ રૂ. ૧,૮૭,૮૭,૦૧૧/- છે. કસ્ટોડિયને તેની વિગતવાર વહેંચણી નીચે મુજબ રજૂ કરી છે:

૧.	અનામત ખર્ચ તથા તેના પરનું વ્યાજ.	રૂ. ૧,૬૨,૮૦,૮૧૧-૦૦
૨.	૮ ફ્લેટોની મરામત.	રૂ. ૨૫,૧૬,૨૦૦-૦૦

૫૯. કસ્ટોડિયન તરફથી ઉપસ્થિત થયેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે જોડણી હેઠળ આવેલી મિલ્કતોની મરામત અને જાળવણીની યોજનાનુસાર, વિલંબિત ચુકવણી ઉપરના વ્યાજ સહિતના જાળવણી ખર્ચ જોડણી હેઠળ આવેલી મિલ્કતમાં કબજો ધરાવતા સૂચિત પક્ષકારો/એકમો દ્વારા વહન કરવાના રહે છે, જ્યારે જોડણી હેઠળ આવેલી મિલ્કતોની મરામત બાબતે સોસાયટીએ કરેલો ખર્ચ સૂચિત પક્ષકારોના જોડાયેલ ખાતામાંથી કસ્ટોડિયન દ્વારા ચૂકવવાનો રહે છે. જાળવણી તથા મરામતના ખર્ચની ચુકવણી અંગે કોઈ શંકાને સ્થાન રહી શકતું નથી કે કસ્ટોડિયન તે જ સોસાયટીને ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે. તેમ છતાં, હાઉસિંગ સોસાયટી દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલા જાળવણી ખર્ચના બાકીદારો ઉપરનું વ્યાજ કસ્ટોડિયને દાવા રૂપે રજૂ કર્યું છે.

૬૦. એ જ રીતે, સિવિલ અપીલ ક્રમાંક ૪૭૬૪ સન ૨૦૧૦માં, અપીલકર્તા એટલે કે રસિલા એસ. મહેતા, જે સૂચિત પક્ષકાર છે અને જમ મિલકતની માલિક છે, તેણે માધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડને જાળવણી ખર્ચ, તેના ઉપરનું

વ્યાજ તેમજ જમ મિલકતના સમારકામ માટે સોસાયટીએ કરેલ ખર્ચ બાબતે પોતાની ફાળાની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ ગઈ હતી. માધુલી કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિમિટેડે તેની તા. ૨૧.૦૬.૨૦૧૦ની પત્ર દ્વારા જમ મિલકત સંબંધે માંગેલ કુલ બાકી રકમ રૂપિયા ૨૧,૦૬,૨૩૦/- છે અને તેનું વિભાજન નીચે મુજબ છે:

૧.	અનુરક્ષણ શુલ્ક	રૂ. ૨,૫૯,૭૫૯ -૦૦
૨.	રિપેરો	રૂ. ૯,૫૭,૫૦૧ -૦૦
૩.	વ્યાજ	રૂ. ૮,૮૮,૯૭૦ -૦૦

૬૧. અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તે મુજબ, જમ કરવામાં આવેલી મિલ્કતોનું યોગ્ય રીતે અને યોજનાનુસાર જતન કરવામાં ન આવે તો, જમ કરવામાં આવેલી મિલ્કતોની મરામત અને જાળવણી કસ્ટોડિયન દ્વારા તથા વિશેષ અદાલતના આદેશો અનુસાર કરવામાં આવવી જોઈએ.

૬૨. અમારાં ધ્યાન પર એ બાબત પણ લાવવામાં આવી છે કે સુનાવણી દરમિયાન, વિશેષ અદાલત સમક્ષ હોય કે આ અદાલત સમક્ષ, અપીલકર્તાએ કેટલીક રકમો ચુકવી/જમા કરાવી છે. અપીલકર્તાઓ કસ્ટોડિયન, વિશેષ અદાલત તથા આ અદાલત સમક્ષ આ બાબત અંગે વિવાદ ઉઠાવી રહ્યા છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને એવું લાગે છે કે સોસાયટીને જાળવણી અને મરામતના ખર્ચની બિનચુકવણી

બદલ વ્યાજ તથા દંડાત્મક વસૂલાતના બોજા હેઠળ અપીલકર્તાઓને મૂકવાની જરૂર નથી. તે મુજબ, ઉપરોક્ત કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને વિશેષ અદાલતે મંજૂર કરેલા કસ્ટોડિયનના દાવાને યથાવત્ રાખતાં, અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે જાળવણી અને મરામતના ખર્ચની બાકી રકમ ઉપરથી વ્યાજ તથા દંડની વસૂલાત કરવા કસ્ટોડિયનને પરવાનગી આપવામાં આવતી નથી. આ સ્થિતિ હર્ષદ શાંતિલાલ મહેતા વિ. કસ્ટોડિયન અને અન્ય, (૧૯૯૮) ૫ એસ.સી.સી. ૧ માં આ અદાલતના નિર્ણયમાંથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે. આ અદાલત અથવા વિશેષ અદાલતના આદેશોના અનુસંધાને અપીલકર્તાઓએ જમા કરાવેલી રકમોનું સમાયોજન કરવા કસ્ટોડિયનને સ્વતંત્રતા રહેશે. ઉપરોક્ત દિશાનિર્દેશ સાથે, બંને અપીલોમાં પડકારાયેલ આદેશમાં મર્યાદિત હદ સુધી ફેરફાર કરવામાં આવે છે.

૬૩. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં, અમને દીવાની અપીલ નં. ૨૦૦૮ ની ૨૯૨૪ અને ૨૦૦૮ ની ૨૯૧૫ માં કોઈ જ સાર જોવા મળતો નથી અને અનુસંધાને, તે નામંજૂર કરવામાં આવે છે. દીવાની અપીલ નં. ૨૦૦૮ ની ૩૩૭૭ અને ૨૦૧૦ ની ૪૭૬૪ નું ફક્ત ૬૨ માં દર્શાવેલી હદ સુધી રાહત મંજૂર કરીને નિરાકરણ કરવામાં આવે છે. તમામ અપીલોમાં ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ નથી.

વિષય:—જવાબદાર વ્યક્તિઓ દ્વારા પ્રતિભૂતિઓ અને નાણાકીય લેવડદેવડમાં આચરાયેલ ગેરરીતિઓ અંગે કસ્ટોડિયન દ્વારા કરાયેલ જમી અને વિશેષ અદાલતની સત્તાઓ.

*The translation of this judgement has been provided by M/s
E-Solutions Hyperlink Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*